

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งต่างประเทศและในประเทศ เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1.1 ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1.2 ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1.3 คุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1.4 บทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1.5 องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู (Active Learning)

2.2.1 ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

2.2.2 ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

2.2.3 แนวคิดของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

2.2.4 ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

2.2.5 องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

2.3 บริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรี

จันทบุรี

2.3.1 ความหมายของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัด

จันทบุรี

2.3.2 ความสำคัญของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัด

2.3.3 เป้าหมายของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรี

2.3.4 สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรี

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยต่างประเทศ

2.4.2 งานวิจัยในประเทศ

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการ

2.1.1 ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำทางวิชาการ (Academic Leadership) เป็นลักษณะของผู้นำที่มีความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการศึกษา สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม และบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อยกระดับการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการ ไว้ดังนี้

สมบุญ ศิลป์รุ่งธรรม (2565 : 19) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คุณลักษณะ บทบาท และพฤติกรรมของความเป็นผู้นำทางวิชาการ สามารถกระตุ้น ชี้นำ โน้มน้าว สร้างแรงจูงใจให้บุคลากรหรือผู้เกี่ยวข้องร่วมมือ เชื่อถือ และยอมรับกันในการดำเนินงานวิชาการ ให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

ครรชิต ชัยกิจ (2564 : 22) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ที่สามารถบริหารงานวิชาการในการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน ปรับปรุง การพัฒนางานวิชาการ ดำเนินภารกิจของโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) การปฏิบัติงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา 2) การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการ สังคมและทักษะชีวิต 3) การนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดการบูรณาการ 4) การนำเทคโนโลยีไปใช้เพื่อส่งเสริมในหลักสูตร 5) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์ (2564 : 42) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ใช้ความสามารถและศิลปะในการจูงใจต่อบุคคลอื่น เพื่อพัฒนางานวิชาการและวิชาชีพของตน ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณภาพการเรียนการสอน หลักสูตร และคุณภาพของผู้เรียน

ดาราวรรณ ศรีกาญจนา (2561 : 30) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริม สนับสนุน ชี้นำ โน้มน้าวและจูงใจผู้อื่น ในการพัฒนางานวิชาการ กำหนดภารกิจของโรงเรียน พัฒนาการเรียนการสอน และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้สูงขึ้น

นันทน์ภัส บุญยอด (2561 : 49) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า พฤติกรรมหรือคุณลักษณะของผู้นำที่แสดงถึงทักษะ ความรู้ ความสามารถในการพัฒนางานวิชาการเพื่อพัฒนาผู้เรียน รวมถึงการชี้นำโน้มน้าวและจูงใจให้บุคลากรในสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องร่วมมือร่วมพลังปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ปราณูชลี มะโนเรือง (2559 : 28) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้ที่สนับสนุนครูและผู้เกี่ยวข้องให้ร่วมมือในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยบทบาทที่เข้าใจการศึกษาและสนับสนุนการเรียนรู้

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 42) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า พฤติกรรมหรือคุณลักษณะที่แสดงออก ในการร่วมมือกับครูและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ลัดณ์ลลิน พงษ์ศักดิ์ขจร และสงวน อินทร์รักษ์ (2567 : 232-253) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า คุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาในการโน้มน้าวใจ ชี้นำ ส่งเสริม สนับสนุน และการร่วมมือกับบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอน และพัฒนางานวิชาการ รวมถึงสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ส่งผลให้กิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปณิตดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า คุณลักษณะและบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่ช่วยชี้นำ ส่งเสริม สนับสนุน และโน้มน้าว จูงใจข้าราชการครู เพื่อให้เกิดความตระหนักในการประสานพลังและประสานสัมพันธ์ เพื่อพัฒนางานวิชาการ ซึ่งรวมถึงการบริหารจัดการหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การวัดประเมินผลและวิจัย การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน

สุทธิศักดิ์ โคกคาน และคณะ (2566 : 37-50) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า การแสดงออกของผู้บริหารเกี่ยวกับความสามารถในการชี้นำ ส่งเสริม สนับสนุน และโน้มน้าว จูงใจให้บุคลากรทุกฝ่ายและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมมือในการส่งเสริม พัฒนา ปรับปรุง และจัดกิจกรรมทางวิชาการ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

กรองกาญจน์ อรุณเมฆ (2565 : 14-26) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า พฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาครู เพื่อให้ครูมีการจัดการเรียนการสอนที่ดีและมีประสิทธิภาพ รวมถึงการพูดคุยสะท้อนพฤติกรรมกับครู เช่น ให้คำแนะนำ ใช้อำนาจจูงใจ และยกย่องชื่นชม การสนับสนุนให้มีการพัฒนาทางวิชาชีพ เช่น ให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านการเรียนการสอน สนับสนุนให้ครูทำงานร่วมกัน และใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นสื่อในการตัดสินใจ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพ

ซึ่งมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ให้ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จในการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ

เจษฎาภรณ์ พุ่มป่า และธัญยาภรณ์ นวลสิงห์ (2565 : 98–106) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ส่งเสริมและสนับสนุน การพัฒนาการเรียนรู้อันให้ผู้เรียนให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยใช้ความรู้ ทักษะ และเทคนิค ต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานวิชาการ และสร้างความร่วมมือให้กับผู้ร่วมงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่าง มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ร่วมงานสามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจนว่ามีการแนะนำและการสนับสนุน ในการพัฒนาการเรียนรู้อันมีประสิทธิภาพ

ประเสริฐ กอบสุข และชัยยนต์ เพาพาน (2565 : 33–44) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ ทางวิชาการไว้ว่า ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำความรู้ ทักษะ และเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานวิชาการ ซึ่งส่งผลให้กระบวนการจัดการเรียนการสอน มีประสิทธิภาพอย่างมีคุณภาพและสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ ของผู้เรียนได้ดีขึ้น

อภิวัฒน์ คุ่มศรีไวย และหทัย น้อยสมบัติ (2565 : 177–189) ได้ให้ความหมายของภาวะ ผู้นำทางวิชาการไว้ว่า พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่สนับสนุนและส่งเสริมครูและผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายในการมีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนการสอน เช่น การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผลการเรียน และการนิเทศ การเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ในที่สุด

McEwan (2003 : 6) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า คุณลักษณะหรือ พฤติกรรมของผู้นำที่ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ โดยการสร้างบรรยากาศที่ สนับสนุนการเรียนรู้และความร่วมมือในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้ การศึกษามีผลลัพธ์ที่ดีสำหรับทุกคนในสถานศึกษา

Amarendra Pani (2017 : 17–25) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า ทักษะของบุคคลในการโน้มน้าวบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีวิสัยทัศน์ และความเฉียบแหลมทางวิชาชีพ

Duke (1987 : 6) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า ผู้ที่มีความตั้งใจในการ จัดสรรเวลาในการปรับปรุงการเรียนการสอน เน้นสวัสดิการของโรงเรียน และสร้างวิสัยทัศน์ที่ดีและ ชัดเจนในการเรียนการสอน

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา หมายถึง คุณลักษณะ บทบาท และพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่สามารถกระตุ้น

ชี้แนะ โน้มน้าว สร้างแรงจูงใจให้บุคลากรหรือผู้เกี่ยวข้อง ร่วมมือ เชื่อถือ และยอมรับกันในการดำเนินงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ มีวิสัยทัศน์ชัดเจนและมีเป้าหมายในการสร้างบรรยากาศและส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ กำหนดทิศทางในการพัฒนาหลักสูตร พัฒนาการเรียนการสอน พัฒนาทักษะทางวิชาการและวิชาชีพของบุคลากร ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรและการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2.1.2 ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญ ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมและพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากร ตลอดจนสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนอย่างยั่งยืน โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

สมบุญ ศิลปรุ่งธรรม (2565 : 21) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญสำหรับการบริหารสถานศึกษา เนื่องจากมีผลต่อคุณภาพการสอนของครูและการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ การแสดงออกของผู้นำที่ชัดเจนช่วยสร้างความเชื่อถือและมิตรภาพระหว่างผู้บริหารกับครูและผู้เรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่ ๆ และประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพในศตวรรษที่ 21 ผู้นำทางวิชาการจึงควรมีความรู้ทางวิชาการอย่างแท้จริงและสมรรถนะในการนำทางอย่างมีประสิทธิภาพ

ปราญชลี มะโนเรือง (2559 : 59) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของบริหารมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อคุณภาพการสอนของครู ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน และประสิทธิภาพการปฏิบัติงานภายในโรงเรียน ซึ่งมีบทบาทในการชี้แนะและส่งเสริมพัฒนาครูให้มีทักษะการสอนที่ดี สร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์ที่ดีในทีมงาน ซึ่งส่งผลให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ที่ดีในการเรียนรู้ของผู้เรียน

ลลณ์ลลิน พงษ์ศักดิ์ขจร และสงวน อินทร์รักษ์ (2567 : 232-253) กล่าวว่า ผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสถานศึกษา เป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์และประสานงานเพื่อให้สถานศึกษาไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการแนะนำ โน้มน้าว เชื่อมโยงและทุ่มเทในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาโดยรวม เช่น การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการสอนที่ยึดมั่นต่อความเป็นเลิศ การนำเสนอและสนับสนุนนโยบายที่สนับสนุนการพัฒนาองค์กร ผู้บริหารที่มีความเป็นผู้นำทางวิชาการสามารถเสริมสร้างความร่วมมือและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในการเรียนรู้และการพัฒนาองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั้งนี้จะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรในการบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในที่สุด

ปนัดดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) กล่าวว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสถานศึกษา ส่งเสริมให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ สนับสนุนบุคลากรในการพัฒนาทักษะการสอน ซึ่งนำไปสู่คุณภาพการศึกษาที่ดีขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้สถานศึกษามีคุณภาพและเป็นสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

สุทธิศักดิ์ โศกคาน และคณะ (2566 : 37-50) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาสถานศึกษา สามารถสร้างความเข้าใจและประสานความร่วมมือให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจและร่วมมือในการพัฒนางานวิชาการ ตั้งเป้าหมายการสร้างความสำเร็จที่มีประสิทธิผล ส่งผลให้สถานศึกษาเป็นที่ยอมรับและมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อของผู้เรียนตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

กรองกาญจน์ อรุณเมฆ (2565 : 14-26) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากเป็นบทบาทในการบริหารจัดการการศึกษามีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูมีการจัดการเรียนการสอนที่ดีและมีประสิทธิภาพ พูดคุยและสะท้อนพฤติกรรมกับครู เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาทางวิชาชีพ สามารถนำครูและบุคลากรทางการศึกษาสู่การเป็นเลิศทางด้านวิชาการ มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนและบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

เจษฎาภรณ์ พุฒป่า และธัญยาภรณ์ นวลสิงห์ (2565 : 98-106) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมีความสำคัญอย่างมากต่อคุณภาพการสอนของครูและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในโรงเรียน ความชัดเจนในการแสดงภาวะผู้นำทางวิชาการช่วยให้ครูเข้าใจวิสัยทัศน์และเป้าหมายของโรงเรียนได้ดีขึ้น ทำให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้นให้กับผู้เรียนได้โดยตรง

ยามีละห์ สุกี และจรรณี เก้าเอี้ยน (2565 : 157-172) กล่าวว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน ซึ่งเป็นหัวใจของการบริหารจัดการให้สถานศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ สร้างมุมมองและวิสัยทัศน์ที่เน้นการเรียนรู้อและการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารงานให้สำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาได้ดีขึ้น

อภิวัฒน์ คุ้มศรีไวย และหทัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189) กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียน มีความสามารถในการโน้มน้าว ชี้แนะ และสร้างแรงจูงใจให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามุ่งมั่นทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เชื่อมั่น สร้างความเข้มแข็งและสร้างความร่วมมือ เพื่อให้โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตัวเองได้อย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการยังสามารถตระหนักและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพตามภารกิจของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การศึกษาที่มีคุณภาพและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพในอนาคต

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษา เนื่องจากมีผลต่อคุณภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ การแสดงออกของผู้นำที่ชัดเจนช่วยสร้างความเชื่อมั่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความเข้าใจและประสานความร่วมมือในการพัฒนางานวิชาการของคนในองค์กร ผู้นำทางวิชาการมีบทบาทในการชี้แนะและส่งเสริมพัฒนาครูให้มีทักษะการสอนที่ดี พัฒนาสถานศึกษาและส่งผลให้ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

2.1.3 คุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

คุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์ด้านการศึกษา บริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการเรียนรู้และนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนอย่างยั่งยืน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

ครรชิต ชัยกิจ (2564 : 25-26) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการจากนักวิชาการข้างต้น เป็นคุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการที่ดี และที่สำคัญคือการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล การมองการณ์ไกลเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเรื่องหลักสูตรและการสอนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเทคนิคการทำงาน รูปแบบต่าง ๆ อยู่เสมอ เพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงานพร้อมทั้งมีเหตุผลและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยมีบุคลิกภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และทางด้านสังคมที่ดี รวมไปถึงสามารถเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มให้ปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างเต็มใจ

ดาราวรรณ ศรีกาญจนา (2561 : 32-33) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการมีดังนี้

- 1) มีความสามารถในการตัดสินใจรวดเร็ว และถูกต้อง สามารถจูงใจคน มีความรับผิดชอบ ฉลาดรอบรู้ทันโลกทันเหตุการณ์
- 2) มีความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่ และความรู้ทั่วไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความกระตือรือร้น
- 3) มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีส่วนรวมในกิจกรรมขององค์กร และ

สังคมสามารถปรับตัว และอารมณ์ มุ่งมั่นที่จะสร้างผลงาน และมาตรฐานในการทำงาน 4) แสวงหา มรรควิธีที่จะนำผู้ร่วมงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานตามที่กำหนดไว้ การแสดงออกในรูปของ พฤติกรรม

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 67-68) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนถือเป็น สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้การบริหารงานในสถานศึกษา มีการเปลี่ยนแปลง พัฒนาสู่สิ่งที่ดีและประสบ ผลสำเร็จได้นั้น ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ คุณลักษณะด้านภูมิรัฐ คุณลักษณะด้านภูมิธรรม คุณลักษณะด้านภูมิฐาน

ยามิละห์ สุกี และจรุณี แก้วเอี่ยม (2565 : 157-172) กล่าวว่า พฤติกรรมหรือคุณลักษณะ ของผู้บริหารโรงเรียนที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะต้องมีความรู้ความสามารถทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการนิเทศ ทักษะการวิจัย ทักษะการประเมินผล รวมถึงในด้านการ กำหนดพันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียน ด้านการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ด้านการเอาใจใส่ ดูแลครู ผู้เรียน มีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และพัฒนาวิชาชีพให้มีความก้าวหน้า ให้มีการ เปลี่ยนแปลงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและให้มีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น

ศุภลักษณ์ ลิฬหคุณากร และคณะ (2562 : 163-184) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้นำที่ดี ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สร้างสรรค์หรือปลูกฝังศรัทธา ความกลมเกลียว ความร่วมมือ ร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงาน ผู้ตาม การสร้างความไว้วางใจ ลักษณะเด่นเป็นคนกล้า แสดงออก มีการแสดงออกที่เหมาะสม มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความกระตือรือร้น มีอารมณ์ขัน อ่อนน้อม หรือมีความเอื้ออาทร มีความอดทนสูงต่อความตึงเครียด รู้จักตนเอง และมีวิสัยทัศน์ประสงค์ใน การทำงาน

Amarendra Pani (2017 : 17-25) กล่าวถึงคุณสมบัติของความเป็นผู้นำทางวิชาการไว้ว่า ผู้นำทางวิชาการควรมีวิสัยทัศน์ทางวิชาการที่กว้างไกลและชัดเจน มีความเฉียบแหลม มีความ ยืดหยุ่นและปฏิภาณไหวพริบในการปรับตัว มีความยุติธรรมเที่ยงตรงสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเป็น แบบอย่างดี สนับสนุนให้มีการพัฒนาทักษะและความสามารถของคนในองค์กร ได้รับการยอมรับจาก คนในองค์กร ยอมรับในการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงบวกและเชิงลบ

จากการศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาจากนักวิชาการ หลายท่าน สามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา มีลักษณะที่ หลากหลายและเป็นที่ยอมรับจากคนในองค์กร มีลักษณะที่สำคัญคือ การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความเข้าใจและมองเห็นการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ทำให้สามารถสร้างแผนการทำงานที่สอดคล้อง กับภาพรวมและวิสัยทัศน์ขององค์กรได้อย่างเหมาะสม สร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ๆ และนำเสนอวิธีการ ทำงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาขององค์กร มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและชี้แนวทาง

ที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ซับซ้อน และเป็นตัวกลางในการสร้างความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ มีวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ สร้างความเข้าใจอย่างมีประสิทธิภาพทั้งภายในและภายนอกองค์กร สามารถจูงใจคนในองค์กรให้ทำงานร่วมกันได้อย่างเต็มใจ และมีความมุ่งมั่นในการสร้างผลงานที่ยอดเยี่ยมให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

2.1.4 บทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากสถานศึกษาเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และการสอน มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง บทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

ปราณูชลี มะโนเรือง (2559 : 46-47) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการ เน้นการบริหารจัดการทางวิชาการ การพัฒนาหลักสูตร การร่วมงานกับสมาคมวิชาชีพ มีความรอบรู้ในการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ และมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการพัฒนาสถานศึกษา เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีและประสิทธิภาพสูงสุดสำหรับผู้เรียนและครู

กานติมา กานดา และคณะ (2566 : 23) กล่าวว่า บทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นพฤติกรรมที่สำคัญและจำเป็น เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ อำนวยความสะดวก มีวิสัยทัศน์ การนิเทศ กำกับติดตาม สร้างแรงจูงใจ การสนับสนุน และส่งเสริมบรรยากาศการทำงานให้มีประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการสอนในองค์กรการศึกษา

อภิวัฒน์ คุ่มศรีไวย และหทัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189) กล่าวว่า บทบาทผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนและครูในด้านวิชาการ โดยเป็นแบบอย่างในการเข้าใจทฤษฎีและปรัชญาหลักสูตรต่าง ๆ และวิธีการสอนต่าง ๆ อีกทั้งยังสนับสนุนให้ครูใช้สื่อและนวัตกรรมการสอน เพื่อส่งเสริมการเป็นเลิศทางวิชาการของโรงเรียน นอกจากนี้ยังนิเทศและกำกับให้การเรียนการสอนเป็นไปตามแผนการสอนที่กำหนด และสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานของครูและการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยมุ่งหวังให้โรงเรียนปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่องในการจัดการเรียนการสอนและการปรับปรุงโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

Amarendra Pani (2017 : 17-25) กล่าวว่า บทบาทการตัดสินใจของผู้นำทางวิชาการ คือ การตัดสินใจในด้านการรับผู้เรียน การวิจัย งบประมาณ

Maryland State Board of Education (2005) ได้กำหนดกรอบแนวคิดภาวะผู้นำทางวิชาการ Maryland (Maryland Instructional Leadership Framework) ประกอบด้วยผลลัพธ์ 8 ประการ ได้แก่

1. การอำนวยความสะดวกในการพัฒนาวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาคือการช่วยให้ทีมงานและผู้เกี่ยวข้องเข้าใจและร่วมมือกันในการสร้างและปรับปรุงวิสัยทัศน์ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

เพื่อให้โรงเรียนเติบโตและพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยใช้ทรัพยากรและการสนับสนุนที่เหมาะสม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และผลลัพธ์ที่ดีในการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ร่วมกิจกรรมในสถานศึกษา สร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ครู บุคลากร และผู้ปกครอง เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน ด้วยบทบาทและความรับผิดชอบที่ชัดเจนในข้อตกลงที่ตกลงร่วมกัน ช่วยสร้างบรรยากาศและความเข้มแข็งในสถานศึกษา เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเต็มประสิทธิภาพ

3. ติดตาม ดูแลความร่วมมือด้านหลักสูตร การเรียนการสอนและการประเมินผล

4. พัฒนาการจัดการเรียนการสอน โดยการสังเกตและประเมินผลของครู สร้างข้อตกลงร่วมกันกับบุคลากรในการพัฒนาผู้เรียนด้วย การอ่าน การเขียน การริเริ่ม การเรียนรู้ โดยใช้ข้อมูลของผู้เรียนและข้อมูลที่รวบรวมไว้จากการสังเกต การเข้าร่วมและการประชุมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

5. สร้างความมั่นใจในกฎเกณฑ์การประเมินผลผู้เรียน

6. ใช้เทคโนโลยีและข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลายในการพัฒนา

7. ใช้การวิจัยเป็นฐานในการมุ่งเน้น สนับสนุน และพัฒนาวิชาชีพครู

8. สร้างความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันรับผิดชอบความสำเร็จของผู้เรียนและสถานศึกษา

จากการศึกษาบทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน สามารถสรุปได้ว่า บทบาทภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามุ่งเน้นการบริหารจัดการทางวิชาการ การพัฒนาหลักสูตร มีบทบาทการตัดสินใจในด้านการรับผู้เรียน การวิจัย และงบประมาณ สร้างความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ครู บุคลากร และผู้ปกครอง สนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน ด้วยการดำเนินการที่ชัดเจนและมีระเบียบวิธีที่เหมาะสม พัฒนา สร้างและปรับปรุงวิสัยทัศน์ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี ใช้เทคโนโลยีและข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลายในการพัฒนาและปรับปรุงโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้โรงเรียนเติบโตและพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.1.5 องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ

ภาวะผู้นำทางวิชาการเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความรู้และความสามารถในการบริหารจัดการงานด้านวิชาการอย่างเหมาะสม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองและการพัฒนางานวิชาการให้มีผลสำเร็จด้วยพฤติกรรมและการกระทำที่ส่งเสริมให้งานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพในสถานศึกษา โดยได้มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ ดังนี้

สมบุญ ศิลป์รุ่งธรรม (2565 : 215-223) ได้วิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการของคณบดีในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดังนี้

1. การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
2. การวางแผนงานวิชาการ
3. การพัฒนาศักยภาพบุคลากร
4. การพัฒนาสัมพันธภาพกับผู้อื่น
5. การเผชิญปัญหาและการแก้ไข
6. การบริการและการรับใช้
7. การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ

ครรชิต ชัยกิจ (2564 : 33) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ จากการใช้แนวคิดของ DoDEA21 (2014) เป็นหลัก รวมถึงศึกษาเอกสารต่าง ๆ และผลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง และใช้เกณฑ์พิจารณาองค์ประกอบที่มีความสำคัญและสอดคล้องกับนโยบาย และการบริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 12 ได้ดังนี้

1. การปฏิบัติงานที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา
2. การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการสังคมและทักษะชีวิต
3. หลักการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดการบูรณาการ
4. การนำเทคโนโลยีไปใช้เพื่อส่งเสริมการใช้หลักสูตร
5. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์ (2564 : 61-62) ได้สรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการจาก นักวิชาการหลายท่าน ไว้ดังนี้

1. การบริหารหลักสูตรและการเรียนรู้
2. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ
3. การวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมยกระดับผลสัมฤทธิ์
4. ทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
5. การส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้
6. การมีวิสัยทัศน์เท่าทันแนวโน้มอนาคต
7. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
8. การพัฒนาและส่งเสริมความก้าวหน้าบุคลากร
9. วัฒนธรรมการเรียนรู้
10. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

दारवाररณ ศรีกาญจนา (2561 : 40) ได้สรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
2. การบริหารจัดการหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้
3. การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการจัดการเรียนการสอน
4. การสร้างบรรยากาศ และวัฒนธรรมการเรียนรู้
5. การพัฒนาวิชาชีพครู

นันทน์ภัส บุญยอด (2561 : 49) ได้สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ ไว้ดังนี้

1. การกำหนดและสื่อสารวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจการเรียนรู้
2. การบริหารจัดการหลักสูตรการจัดการเรียนรู้
3. การสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพครู
4. การพัฒนาศักยภาพผู้เรียน
5. การนิเทศภายในโรงเรียน
6. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
7. การส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ประสิทธิ์ อุ่นหนองกุ้ง (2559 : 59) ได้ศึกษานิยาม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องขององค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร ได้ดังนี้

1. การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจการเรียนรู้
2. การบริหารหลักสูตรและการสอน
3. การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้
4. การพัฒนาบุคลากร
5. การพัฒนาผู้เรียน

ปราญชลี มะโนเรือง (2559 : 114) กล่าวถึง องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายและพันธกิจการเรียนรู้
2. การบริหารจัดการหลักสูตรและการสอน
3. การนิเทศ
4. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้
5. การพัฒนาครู

6. การพัฒนาผู้เรียน
7. การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 47) ได้สังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร ได้ดังนี้

1. การกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจของโรงเรียน
2. การบริหารจัดการหลักสูตร การจัดการเรียนรู้
3. การพัฒนา ส่งเสริมสนับสนุน บุคลากร
4. การนิเทศ การวัดประเมินผล การจัดการศึกษา
5. การส่งเสริมบรรยากาศและสนับสนุนทรัพยากรการเรียนรู้

ปณิตดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) ได้ศึกษาเอกสารวิชาการ งานวิจัย และแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังเคราะห์ได้ดังนี้

1. การกำหนดวิสัยทัศน์
2. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน
3. การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ
4. การวิจัยและการพัฒนานวัตกรรม
5. การพัฒนาวิชาชีพ
6. การนิเทศการศึกษา
7. การสร้างเครือข่าย

ประเสริฐ กอบสุข และชัยยนต์ เพาพาน (2565 : 33-44) ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาจากนักวิชาการหลายท่าน และสังเคราะห์ ได้ดังนี้

1. ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจ
2. ด้านการบริหารจัดการหลักสูตรและการสอน
3. ด้านการนิเทศการจัดการเรียนรู้
4. ด้านการพัฒนาความเป็นครูมืออาชีพ
5. ด้านการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

อภิวัฒน์ คุ่มศรีไว และททัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189) ได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. ด้านการกำหนดเป้าหมายและพันธกิจของโรงเรียน

2. ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน
3. ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้
4. ด้านการนิเทศการศึกษา
5. ด้านการวัดและประเมินผล
6. ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน

McEwan (2003) ได้เสนอบทบาทความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การประกาศเป้าหมายทางวิชาการที่ชัดเจน
2. การจัดการทีมงาน
3. การสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้
4. การสื่อสารสร้างความเข้าใจในเรื่องพันธกิจ และวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา
5. การตั้งความคาดหวังสูงเกี่ยวกับทีมงาน
6. การพัฒนาครู
7. การสร้างและรักษาเจตคติที่ดีของผู้เรียน ทีมงาน และผู้ปกครอง

Seyfarth (1999 : 165-273) ได้กำหนดภาวะผู้นำทางวิชาการเป็นบทบาท หน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนางานการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาไว้ 5 ด้าน ดังนี้

1. มุมมองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตร
2. การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. การจัดโครงการสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
4. การประเมินผลการสอนของครู
5. การวางแผนเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพครู

Krug (1992 : 430-431) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. การกำหนดพันธกิจ
2. การบริหารหลักสูตรและการสอน
3. การนิเทศการสอน
4. การกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน
5. การส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน

Hallinger and Murphy (1985) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. การกำหนดภารกิจของโรงเรียน
 - 1.1 การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน
 - 1.2 การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน
2. การบริหารจัดการด้านการเรียนการสอน
 - 2.1 การนิเทศและการประเมินการสอนของครู
 - 2.2 การประสานงานด้านการใช้หลักสูตร
 - 2.3 การตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียน
3. การเสริมสร้างบรรยากาศทางวิชาการของโรงเรียน
 - 3.1 การควบคุมการใช้เวลาในการสอน
 - 3.2 การดูแลเอาใจใส่ครูและผู้เรียนอย่างใกล้ชิด
 - 3.3 การจัดสิ่งจูงใจให้กับครู
 - 3.4 การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพครู
 - 3.5 การพัฒนาและสร้างมาตรฐานทางวิชาการ
 - 3.6 การจัดให้มีสิ่งส่งเสริมสภาพการเรียนรู้แก่ผู้เรียน

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการ กล่าวคือ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีพฤติกรรม บทบาท หรือคุณลักษณะต่าง ๆ ในการชี้นำและส่งเสริมพัฒนาครู พัฒนาสถานศึกษา และสร้างผลการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในผู้เรียน มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน สร้างสรรค์แนวคิดใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและชี้นำทางที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ซับซ้อน และสามารถจูงใจคนในองค์กรให้ทำงานร่วมกันได้อย่างเต็มใจและความมุ่งมั่นในการสร้างผลงานที่ยอดเยี่ยมให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นตัวแปรภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ดังตารางที่ 2.1

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางที่ 2.1 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา จากทัศนะของนักวิชาการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	รวม
1. การพัฒนา หลักสูตร		√	√	√	√	√	√	√	√	√	√		√	√	√	13*
2. การส่งเสริม บรรยากาศทาง วิชาการ	√		√	√	√	√	√	√	√	√	√	√		√	√	13*
3. การกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจและ เป้าหมาย			√	√	√	√	√	√	√	√	√	√		√	√	12*
4. การพัฒนาครู	√		√	√	√	√	√	√	√	√		√	√		√	12*
5. การนิเทศ การศึกษา				√	√		√	√	√	√	√		√	√	√	10*
6. การประเมิน และตรวจสอบ ความก้าวหน้า ของผู้เรียน					√	√	√				√		√	√	√	7
7. การใช้ เทคโนโลยีและ ข้อมูล ที่หลากหลายใน การพัฒนา	√	√	√													3
8. การสร้าง เครือข่ายการ เรียนรู้		√	√						√							3

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	รวม
18. การเผชิญ ปัญหาและการ แก้ไข	√															1
19. การบริการ และการรับใช้	√															1
20. การจัด โครงการสำหรับ เด็กที่มีความ ต้องการพิเศษ													√			1
21. การประกาศ เป้าหมายทาง วิชาการที่ชัดเจน การจัดการทีมงาน												√				1
22. การจัดการ ทีมงาน												√				1
23. การตั้งความ คาดหวังสูง เกี่ยวกับทีมงาน												√				1
24. การสร้างและ รักษาเจตคติที่ดี ของผู้เรียน ทีมงาน และ ผู้ปกครอง												√				1

หมายเหตุ

[1] สมบุญ ศิลปรุ่งธรรม (2565 : 215-223), [2] ครรชิต ชัยกิจ (2564 : 33), [3] ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์ (2564 : 61-62), [4] ดาราวรรณ ศรีกาญจนา (2561 : 40), [5] นันทน์ภัส บุญยอด (2561 : 49), [6] ประสิทธิ์ อุ้นหนองกุง (2559 : 59), [7] ปราณชลี มะโนเรือง (2559 : 114), [8] สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 47), [9] ปณิตดา สระาคำ และคณะ (2566 : 182-193), [10] ประเสริฐ กอบสุข และชัยยนต์ เพาพาน (2565 : 33-44), [11] อภิวัฒน์ คุ่มศรีไวย และททัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189), [12] McEwan (2003), [13] Seyfarth (1999 : 165-273), [14] Krug (1992 : 430-431), [15] Hallinger and Murphy (1985)

จากตารางที่ 2.1 ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา จากทัศนะของนักวิชาการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่า การมีส่วนร่วมมี 24 ตัวแปร เมื่อพิจารณาความถี่ของตัวแปร สรุปได้ว่ามีตัวแปร 5 ด้าน ที่มีความถี่สูงจำนวน 10-13 ความถี่ คือ 1) การพัฒนาหลักสูตร 2) การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ 3) การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจและเป้าหมาย 4) การพัฒนาครู 5) การนิเทศการศึกษา มาเป็นตัวแปรในการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมสำหรับสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี โดยมีรายละเอียดเนื้อหา ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการปรับปรุงเนื้อหาและแนวทางการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ความต้องการของผู้เรียน และมาตรฐานการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตร ไว้ดังนี้

ครรชิต ชัยกิจ (2564 :35-36) ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการสังคมและทักษะชีวิต หมายถึง มีการพัฒนาหลักสูตรที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสามารถ มีการให้โอกาสผู้เรียนได้มีอิสระในการเลือกที่จะเรียนรู้ มีการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นการแก้ปัญหา มีการพัฒนาผู้เรียนตามสภาพจริง มีการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีอิสระและมีความสุขในการเรียนรู้ มีการคำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการส่งเสริมให้ครูเป็นผู้อำนวยในการเรียนรู้ สามารถวัดคุณลักษณะผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องกับพฤติกรรมตามสภาพที่เกิดขึ้นจริง มีการส่งเสริมผู้เรียนได้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดและความคิดรวบยอด

ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์ (2564 : 61) ได้ให้ความหมายของการบริการหลักสูตรและการเรียนรู้ หมายถึง การวางแผนวิชาการ การบริหารจัดการหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

การพัฒนาหลักสูตร การออกแบบการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผล การกำกับ ติดตาม การนิเทศ การวัดและประเมินผล และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา

दाराररण ศรีกาญจนา (2561 : 40) ได้ให้ความหมายของการบริหารจัดการหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การบริหารจัดการหลักสูตร การบริหารการจัดการเรียนรู้ และการวัดผล และประเมินผลการเรียนรู้

นันทน์ภัส บุญยอด (2561 : 73) กล่าวว่า การบริหารจัดการหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร ให้บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ในการดำเนินการจัดทำหลักสูตรตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ส่งเสริมให้ครูนำหลักสูตรไปใช้ จัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กำกับ ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร บริหารจัดการ หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมครูใช้เทคโนโลยี ในการพัฒนาจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมนวัตกรรมการเรียนการสอนโดยเทคโนโลยีการสื่อสารและ ส่งเสริมให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการทำวิจัย

ประสิทธิ์ อุ่นหนองกุ้ง (2559 : 259) ได้อภิปรายผลการวิจัยไว้ว่า การบริหารหลักสูตรและการสอน ผู้บริหารต้องทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องของหลักสูตรอย่างถ่องแท้ ชัดเจนและ สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้ มีการศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนและท้องถิ่น โดยวัดได้จาก 1) การวิเคราะห์หลักสูตร 2) การจัดทำหลักสูตร 3) การนำหลักสูตรไปใช้ และ 4) การวัดและการประเมินผลหลักสูตร

ปราญชลี มะโนเรือง (2559 : 130) สรุปไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นหัวใจของการบริหารโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาในการบริหาร หลักสูตรนั้น แม้ผู้บริหารจะมีความรู้ทางวิชาการทุกอย่างแต่ไม่ควรจะดำเนินการเพียงคนเดียว ดังนั้น จึงควรมีคณะกรรมการที่ปรึกษาของโรงเรียนซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนกำกับดูแลการจัดการศึกษาของ สถานศึกษา นอกจากนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือในด้านกรนำแผนการบริหารหลักสูตรหรือนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นในสถานศึกษาจึงมีตำแหน่งผู้บริหารฝ่ายวิชาการ และหัวหน้ากลุ่มสาระ การเรียนรู้ช่วยบริหารงานด้านหลักสูตรด้วย

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 203-204) ได้อภิปรายผลด้านการบริหารจัดการหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการหลักสูตร เป็นผู้นำ ในการเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนและหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการสอนของครู เพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

ปนัดดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) ได้สรุปว่า การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ผู้บริหารมีการประชุมชี้แจงให้ความรู้ความเข้าใจกับครู ในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ในการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ก่อนการจัดการเรียนการสอนครูจะต้องส่งแผนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้บริหารตรวจสอบความถูกต้อง และเมื่อจัดการเรียนการสอนเรียบร้อยแล้วให้บันทึกหลังสอน เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาหรือจากบุคคลที่ได้รับมอบหมายได้ตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

ประเสริฐ กอบสุข และชัยนนต์ เพาพาน (2565 : 33-44) ได้สรุปว่า การบริหารจัดการหลักสูตรและการสอน หมายถึง การวางแผนปรับปรุงพัฒนาและจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ประเมินคุณภาพและความเหมาะสมของหลักสูตร เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายและปรัชญาของการศึกษาและหลักสูตร ประกอบด้วย การจัดทำสาระของหลักสูตร การนิเทศการใช้หลักสูตร การวางแผน ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร การจัดทำรายงานการใช้และการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา

อภิวัฒน์ คุ่มศรีไวย และหทัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189) ได้ให้ความหมายของด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาอย่างเต็มที่ มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร ร่วมงานกับครูและบุคลากรในสถานศึกษา เป็นนักวางแผนและปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง เน้นดูแลคุณภาพการจัดทำหลักสูตร และใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจและการเรียนรู้ของผู้เรียนและครูในสถานศึกษาของตน ผลลัพธ์ที่ได้คือ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

Seyfarth (1999 : 165-273) กล่าวว่า หลักสูตรเป็นแหล่งที่กำหนดเนื้อหาและทักษะที่ผู้เรียนคาดหวัง เพื่อส่งเสริมความรู้และความเข้าใจ ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการนำทางการเปลี่ยนแปลงและสร้างหลักสูตรใหม่เพื่อสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนที่ครอบคลุมทุกด้านของชีวิต โดยต้องมีความสามารถในการชี้แนะครูและผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนพร้อมจัดทำหลักสูตรภายในบริบทและแนวทางในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และธรรมชาติของการศึกษา เพื่อให้การเรียนรู้เจริญก้าวหน้าตามความต้องการและเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นไปอย่างสอดคล้อง

Krug (1992 : 430-431) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องรู้ขอบข่ายของรายวิชาที่สอนและรู้ความจำเป็นที่ต้องสอนรายวิชานั้น การมีพื้นฐานความรู้ที่กว้างของผู้บริหารโรงเรียน สามารถนำพาผู้อื่นดำเนินการตามพันธกิจของโรงเรียนได้ สามารถให้ข้อมูลสารสนเทศกำหนดทิศทางแก่ครูเกี่ยวกับวิธีสอน ควรใส่ใจและสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรอย่างจริงจัง

Hallinger and Murphy (1985) กล่าวว่า การประสานงานด้านการใช้หลักสูตร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาต้องประสานงานกับครูในการนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเหมาะสม โดยการสร้างความเข้าใจในด้านการนำหลักสูตรไปปฏิบัติผ่านการสื่อสารและการให้ข้อมูลที่ชัดเจน การจัดอบรมและการสนับสนุนให้ครูมีความรู้และความเข้าใจในหลักสูตรที่สอนในโรงเรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้บริหารสามารถควบคุมและกำกับให้การเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพได้ดีที่สุด

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความเข้าใจ พัฒนา ปรับปรุง นำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีการอ้างอิงจากการวิเคราะห์ การวัดผล ประเมินผล การบริหารจัดการหลักสูตรให้เป็นไปตามนโยบายการศึกษา ให้มีความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยี พร้อมทั้งสนับสนุน ส่งเสริม ให้ครูมีความรู้ ทักษะ ที่จำเป็นในการนำหลักสูตรไปใช้วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดผลสำเร็จ ผู้เรียนมีความเสรีในการเลือกเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารับรู้อย่างมีคุณภาพตามความเป็นจริงของสถานการณ์

2. การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ

การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สนับสนุนการพัฒนาความรู้และทักษะของผู้เรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษาอย่างยั่งยืน โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าว ไว้ดังนี้

สมบุญ ศิลป์รุ่งธรรม (2565 : 134) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ จากวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ไว้ดังนี้

1. มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อกิจกรรม หรือการทำงานร่วมกัน เช่น ห้องทำงานที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและน่าทำงาน
2. พัฒนาและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับนิสิต อาจารย์ และผู้ปกครอง
3. ช่วยแก้ปัญหา ช่วยส่งเสริม และพัฒนาทุก ๆ ด้านให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา

ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์ (2564 : 61) ได้ให้ความหมายของการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ หมายถึง การพัฒนาหรือการจัดบรรยากาศแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

दारवारณ ศรีกาญจนา (2561 : 40) ได้ให้ความหมายของการสร้างบรรยากาศ และวัฒนธรรมการเรียนรู้ หมายถึง การส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ การเสริมสร้าง และรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดี การส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

นันทน์ภัส บุญยอด (2561 : 74) กล่าวว่า การส่งเสริมบรรยากาศและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย สร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมที่

เอื้อต่อการเรียนรู้ สร้างสรรค์และแลกเปลี่ยนความรู้ภายในสถานศึกษาและเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้อง

ประสิทธิ์ อุณหองกุง (2559 : 260) ได้อภิปรายผลการวิจัยไว้ว่า การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ส่วนสำคัญในการส่งเสริมความสนใจใคร่รู้ ใคร่เรียนให้แก่ผู้เรียน ชั้นเรียนที่มีบรรยากาศเต็มไปด้วยความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน ย่อมเป็นแรงจูงใจภายนอกที่กระตุ้นให้ผู้เรียน รักการเรียน รักการอยู่ร่วมกันในชั้นเรียน และช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติอันดีงามให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้การมีห้องเรียนที่มีบรรยากาศแจ่มใส สะอาด สว่าง กว้างขวางพอเหมาะ มีโต๊ะ เก้าอี้ ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีมุมวิชาการส่งเสริมความรู้ มีการตกแต่งห้องให้สดใส ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ส่งผลทำให้ผู้เรียนพอใจมาโรงเรียน เข้าห้องเรียนและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน การสอน ดังนั้น ผู้เป็นผู้บริหารจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ประเภทบรรยากาศ หลักการจัดการบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้

ปราณูชลี มะโนเรือง (2559 : 174) สรุปไว้ว่า การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ผู้นำทางวิชาการจะต้องอุทิศเวลาให้กับการทำงาน ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ สร้างสิ่งแวดล้อมบรรยากาศและวัฒนธรรมของโรงเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ มีสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่เป็นระเบียบและปลอดภัย แสดงความยินดี และประกาศเมื่อมีความก้าวหน้าหรือความเป็นเลิศทางวิชาการร่วมกับผู้เรียน ครู และผู้ปกครอง ใช้ข้อมูลจากผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติการสอนของครู รับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนและครู วิเคราะห์ความก้าวหน้าของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ครูและผู้เรียนเข้าพบพูดคุยด้วยได้ทุกเมื่อ แสดงท่าทีที่ดีต่อผู้เรียน ต่อครูและต่อผู้ปกครอง สร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจให้แก่ครูและผู้เรียน กระตุ้นให้ชุมชนสนับสนุนโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จในทางวิชาการ ติดต่อบริการกับชุมชนอยู่เสมอ

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 205) ได้อภิปรายผลด้านการเสริมสร้างบรรยากาศและสนับสนุนทรัพยากรการเรียนรู้ ไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความตื่นตัวในการสร้างบรรยากาศภายในโรงเรียนให้น่าดู น่าอยู่ น่าเรียน เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในโรงเรียน ตลอดจนสนับสนุนสื่อ วัสดุ และทรัพยากรที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนของครู อันส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน

ปณิตดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) ได้สรุปว่า การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ หมายถึง การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและมีความเอื้อต่อการเรียนรู้ในและนอกสถานศึกษา มีการใช้วัสดุการเรียนการสอนที่ทันสมัย มีการสนับสนุน

ให้ใช้เทคโนโลยี มีการจัดกิจกรรมทางวิชาการ การประกวดทักษะและการแข่งขัน การจัดแสดงผลงาน การเรียนรู้ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและครู พัฒนาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้สวยงาม ปลอดภัย และเป็นระเบียบ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการศึกษา และการสอน

ประเสริฐ กอบสุข และชัยยนต์ เพาพาน (2565 : 33-44) ได้สรุปว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอน หมายถึง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เพื่อให้กิจกรรมการเรียนการสอนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งรวมถึงการจัดแหล่งเรียนรู้ การบริการทางด้านวิชาการ การเป็นที่เรียนรู้ที่เตรียมพร้อมและเป็นระเบียบ การจัดบรรยากาศในห้องเรียน การบริหารจัดการเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การสร้างวัฒนธรรมองค์กร และการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างครู ผู้เรียน และบุคลากรในสถานศึกษา

อภิวัฒน์ คุ่มศรีไว และหทัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189) ได้ให้ความหมายของด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมและสนับสนุนครูและผู้เรียนให้ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในและนอกสถานศึกษา สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาใช้แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา สนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้และสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่ได้มีไปด้วยความกระตือรือร้น รวมถึงการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ครูและผู้เรียนมีแหล่งข้อมูลและทรัพยากรการเรียนรู้ที่มั่นคงและหลากหลายในการพัฒนาความรู้และทักษะต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและอย่างยั่งยืน

McEwan (2003) กล่าวว่า การสร้างบรรยากาศทางวิชาการ หมายถึง การสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เมื่อบรรยากาศสถานศึกษาเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ จึงเป็นการส่งเสริมให้บรรลุผลการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการศึกษาในทุกระดับและเป็นการช่วยดึงพลังของผู้เรียนและครูออกมา โดยมีหลากหลายวิธี เช่น การจัดให้มีความปลอดภัยและเป็นระเบียบ จัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ และให้เข้าใจว่าสิ่งที่ดีที่สุดในสร้างห้องเรียนให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้ ตามความต้องการของผู้เรียน และกำหนดการดำเนินการประเมินผู้เรียนร่วมกับครูเกี่ยวกับกระบวนการ กฎระเบียบรักษา และแก้ปัญหาวินัยของผู้เรียน

Krug (1992 : 430-431) กล่าวว่า การส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน ivaว่าบรรยากาศของโรงเรียนเป็นบรรยากาศที่น่าเรียนรู้และส่งเสริมให้บรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารโรงเรียนต้องรับผิดชอบการสร้างบรรยากาศของการเรียนทุกระดับเพื่อช่วยดึงพลังงานของผู้เรียนและครูออกมา มีหลายวิธีการที่จะทำให้เกิดผลได้ เช่น การจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและเป็นระเบียบ

การจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนเป็นสำคัญและให้เป็นที่เข้าใจโดยทั่วกันว่าสิ่งที่ถือว่าสุดยอด คือ การที่แต่ละคนได้ทำในส่วนของตนให้ดีที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดมีความคาดหวังอย่างมากกับผู้เรียน

Hallinger and Murphy (1985) กล่าวว่า การจัดให้มีสิ่งส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ (Providing Incentives for Learning) เป็นการสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการให้รางวัลและการยอมรับผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ด้านวิชาการสูง และสนับสนุนในการปรับปรุงผลการเรียนของผู้เรียนที่ดีขึ้น เป็นหน้าที่ของผู้อำนวยการสถานศึกษาที่ต้องการสร้างการยอมรับและการแสดงออกที่เป็นที่ยอมรับในโรงเรียน ผู้อำนวยการจะต้องเป็นผู้ประสานงานในการเข้าถึงกิจกรรมระหว่างห้องเรียนและโรงเรียน และให้การสนับสนุนในการมอบรางวัลให้แก่ผู้เรียนเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนที่มีอยู่จากผู้บริหารของโรงเรียน

สรุปได้ว่า การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสามารถในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดให้สถานศึกษาเป็นสถานที่ที่ปลอดภัย มีการดูแลรักษาความสะอาด เรียบร้อย ห้องเรียนมีบรรยากาศแจ่มใส สะอาด สว่าง กว้างขวาง จัดโต๊ะเก้าอี้เป็นระเบียบ ตกแต่งด้วยสีสันทันตึง มีมุมวิชาการที่ส่งเสริมความรู้ แสดงความยินดีกับผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ด้านวิชาการสูง ให้แรงจูงใจในการพัฒนาตนเองของผู้เรียนที่ต้องการพัฒนา จัดประกวดทักษะ ผลงานการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความกระตือรือร้นในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน สนับสนุนให้ครูใช้เทคโนโลยี อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย ส่งเสริมกิจกรรมการทำงานร่วมกัน สร้างเครือข่ายความร่วมมือ แสดงท่าทีที่เป็นมิตร อบอุ่นต่อผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เข้าพบ พูดคุย รับฟังความคิดเห็น ความต้องการได้ทุกเมื่อ รวมถึงเปิดสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3. การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจและเป้าหมาย

การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจ และเป้าหมายเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยกำหนดทิศทางและแนวทางปฏิบัติขององค์กร เพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการและสร้างความยั่งยืนในอนาคต ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจและเป้าหมาย ไว้ดังนี้

ศิริพงษ์ กลั่นไพบูลย์ (2564 : 61) ได้ให้ความหมายของการมีวิสัยทัศน์เท่าทันแนวโน้มอนาคต หมายถึง การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายการเรียนรู้ การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล การสร้าง ปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ และแผนกลยุทธ์ให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคตและยุคดิจิทัล

ดาราวรรณ ศรีกาญจนา (2561 : 40) ได้ให้ความหมายของการมีวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจการพัฒนาคุณภาพการศึกษา หมายถึง การร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจการเรียนรู้ การให้ความสำคัญสูงสุดต่องานวิชาการ

นันทน์ภัส บุญยอด (2561 : 73) กล่าวว่า การกำหนดและสื่อสารวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจการเรียนรู้ ประกอบด้วย กำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจเกี่ยวกับการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายและพันธกิจการเรียนรู้และร่วมกันติดตามและประเมินผลการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดโดยเน้นประสิทธิผลของสถานศึกษา

ประสิทธิ์ อุณหองกุง (2559 : 257) ได้อภิปรายผลการวิจัยไว้ว่า การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญประการแรก เนื่องจาก ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนนั้น ผู้บริหารต้องกำหนดกรอบเป้าหมายโรงเรียน และสื่อสารให้เข้าใจถึงเป้าหมายของโรงเรียน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกรอบเป้าหมายของโรงเรียน และการทำงานร่วมกับผู้ปกครอง เพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาโรงเรียน และการสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน ต่อครู ผู้ปกครองและผู้เรียน ด้วยการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมครู การพูดคุยกับครูและผู้เรียน การใช้ป้ายนิเทศ การพูดคุยกับครูและผู้เรียน เป็นต้น การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจการเรียนรู้เป็นการกำหนดแนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้ ผู้นำทางวิชาการมีความสามารถและแสดงออกอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่ทรงคุณค่า และมีวิสัยทัศน์ (Values and Vision) ที่เกี่ยวเนื่องกับการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน อีกทั้งยังความสามารถเชื่อมโยงหลักการ พฤติกรรมและโครงสร้างที่จำเป็นเพื่อส่งเสริมและดำรงที่ทรงคุณค่าและวิสัยทัศน์

ปราณูชลี มะโนเรือง (2559 : 121) สรุปไว้ว่า การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจการเรียนรู้ จำต้องร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ กำหนดและสร้างความเข้าใจและประเมินผลความก้าวหน้าตามวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจการเรียนรู้ ระบุนโยบาย การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน กำหนดเป้าหมายการปฏิบัติงานของครูและผู้เรียนไว้สูง การให้ความสำคัญสูงสุดต่อการเรียนรู้ ควรตั้งมาตรฐานการเรียนรู้ของผู้เรียนไว้ให้สูง ปกป้องเวลาเพื่อการเรียนของผู้เรียน สร้างเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการ ควรกำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน กำหนดพฤติกรรมการสอนของครู สร้างเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการ และดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการ

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 203) ได้อภิปรายผลด้านกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายของโรงเรียน ไว้ว่า เปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายของโรงเรียน โดยมีจุดเน้นที่คุณภาพของผู้เรียน และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนเพื่อให้ไปสู่เป้าหมาย

ปนัดดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) ได้สรุปว่า การกำหนดวิสัยทัศน์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องก่อนจะกำหนดแนวทางและปรัชญาที่สำคัญของสถานศึกษา เพื่อให้ทุกคนในองค์กรเข้าใจและมุ่งมั่นต่อการดำเนินงานต่อไป หลังจากนั้นจะมีกระบวนการเพื่อให้บุคลากรทุกคนทราบและเข้าใจวิสัยทัศน์นั้น และนำมาวางแผนและดำเนินการประจำปีขององค์กร ผ่านการติดตามและการประเมินผลเพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาวิสัยทัศน์ต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

ประเสริฐ กอบสุข และชัยยนต์ เพาพาน (2565 : 33-44) ได้สรุปว่า การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการที่สำคัญในการชักชวนบุคลากรในสถานศึกษามุ่งมั่นในการทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลต่อเพื่อพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์และพันธกิจร่วมกัน การสร้างความเข้าใจในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การวางแผนขององค์กร กำหนดวิธีการเผยแพร่วิสัยทัศน์สู่ผู้ปฏิบัติ และการดำเนินการตามวิสัยทัศน์ให้บรรลุวัตถุประสงค์

อภิวัฒน์ คุ่มศรีไว และหทัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189) ได้ให้ความหมายของด้านการกำหนดเป้าหมายและพันธกิจของโรงเรียน หมายถึง พฤติกรรมผู้บริหารสถานศึกษาที่นำวิธีการต่าง ๆ มาใช้ในการบริหารจัดการในโรงเรียน สร้างกรอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ครูและบุคลากรในการกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ ภารกิจของโรงเรียน ให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายด้านวิชาการ ด้านการปฏิบัติงาน ผลสัมฤทธิ์และพฤติกรรมทางการเรียนรู้ของผู้เรียน สร้างเกณฑ์มาตรฐานวิชาการและดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายสู่การเชื่อมโยงภารกิจสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ

McEwan (2003) กล่าวว่า การกำหนดวิสัยทัศน์ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาและครูร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และกลยุทธ์ เข้าใจเป้าหมายและทิศทางที่สถานศึกษามุ่งไปอย่างชัดเจน โดยวิเคราะห์จากสภาพแวดล้อมขององค์กร ร่วมมือกับท้องถิ่น และดำเนินงานอย่างมีทิศทางที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

Krug (1992 : 430-431) กล่าวว่า การกำหนดวิสัยทัศน์ หมายถึง การแสดงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการวางแผนยุทธศาสตร์ทางวิชาการของโรงเรียน โดยการวิเคราะห์สภาพงานวิชาการกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ นโยบาย มาตรการและดัชนีชี้วัดคุณภาพผลการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระวิชาต่าง ๆ ตามที่หลักสูตรสถานศึกษากำหนด โดยไม่ประมาทการสูงเกินไป ต้องระบุให้ชัดเจนเป็นไปตามสภาพการณ์ในช่วงเวลานั้น

Hallinger and Murphy (1985) กล่าวว่า การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน (Framing school goals) ควรมีความชัดเจนและเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้มีความสำเร็จ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจและเป้าหมาย หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสามารถกำหนดกรอบ แนวทาง ในการสร้างเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการที่ชัดเจน มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ให้ความสำคัญสูงสุดกับงานวิชาการ เกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ของผู้เรียน กำหนดเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการให้ครู สื่อสารสร้างความเข้าใจในเป้าหมายต่อครู ผู้ปกครอง ผู้เรียน มีการติดตาม วัดผล ประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเกิดประสิทธิผลของสถานศึกษาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ

4. การพัฒนาครู

การพัฒนาครูเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยมุ่งเสริมสร้างทักษะ ความรู้ และความสามารถให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการพัฒนาครู ไว้ดังนี้

สมบุญ ศิลป์รุ่งธรรม (2565 : 133) ได้กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรจากวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมสนับสนุนให้อาจารย์พัฒนาการเรียนการสอน การบริการวิชาการแก่สังคม การวิจัยและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของคณะ
2. ส่งเสริมให้อาจารย์มีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ที่ตนเองรับผิดชอบ
3. เอาใจใส่ การสนับสนุน และชี้แนะแนวทาง ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ปฏิบัติงาน
4. ส่งเสริมให้อาจารย์มีจิตวิญญาณในการทำงานและมีความสุขในการทำงาน
5. ให้งานผลตอบแทนบุคลากรอย่างยุติธรรม นอกเหนือจากเงินเดือนประจำ
6. ส่งเสริมให้อาจารย์เป็นมืออาชีพ
7. สร้างความเป็นผู้นำให้อาจารย์และบุคลากร
8. ให้อิสระกับบุคลากร และเอื้ออำนวยสิ่งสนับสนุนต่าง ๆ ในการทำงาน

ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์ (2564 : 62) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาและส่งเสริมความก้าวหน้าบุคลากร หมายถึง การส่งเสริมและพัฒนาครู บุคลากรในสถานศึกษาให้ได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถทางวิชาการ เป็นผู้นำทางวิชาการ และมีความก้าวหน้าในวิชาชีพ

ดาราวรรณ ศรีกาญจนา (2561 : 40) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาวิชาชีพครู หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะครูการปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน การสร้างแรงจูงใจ

นันทน์ภัส บุญยอด (2561 : 73) กล่าวว่า การสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพครู ประกอบด้วย ส่งเสริมสนับสนุนให้คำปรึกษา แนะนำทางด้านวิชาการ พัฒนาความเป็นผู้นำของครู สนับสนุน ส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพของครู จัดโครงการพัฒนาบุคลากร

ประสิทธิ์ อุ่หนองกุง (2559 : 262-263) ได้อภิปรายผลการวิจัยไว้ว่า การพัฒนาบุคลากร เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้บริหารต้องส่งเสริมให้มี เนื่องจากการพัฒนาบุคลากร เป็นการดำเนินงานเพื่อให้ บุคลากรในโรงเรียนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงานในหน้าที่ให้ดีขึ้น ด้วยวิธีการ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การฝึกอบรมปฏิบัติการและการนิเทศติดตามผลงานของคณะ กรรมการบริหารโรงเรียน เพื่อให้บุคลากรเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงาน โดยนำหลักการวิจัย มาเป็นแนวทางในการพัฒนา เพื่อแก้ไขการทำงานที่ด้อยประสิทธิภาพ เสริมสร้างสมรรถภาพ ในการทำงาน ปรับปรุงการทำงานให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ เตรียมบุคคลให้พร้อมที่จะรับตำแหน่งสูงขึ้นหรือ สำหรับงานที่ได้รับมอบหมายในอนาคตและสร้างความเข้าใจ การสื่อสารในหลักการสำหรับ คนในระดับเดียวกันหรือต่างระดับ ให้เกิดการประสานงานและร่วมมือกันทำงานได้ดีขึ้น

ปราณชลี มะโนเรือง (2559 : 144) สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการด้านการพัฒนาครู มีการจัดโครงการการพัฒนาบุคลากรด้านการเรียนการสอน ประสานงานกับสถาบันอุดมศึกษาเพื่อจัด โครงการพัฒนาครูแกนนำ ครูตัวอย่าง ครูต้นแบบส่งเสริมให้ครูมีการอบรมเพื่อพัฒนาตนเองหรือ ศึกษาต่อ พัฒนาบุคลากรของโรงเรียนให้มีภาวะผู้นำทางวิชาการ ประเมินผลการทำงานของครู เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติการสอน เข้าเยี่ยมห้องเรียน สังเกตการสอนของครูบ่อย ๆ จัดทำแบบประเมิน ครูและทำการประเมินเป็นระยะ กำหนดเป้าหมายทางวิชาชีพของครู พัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง อบรมเพื่อพัฒนาครูในการเลื่อนวิทยฐานะ

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 204) ได้อภิปรายผลด้านการพัฒนา สนับสนุน ส่งเสริม บุคลากร ไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีวิสัยทัศน์ ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาความเป็นผู้นำ ทางวิชาการ ส่งเสริมให้ครูมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องในด้านงานวิชาการและเปิดโอกาสให้ครู เข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นการพัฒนาตนเอง และสร้างสัมพันธ์ที่ดีแก่บุคลากร และถือว่าการพัฒนาองค์กรทางอ้อม

ปณิตดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) ได้สรุปว่า การพัฒนาวิชาชีพครู หมายถึง การสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูมีความเชี่ยวชาญและสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ในสถานการณ์การศึกษาได้อย่างเหมาะสม นโยบายการพัฒนาวิชาชีพครูจะให้ความสำคัญกับการ อบรมและสัมมนาอย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้นให้ครูนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาตนเอง รวมถึง สนับสนุนให้ครูศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อพัฒนานวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอน และการ

จัดการเรียนการสอนและประเมินผลการปฏิบัติงานของครูจะเน้นการใช้ผลการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

ประเสริฐ กอบสุข และชัยยนต์ เพาพาน (2565 : 33-44) ได้สรุปว่า การพัฒนาความเป็นครูมืออาชีพ หมายถึง การสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นในการจัดการเรียนการสอน โดยการเข้าร่วมสัมมนาฝึกอบรม การสนับสนุนครูให้เป็นวิทยากร การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรในการพัฒนาวิชาชีพ การทำวิจัยในชั้นเรียน การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนการสอนตามโครงการพัฒนาบุคลากร การส่งเสริมให้ครูพัฒนาเรียนรู้ด้วยตนเองและการเสริมแรงทางบวก เพื่อให้ครูมีความรู้และทักษะที่เหมาะสมกับสภาพของสังคมและความสามารถของบุคคลในองค์กร

McEwan (2003) กล่าวว่า การพัฒนาวิชาชีพครู หมายถึง พัฒนาบุคลากรครูให้เป็นผู้นำ โดยให้ครูเป็นผู้ที่มีลักษณะของบุคคลที่กล้าคิด กล้าทำ มีความคิดสร้างสรรค์ มุ่งมั่นในการทำงาน สร้างบุคลากรครูให้มีความเข้มแข็งในการทำงาน โดยเปิดโอกาสให้ครูได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา การเพิ่มศักยภาพเกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้ โดยเน้นให้ครูที่เกี่ยวข้องชาวด้านการสอนให้คำชี้แนะและให้คำปรึกษาครูคนอื่น ตลอดจนร่วมมือร่วมปฏิบัติภารกิจแบบกัลยาณมิตรระหว่างกัน

Seyfarth (1999 : 165-273) กล่าวว่า การวางแผนเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าในวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะต้องนำเสนอแผนการพัฒนาคูอย่างเป็นระบบ เน้นการกระตุ้นและส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองในการสอนและการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับความถนัดและความต้องการของผู้เรียน การพัฒนาครูควรเน้นการใช้เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตในการสอนเพื่อตอบสนองความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ครูมีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี ข่าวสาร และข้อมูลอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการสอน การฝึกอบรมเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในการผสมผสานทักษะต่าง ๆ และเสริมสร้างความพร้อมในการใช้เทคโนโลยีในการสอน ครูควรปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการสอนของตนเองให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในวิชาการและสังคม นำไปสู่การออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

Hallinger and Murphy (1985) กล่าวว่า การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ (Providing Professional Development) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพสำหรับครูมีความสำคัญ ผู้บริหารควรให้โอกาสแก่ครูในการฝึกอบรมขณะประจำการ และช่วยเหลือครูโดยจัดโครงการพัฒนาบุคลากร เพื่อให้เรียนรู้ทักษะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนอย่างเหมาะสม ซึ่งการฝึกอบรมจะช่วยสร้างความมั่นใจและความเชี่ยวชาญให้กับครูในการปฏิบัติ

หน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การสนับสนุนและการพัฒนาครูเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการบริหารจัดการ

สรุปได้ว่า การพัฒนาครู หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการพัฒนาความเป็นผู้นำทางวิชาการของครู สนับสนุนการพัฒนาทักษะในการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเอง เข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง สร้างแรงจูงใจ ให้รางวัลตอบแทนอย่างยุติธรรม เพื่อให้ครูมีความสุขในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ควรมีการประเมินผลการสอนเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน สนับสนุนให้ครูได้รับการศึกษาต่อเพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมการประสานความร่วมมือกันในการทำงาน เพื่อสร้างครูที่มีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

5. การนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงวิธีการจัดการศึกษาและส่งเสริมศักยภาพของครูผู้สอน โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการนิเทศการศึกษา ไว้ดังนี้

ดราวารรณ ศรีกาญจนา (2561 : 40) ได้ให้ความหมายของการนิเทศ กำกับ ติดตาม และ ประเมินผลการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การนิเทศ กำกับ ติดตาม การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล การจัดการเรียนการสอน

นันทน์ภัท บัญยอด (2561 : 73) กล่าวว่า การนิเทศภายในโรงเรียน ประกอบด้วย จัดระบบนิเทศภายใน นิเทศ กำกับ ติดตามการจัดการเรียนการสอน ให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

ปราณูชลี มะโนเรือง (2559 : 144) สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการด้านการนิเทศด้านการจัดระบบนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนในสถานศึกษา ต้องสนับสนุนงบประมาณ ส่งครูเข้ารับการอบรมการจัดการเรียนการสอน จัดให้ครูได้ศึกษาดูงานทั้งในและนอกสถานที่ จัดหาตำรา เอกสาร หนังสือต่าง ๆ มาให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า จัดบริการสื่อการเรียนการสอน การดำเนินงานวิชาการและการเรียนการสอนในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา แต่งตั้งครูให้คำปรึกษาแนะนำการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นผู้ตรวจแผนการสอน มอบหมายให้ครูตรวจแผนการสอน เข้าสังเกตการสอนจริง ในด้านของการประเมินผลการจัดระบบและกระบวนการนิเทศการศึกษาในสถานศึกษา ให้คำปรึกษาหารือก่อนสังเกตการสอน นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการสอน มาวิเคราะห์แล้วไปปรับปรุงการเรียนการสอน จัดประชุม อบรม ให้ความรู้แก่ครูเกี่ยวกับการวัดผล ประเมินผล มีการติดตามเป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม

สัจจะพร วิริยะจรรยา (2559 : 204) ได้อภิปรายผลด้านการนิเทศ การวัดประเมินผล การจัดการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมนิเทศการศึกษา ตรวจสอบติดตามผลการปฏิบัติงาน ของครู เป็นมาตรการหนึ่งในการยกระดับคุณภาพงานวิชาการ และการจัดการศึกษา ควรมี การกำหนดผู้รับผิดชอบ ปฏิทินการนิเทศติดตามอย่างชัดเจน มีการวัดและประเมินผล การจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ปนัดดา สระคำ และคณะ (2566 : 182-193) ได้สรุปว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง การทำงานของผู้บริหารในการวางแผนและนำทางร่วมกับครูเพื่อพัฒนาทักษะในการจัดการเรียนรู้ โดยการนิเทศจะรวมถึงการเยี่ยมชมห้องเรียนและสังเกตการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง ทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ โดยมีการบันทึกข้อมูลจากการนิเทศเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาครูและการจัดการ เรียนการสอนต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการนิเทศการศึกษาจะเป็นฐานในการดำเนินการปรับปรุงและ พัฒนาครูและการจัดการเรียนการสอนในอนาคต ซึ่งการนิเทศเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ โรงเรียนมีความเป็นเลิศในการให้บริการการศึกษาแก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็น ประสพการณ์ที่เติบโตของครูในการพัฒนาตนเองต่อไป

ประเสริฐ กอบสุข และชัยยนต์ เพาพาน (2565 : 33-44) ได้สรุปว่า การนิเทศการจัดการ เรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ในการบริหารจัดการศึกษา โดยเน้นการติดตามและ ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านวิชาการของ โรงเรียน ซึ่งรวมถึงการสนับสนุนด้านการสอน การจัดทำสื่อและเอกสารประกอบการนิเทศและ การดำเนินงานพัฒนา ก่อนและหลังการนิเทศ โดยเน้นการสรุปและรายงานผลการนิเทศ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุ เป้าหมายของสถานศึกษา

อภิวัฒน์ คุ่มศรีไวย และหทัย น้อยสมบัติ (2565 : 177-189) ได้ให้ความหมาย ของด้านการนิเทศการศึกษา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาใน การติดตามและประเมินผล เพื่อให้พฤติกรรมนี้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านงานวิชาการของโรงเรียน และในการพัฒนาครูและบุคลากรให้มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยมุ่งให้ครูและบุคลากรในโรงเรียน ปรับปรุงวิธีการสอน จัดกิจกรรมเสริมสร้างขวัญและกำลังใจไปพร้อมกัน เช่น กิจกรรมเสริมสร้าง มนุษย์สัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีผลทำให้ เกิดการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

Seyfarth (1999 : 165-273) กล่าวว่า การประเมินผลการสอนของครู เป็นหน้าที่ของ ผู้บริหารสถานศึกษาในการประเมินตรวจสอบการปฏิบัติงานของครูเพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับปรุง ประสิทธิภาพของงาน สนับสนุน ส่งเสริม กระตุ้นครูให้พัฒนาตนเองร่วมกันและพัฒนาความก้าวหน้า

ทางวิชาชีพ ให้ทุกคนเข้าใจในบทบาทหน้าที่และภารกิจอย่างชัดเจน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการศึกษาและผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินต้องขึ้นอยู่กับทักษะ ความสามารถ ความถนัดของครูแต่ละคน โดยยึดจุดมุ่งหมายและความต้องการของหน่วยงาน ใช้หลักการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูอย่างถูกต้องตามขั้นตอนตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง เพื่อเป็นการประเมินพัฒนาคุณภาพการศึกษา และพัฒนาคุณภาพงานวิชาการอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

Krug (1992) กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในการนิเทศการสอน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการพัฒนาครูอย่างจริงจังมากกว่าจะเป็นเพียงการนิเทศการสอนตามสภาพปัญหา (Clinic supervision) การประเมินการปฏิบัติงานเป็นการพิจารณาย้อนหลัง แต่ภาวะผู้นำทางวิชาการเป็นการมองไปข้างหน้า ผู้นำทางวิชาการต้องให้โอกาสครูได้พัฒนาวิชาชีพ ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยตั้งเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพของครูแต่ละคน ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มพูนการเรียนรู้ของผู้เรียนได้

Hallinger and Murphy (1985) กล่าวว่า การนิเทศ และการประเมินผลการสอนของครู (Supervising and Evaluating Instruction) ผู้บริหารจะต้องทำงานร่วมกันกับครูในด้านหลักสูตรและการสอน ผู้บริหารจะต้องให้ความมั่นใจได้ว่า เป้าหมายของโรงเรียนได้ถูกถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติในห้องเรียนจริง โดยผู้บริหารจะต้องให้การสนับสนุนครูด้านการสอนให้ตรงตามจุดประสงค์ เยี่ยมเยียนครูในขณะสอนอย่าไม่เป็นทางการและการให้ผลย้อนกลับแก่ครู การนิเทศและการประเมินผลมีจุดประสงค์ให้เห็นเป็นรูปธรรมและให้ครูเป็นผู้นำวิธีสอนที่เฉพาะเจาะจงไปปฏิบัติ

สรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการกำกับติดตาม ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูให้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านวิชาการของโรงเรียน ใช้หลักการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูอย่างถูกต้องตามขั้นตอนที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง ให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อสนับสนุนครูในการเรียนรู้ ปรับปรุงวิธีการสอนอยู่เสมอ ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จัดบริการสื่อการเรียนการสอน ตำรา เอกสาร หนังสือ ให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า มุ่งเน้นพัฒนาทักษะ ความสามารถ ความถนัดของครู ตรวจแผนการสอน จัดปฏิทินการนิเทศ ใช้ข้อมูลที่ได้จากการนิเทศเป็นฐานในการพัฒนา ปรับปรุงครูในอนาคต ถือกระบวนการที่สำคัญในการช่วยให้โรงเรียนมีความเป็นเลิศในการให้บริการการศึกษาแก่ผู้เรียน

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำทางวิชาการที่มีคุณลักษณะ บทบาท และพฤติกรรมที่สามารถกระตุ้น ชี้แนะ โน้มน้าว สร้างแรงจูงใจ และส่งเสริมความร่วมมือในการดำเนินงานวิชาการ โดยมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและมีเป้าหมายที่ชัดเจน พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ส่งเสริมวัฒนธรรมและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ สนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน กล่าวได้ว่า

ผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จากการทบทวนและวิเคราะห์ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีนักวิชาการ นักวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ได้นำเสนอกรอบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ ทั้งนี้งานวิจัยเรื่องนี้เน้นตัวแปรเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรีเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลสรุปข้างต้นมาวิเคราะห์ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน สามารถสรุปภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรีออกเป็น 5 ตัวแปรย่อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความเข้าใจ พัฒนาปรับปรุง นำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีการอ้างอิงจากการวิเคราะห์ การวัดผล ประเมินผล การบริหารจัดการหลักสูตรให้เป็นไปตามนโยบายการศึกษา ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยี พร้อมทั้งสนับสนุน ส่งเสริม ให้ครูมีความรู้ ทักษะ ที่จำเป็นในการนำหลักสูตรไปใช้วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดผลสำเร็จ ผู้เรียนมีความเสรีในการเลือกเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพตามความเป็นจริงของสถานการณ์

2. การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสามารถในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดให้สถานศึกษาเป็นสถานที่ที่ปลอดภัย มีการดูแลรักษาความสะอาด เรียบร้อย ห้องเรียนมีบรรยากาศแจ่มใส สะอาด สว่าง กว้างขวาง จัดโต๊ะเก้าอี้เป็นระเบียบ ตกแต่งด้วยสีที่สดใส มีมุมวิชาการที่ส่งเสริมความรู้ แสดงความยินดีกับผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ด้านวิชาการสูง ให้แรงจูงใจในการพัฒนาตนเองของผู้เรียนที่ต้องการพัฒนา จัดประกวดทักษะ ผลงานการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความกระตือรือร้นในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน สนับสนุนให้ครูใช้เทคโนโลยี อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย ส่งเสริมกิจกรรมการทำงานร่วมกัน สร้างเครือข่ายความร่วมมือ แสดงท่าทีที่เป็นมิตร อ่อนน้อมต่อผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เข้าพบ พูดคุย รับฟังความคิดเห็น ความต้องการได้ทุกเมื่อ รวมถึงเปิดสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3. การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจและเป้าหมาย หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสามารถกำหนดกรอบ แนวทาง ในการสร้างเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการที่ชัดเจน มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ให้ความสำคัญสูงสุดกับงานวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ของผู้เรียน กำหนดเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการให้ครู สื่อสารสร้างความเข้าใจในเป้าหมายต่อครู ผู้ปกครอง ผู้เรียน มีการติดตาม วัดผล ประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเกิดประสิทธิผลของสถานศึกษาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ

4. การพัฒนาครู หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการพัฒนาความเป็นผู้นำทางวิชาการของครู สนับสนุนการพัฒนาทักษะในการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเอง เข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง สร้างแรงจูงใจ ให้รางวัลตอบแทนอย่างยุติธรรม เพื่อให้ครูมีความสุขในการทำงานอย่างเต็มใจ นอกจากนี้ ควรมีการประเมินผลการสอนเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน สนับสนุนให้ครูได้รับการศึกษาต่อเพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมการประสานความร่วมมือกันในการทำงาน เพื่อสร้างครูที่มีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

5. การนิเทศการศึกษา หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูให้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านวิชาการของโรงเรียน ใช้หลักการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูอย่างถูกต้องตามขั้นตอนที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง ให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อสนับสนุนครูในการเรียนรู้ ปรับปรุงวิธีการสอนอยู่เสมอ ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จัดบริการสื่อการเรียนการสอน ตำรา เอกสาร หนังสือให้ครู ได้ศึกษาค้นคว้า มุ่งเน้นพัฒนาทักษะ ความสามารถ ความถนัดของครู ตรวจแผนการสอน จัดปฏิทินการนิเทศ ใช้ข้อมูลที่ได้จากการนิเทศเป็นฐานในการพัฒนา ปรับปรุงครูในอนาคต ถูกระบบการที่สำคัญในการช่วยให้โรงเรียนมีความเป็นเลิศในการให้บริการการศึกษาแก่ผู้เรียน

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู (Active Learning)

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวทางการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้ ครูจึงต้องอาศัยการผสมผสานแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนการสอนมีความหลากหลาย น่าสนใจ และสามารถสนับสนุนการเรียนรู้การเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.1 ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู (Active Learning) เป็นกระบวนการที่ครูมีบทบาทในการส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น ด้วยการนำเทคนิคและวิธีการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมาใช้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 4) ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) คือ การเรียนที่เน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับการจัดการเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking) ด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่า ไม่เพียงแต่เป็นผู้ฟัง ผู้เรียนต้องเขียน อ่าน ตั้งคำถาม และร่วมกันอภิปราย

ผู้เรียนมีการลงมือปฏิบัติจริง โดยต้องคำนึงถึงความรู้เดิมและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ผู้เรียนจะถูกเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกำแพงเพชร (2564 : 6) สรุปความหมายของ Active Learning ว่าเป็นกลไกที่ช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะและความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาหรือประกอบอาชีพในอนาคต โดยผ่านกิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะและเชื่อมโยงกับความรู้ที่ได้เรียนมา เกิดการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประเมินค่า เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้ง อีกทั้งยังส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและครู ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ดีและการพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีมในสถานการณ์จริง ดังนั้น Active Learning จึงเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่

เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 21) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ให้โอกาสและส่วนร่วมให้กับผู้เรียนในการเรียนรู้ โดยผู้เรียนจะได้มีบทบาทในการสร้างความเข้าใจด้วยตนเองผ่านการศึกษาค้นคว้า การอภิปราย และการสรุปความคิดรวบยอด โดยการให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน ซึ่งครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมและปฏิบัติจริง เพื่อให้การเรียนรู้มีความหลากหลายและมีความสอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของผู้เรียนทุกคน โดยไม่จำกัดเพียงการรับข้อมูลจากการบรรยายเท่านั้น

ศุภชัย สมนวน (2565 : 20) ได้สรุปความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ว่าเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เต็มไปด้วยกิจกรรมหลากหลายที่สร้างสรรค์และท้าทายผู้เรียน ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสนุกสนานในขณะที่เรียนรู้ผ่านการอ่าน ฟัง พูด และเขียน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตั้งคำถามที่ท้าทายและแก้ปัญหา โดยการกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง โดยการเชื่อมโยงข้อมูลและประสบการณ์ การพัฒนาทักษะการคิดระดับสูง สร้างความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีเจตคติที่เปิดกว้างและกระตือรือร้นในการเรียนรู้

อรไท แสงลูน (2564: 123) ได้สรุปความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่ให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรมจริง เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ฟัง อ่าน เขียน อภิปราย แลกเปลี่ยนข้อมูล และสะท้อนคิด ส่งเสริมการใช้กระบวนการคิดขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัยถกเถียง และการประเมินค่า มีการเรียนรู้ร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สอดคล้องกับชีวิตจริง เช่น การแก้ปัญหาหรือกรณีศึกษา เพื่อเชื่อมโยงและสร้างความรู้ในตนเอง

อรรถวรรณ วรรณฤทัย (2564: 25) ได้สรุปความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ไว้ว่า เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัว ผ่านกิจกรรมหลากหลายที่เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ใช้กระบวนการคิดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน โดยครูลดบทบาทการสอนโดยตรง และเน้นการอำนวยความสะดวกในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ (2563 : 35) ให้ความหมายของการเรียนรู้เชิงรุกว่า เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฟัง พูด อ่าน เขียน และแสดงความคิดเห็นขณะลงมือทำกิจกรรม และใน ขณะเดียวกันผู้เรียนต้องใช้กระบวนการคิด โดยเฉพาะกระบวนการคิดขั้นสูง คือ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และประเมินค่า ในสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ด้วย

วาสนา บุญมาก (2562: 77) สรุปความหมายของการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ ฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยเน้นการกระตุ้นกระบวนการคิดขั้นสูง ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า

ณิรดา เวชญาลักษณ์ (2562 : 82) ได้สรุปว่า การเรียนการสอนเชิงรุก เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์กับครูและเพื่อนในชั้นเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย ผู้เรียนจะสร้างความเข้าใจและค้นหาความหมายของเนื้อหาสาระโดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม แยกแยะความรู้ใหม่จากความรู้เก่า ประเมิน ต่อเติม และสร้างแนวคิดของตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ในระดับลึก แตกต่างจากวิธีการเรียนรู้ระดับผิวเผินที่เน้นการรับข้อมูลและจดจำข้อมูลเท่านั้น

สุจิตตรา มูลอินทร์ และปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2565 : 79-94) ได้สรุปความหมายของการเรียนรู้แบบเชิงรุก ไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้การ ฟัง พูด อ่าน เขียน และพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้

กนกวรรณ ฉัตรแก้ว และศรีสมร พุ่มสะอาด (2564 : 136-151) ได้สรุปความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ว่า เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการสร้างสรรคทางปัญญา (Constructivism) เน้นการเรียนรู้มากกว่าการสอน ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ปฏิบัติด้วยตนเอง เรียนรู้แบบกลุ่ม กระตุ้นความสนใจในการเรียนและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้กระบวนการคิดขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ใช้เทคนิคการเรียนรู้ที่หลากหลาย รู้จักเผชิญหน้ากับสถานการณ์จริง เชื่อมโยงความรู้ ความคิด และจินตนาการเข้าด้วยกันอย่างมีเหตุผล และเกิดแรงบันดาลใจในการเรียน

ผนพรม พุทธนา และสุวิมล สพฤกษ์ศรี (2564 : 29–47) ได้สรุปความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้แนวทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย นำไปสู่การที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

สุภาวดี เสนงูงา และคณะ (2564 : 172–184) ได้สรุปความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการพูด ฟัง อ่าน และเขียน ครูมีหน้าที่ชี้แนะและเติมเต็มองค์ความรู้ที่เป็นนิยามและทฤษฎี ผู้เรียนจะสร้างความเข้าใจและค้นหาความหมายของเนื้อหาสาระโดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม แยกแยะความรู้ใหม่จากความรู้เก่า ประเมินและต่อเติมแนวคิดของตนเองจนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้แบบผิวเผินที่เน้นการรับและจดจำข้อมูลเท่านั้น

อรธดา พงษ์ศักดิ์ และชนสิทธิ์ สิทธิสุนทร (2563 : 272–288) ได้สรุปความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่เน้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ เปิดทางให้เกิดกระบวนการคิดที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติการเรียนรู้ของสมอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนตื่นตัวและกระตือรือร้นในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และคิดสร้างสรรค์ โดยการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมไปถึงการสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างลึกซึ้ง

Silberman and Auerbach (2006 : 10-11) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกว่า การเรียนรู้เชิงรุก Active Learning เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการกลุ่ม โดยผู้เรียนจะร่วมมือกันและนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

Petty (2004) ให้ความหมายการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่ให้โอกาสผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กัน ครูจะเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นอกจากนี้ การที่ผู้เรียนจะได้รับความรู้จากการบรรยายเพียงอย่างเดียว

Meyers & Jones (1993: 6) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฟัง พูด อ่าน เขียน แสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาในขณะที่ลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายวิธี ซึ่งผู้เรียนต้องประยุกต์สิ่งที่ได้เรียนรู้ในการทำกิจกรรมดังกล่าว

จากแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู หมายถึง ครูมีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเจตคติที่เปิดกว้างและกระตือรือร้นในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน สร้างสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์และท้าทาย ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติจริงและส่งเสริมให้เกิดการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า เพื่อกระตุ้นความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้เรียนมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมการเรียนรู้ เกิดกระบวนการคิดขั้นสูงในสิ่งที่กำลัง

กระทำอยู่ การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูจึงเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายอย่างแท้จริง

2.2.2 ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูมีความสำคัญในการส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงยุคปัจจุบัน โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ไว้ดังนี้

เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 23) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมสูงสุดในการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัสดุที่พบเห็น ช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินข้อมูลในสถานการณ์ใหม่ได้ดี รวมถึงเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและการชี้นำตนเองอย่างยั่งยืน

อรไท แสงลุน (2564: 123) ได้สรุปความสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุกไว้ว่า การเรียนรู้แบบดั้งเดิม (Passive Learning) คือการเรียนรู้ผ่านการอ่าน การท่องจำ และการฟังบรรยาย ซึ่งผู้เรียนไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ในทางตรงกันข้าม การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอภิปราย ค้นคว้าหาความรู้ และเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า รวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและเชื่อมโยงกับสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้ความรู้คงทนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

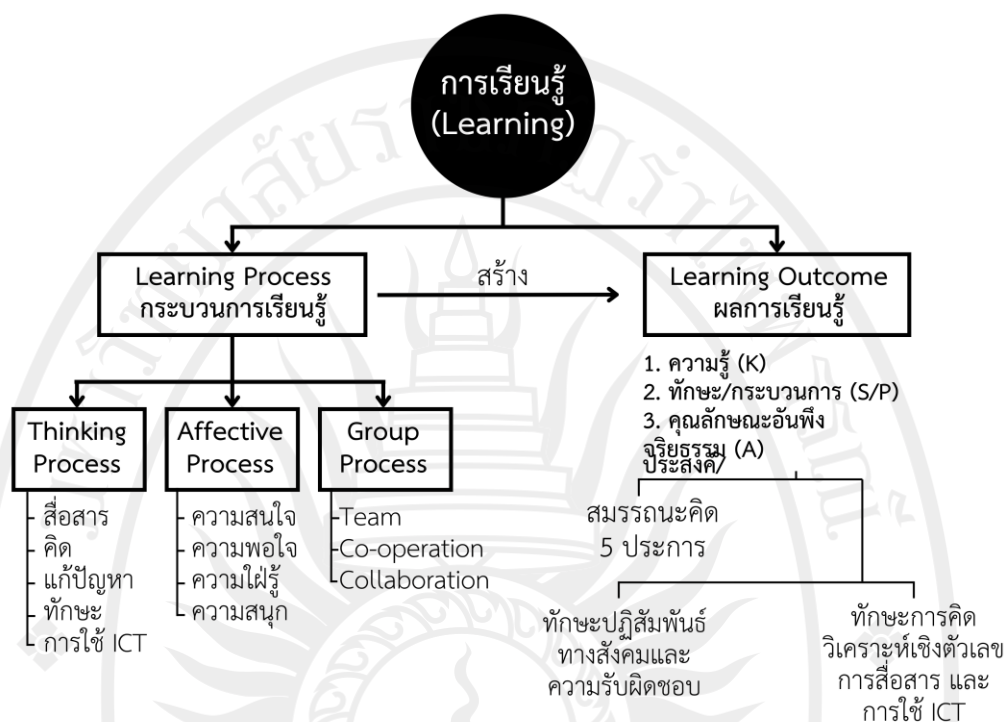
สุภาวดี เสนงูงา และคณะ (2564 : 172-184) ได้สรุปความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกคือ เป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำช่วยส่งเสริมอิสระทางความคิดและการกระทำของผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จึงพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและทักษะการคิดขั้นสูง ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างเต็มที่

อภิवास โพธิตาทอง และเหมมีณัฐ ธนปัทม์มีมณี (2564 : 351-362) กล่าวว่า การเรียนรู้เชิงรุกมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ เพราะเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหลากหลาย พัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และทักษะการคิดขั้นสูง ผู้เรียนจะกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมและมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างครูกับผู้เรียนและผู้เรียนกับผู้เรียน

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ (2563 : 35-36) ได้กล่าวถึง ความสำคัญและคุณค่าของการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม ได้แก่ การอ่าน การสืบค้น การอภิปราย การสรุปและการสร้างความรู้ การเขียนและการนำเสนอมากกว่าเป็นผู้ฟังความรู้จากครูฝ่ายเดียว
 2. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่าซึ่งมุ่งลดกระบวนการการถ่ายทอดสารสนเทศให้กับผู้เรียน
 3. ผู้เรียนได้รับการบ่มเพาะพัฒนาคุณธรรม เจตคติ และคุณค่าที่มีในตัวผู้เรียน
 4. ผู้เรียนมีส่วนร่วม นับเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ จัดเป็น Child-Centered
 5. ผู้เรียนเรียนรู้แบบรวมพลัง คือ ทุกคนคิด ทุกคนทำงานเดี่ยว และทุกคนร่วมทำงานกลุ่ม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่มีความสามารถ หรือมีความถนัดมากกว่าช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความสามารถ และความถนัดน้อย
 6. ผู้เรียนร่วมกันทำกิจกรรม ทำงานอย่างมีชีวิตชีวา อย่างตื่นตัว การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีความหมายต่อผู้เรียน ที่ผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการเรียนรู้เรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะรวดเร็วและมีเทคนิคต้องอาศัยกระบวนการสอนของครู และการเรียนรู้มีลักษณะสำคัญ ดังนี้ เป็นกระบวนการทางสติปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนการทางสังคมที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ (กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม แบบร่วมมือ แบบรวมพลัง) เป็นกระบวนการเกี่ยวกับจิตใจ และอารมณ์ เป็นกระบวนการเชิงรุก มิใช่เป็นเพียงเชิงรับอย่างเดียว เป็นกระบวนการที่ทำอย่าง ต่อเนื่อง และเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังผังด้านล่างนี้ ซึ่งการเรียนรู้ นั้นประกอบด้วย
 1. กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)
 2. ผลการเรียนรู้ (Learning Outcomes)
- รายละเอียดปรากฏผังแผนภาพต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาพที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบ Active Learning
ที่มา : (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2563 : 36)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 4-5) กล่าวว่า ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) คือ

1. Active Learning ส่งเสริมการมีอิสระทางด้านความคิดและการกระทำของผู้เรียน การมีวิจาร์ณญาณ และการคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจะมีโอกาส มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริงและมีการใช้วิจาร์ณญาณในการคิดและตัดสินใจในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น มุ่งสร้างให้ผู้เรียนเป็นผู้กำกับทิศทางการเรียนรู้ค้นหาสไตล์การเรียนรู้ของตนเอง สู่การเป็นผู้รู้คิด รู้ตัดสินใจด้วยตนเอง (Metacognition) เพราะฉะนั้น Active Learning จึงเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความคิดขั้นสูง (Higher order thinking) ในการมีวิจาร์ณญาณ การวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การประเมิน ตัดสินใจ และการสร้างสรรค์
2. Active Learning สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งความร่วมมือในการปฏิบัติงานกลุ่มจะนำไปสู่ความสำเร็จในภาพรวม
3. Active Learning ทำให้ผู้เรียนทุ่มเทในการเรียน จูงใจในการเรียน และทำให้ผู้เรียนแสดงออกถึงความรู้ความสามารถ เมื่อผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมอย่างกระตือรือร้นใน

สภาพแวดล้อม ที่เอื้ออำนวย ผ่านการใช้กิจกรรมที่ครูจัดเตรียมไว้ให้อย่างหลากหลาย ผู้เรียนเลือกเรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจและความถนัดของตนเอง เกิดความรับผิดชอบและทุ่มเทเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จ

4. Active Learning ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเชิงบวกทั้งตัวผู้เรียนและตัวครู เป็นการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอน ผู้เรียนจะมีโอกาสได้เลือกใช้ความถนัด ความสนใจความสามารถที่เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Different) สอดรับกับแนวคิดทฤษฎีปัญญา (Multiple Intelligence) เพื่อแสดงออกถึงตัวตนและศักยภาพของตนเอง ส่วนครูครูต้องมีความตระหนักที่จะปรับเปลี่ยนบทบาท แสวงหาวิธีการ กิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน สิ่งเหล่านี้ จะทำให้ครูเกิดทักษะในการสอนและมีความเชี่ยวชาญในบทบาท หน้าที่ ที่รับผิดชอบ เป็นการพัฒนาตน พัฒนางาน และพัฒนาผู้เรียนไปพร้อมกัน

Bonwell และ Eison (1991) ได้ให้ความสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุก ว่าการเรียนรู้เชิงรุกช่วยพัฒนาทักษะความคิดระดับสูงอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินข้อมูลในสถานการณ์ใหม่ได้ดี นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจจนสามารถชี้นำตนเองตลอดชีวิตในฐานะผู้ฝึกฝนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า จัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูมีความสำคัญต่อผู้เรียนเป็นอย่างมาก โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมสูงสุด ผ่านกิจกรรมที่พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินข้อมูล ส่งเสริมอิสระทางความคิดและการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก และกระตุ้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ช่วยพัฒนาคุณธรรม เจตคติ และทักษะการทำงานร่วมกัน รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต นำไปสู่ความสำเร็จและการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพของผู้เรียน

2.2.3 แนวคิดของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูมุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมที่กระตุ้นการคิด การลงมือทำ และการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

ศุภชัย สมนวน (2565 : 22) ได้ศึกษาและสรุปแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ดังนี้ 1) ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทางด้านความรู้ ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ไขปัญหา เจตคติและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 2) ผู้เรียนสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง และได้ลงมือทำได้ด้วยตนเอง กระตุ้นแรงจูงใจให้เกิดความท้าทาย 3) ผู้เรียนมีส่วนในการเรียนร่วมกันมากกว่าเป็นผู้รับ สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้จริงได้ 4) ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดระดับสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และการแก้ปัญหา ซึ่งกระตุ้นด้วยคำถามหรือ

สถานการณ์ปัญหา 5) ผู้เรียนมีกระบวนการทำงานกลุ่มแบบร่วมมือ มีปฏิสัมพันธ์สื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 6) ครูเป็นผู้ชี้แนะให้ความสะดวก ใช้วิธีจัดกิจกรรมที่หลากหลาย 7) ผู้เรียนได้รับข้อมูลสะท้อนกลับได้อย่างรวดเร็ว

สุจิตตรา มูลอินทร์ และปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2565 : 79-94) ได้สังเคราะห์แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ดังนี้

1. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมและจุดมุ่งหมายการเรียนรู้โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียน
2. บรรยากาศในชั้นเรียนมีลักษณะเป็นการปฏิบัติ ผ่านกิจกรรมรายบุคคลและกลุ่ม โดยผู้เรียนมีการเรียนรู้ร่วมกันและสนับสนุน ช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง
3. ผู้เรียนได้ประเมินตนเองเพื่อพัฒนาการเรียนรู้
4. เน้นการเรียนรู้แบบเข้าใจโดยการประยุกต์ใช้ความรู้ในการเชื่อมโยงสภาพแวดล้อมและปัญหารอบตัว
5. ฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะการปฏิบัติและทักษะการคิดขั้นสูง ทำหน้าที่ซึ่งนำผู้เรียน ในการเริ่มต้นความรู้ด้วยตนเอง

อรรวรรณ วรรณฤทัย (2564: 27) สรุปแนวความคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่นำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่พัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับนักศึกษา สอนศาสนา มีดังนี้

1. ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในชั้นเรียน สร้างปฏิสัมพันธ์ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง
2. ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างกระตือรือร้น ได้แสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่
3. ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการคิดในรูปแบบต่าง ๆ

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกำแพงเพชร (2564 : 8) สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) คือ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความตื่นตัวทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม ซึ่งความตื่นตัวทั้ง 4 ด้านนี้ เป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น ส่งผลให้สิ่งที่เรียนมีความหมายต่อตัวผู้เรียน และส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ทั้งนี้ กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน เป็นเรื่องที่ดีและเป็นไปได้ เพียงแต่สัดส่วนของการมีส่วนร่วม ใน 4 ด้านอาจไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียน และตัวผู้เรียน หลักโดยทั่วไปก็คือครูควรกำหนดกิจกรรมหลักก่อน แล้วจึงออกแบบกิจกรรมด้านอื่น ๆ ที่จะสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ด้านหลักให้ดีขึ้น โดยพิจารณาองค์ประกอบด้านตัวผู้เรียนและเรื่อง

เรียนประกอบ เช่น ถ้าผู้เรียนมีความสนใจในเรื่องที่เรียน มีสมาธิในเรื่องที่เรียน กิจกรรมการเคลื่อนไหวกาย อารมณ์ ความรู้สึก ก็จะมีสัดส่วนน้อยลง หลักสำคัญสำหรับครูก็คือพยายามคิดและทำให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะคิดได้และทำได้ ประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ได้รับจากการสอนจะเป็นบทเรียนให้ครูกัดและทำได้ดีมากขึ้นและดีขึ้นไปตามลำดับ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2563 : 18) กล่าวว่า แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เป็นแนวคิดหรือมโนทัศน์สำคัญเกี่ยวกับลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ผู้เรียนมีได้เป็นผู้รับความรู้หรือข้อมูลจากผู้อื่นถ่ายทอดมาให้เท่านั้น ผู้เรียนจะต้องเป็นฝ่ายรุก คือ มีความตื่นตัวที่จะต้องศึกษา จัดกระทำข้อมูล และสร้างความเข้าใจในข้อมูล หรือความรู้ นั้น ๆ ให้แก่ตนเอง เพื่อทำให้สิ่งที่เรียนรู้มีความหมายต่อตนเอง อันจะส่งผลให้สามารถนำความรู้ นั้นไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งในกระบวนการสร้างความเข้าใจให้แก่ตนเองจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ อย่างตื่นตัว (active learning) ทั้งทางกาย (physically active) สติปัญญา (intellectually active) สังคม (socially active) และอารมณ์ (emotionally active)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 4) ให้แนวคิดไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยครูจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำดูแลช่วยสร้างแรงบันดาลใจ โดยครูมีบทบาททั้งการเป็นโค้ชและพี่เลี้ยง (Coach & Mentor) นอกจากนี้ ครูยังต้องหาเทคนิคหรือวิธีการจัดการเรียนการสอน และแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลายให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย (Meaningful learning) โดยให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ได้เข้าใจตนเอง ได้ใช้สติปัญญาในการคิด การวิเคราะห์ ได้มีโอกาสสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นนวัตกรรมที่แสดงถึงสมรรถนะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ทั้งด้านทักษะวิชาการ ด้านทักษะชีวิตและด้านทักษะวิชาชีพ ที่สามารถบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละช่วงวัย

ณิรดา เวชญาลักษณ์ (2562 : 82) กล่าวว่า แนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง (hand-on Learning) มีบทบาทในการค้นหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ส่วนการฟังอย่างเดียว ในห้องเรียนเป็นการเรียนรู้แบบเชิงรับ (Passive Learning) แบบการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ผู้เรียนจะได้ซึมซับ ความรู้ความเข้าใจ ผ่านการเล่น เกม กิจกรรมกลุ่มสะท้อนความคิดเห็นของตนเองต่อสิ่งที่เรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ผู้เรียนได้พัฒนาแนวคิด ความรู้เฉพาะตนขึ้นมาเอง ผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่ครูจัดขึ้นร่วมกันโดยจะเน้นบทบาทของผู้เรียนเป็นสำคัญ และครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ (Facilitator)

Marlowe and Page (2005 : 7-14) ได้นำเสนอแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ไว้ว่า การเรียนรู้เชิงรุกตั้งอยู่บนฐานคิดของทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) โดยความหมายของการเรียนรู้คือ การสร้าง การสร้างสรรค์ การประดิษฐ์ และการพัฒนาความรู้ของตัวผู้เรียนเอง ผู้เรียนอาจได้รับข้อมูลสารสนเทศจากคนอื่น จากหนังสือ จากสื่อ แต่สิ่งที่สำคัญกว่าสารสนเทศ คือ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะสร้างความรู้ที่ได้จากสิ่งต่อไปนี้

1. กระบวนการและผลผลิตของคำถาม การตีความ และการสังเคราะห์สารสนเทศ
2. การใช้ข้อมูลสารสนเทศและกระบวนการคิดเพื่อพัฒนา สร้าง และเปลี่ยนแปลง ความหมายและความเข้าใจให้เกิดเป็นมโนทัศน์และความคิด (Concept and Ideas)
3. บูรณาการประสบการณ์ในปัจจุบันกับประสบการณ์ในอดีตและสิ่งที่เรารู้แล้วเกี่ยวกับเรื่องนั้นเป็นการสร้างความหมายและการเรียนรู้เกี่ยวกับประเด็น ปัญหา และหัวข้อของแต่ละคนที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละคนที่ได้รับมา ทั้งความเข้าใจ การตีความ รวมทั้งโครงสร้างความรู้ของแต่ละคน ทั้งประสบการณ์ ความรู้ และการเรียนรู้ ทุกอย่างมีผลต่อการตีความและการรับประสบการณ์ใหม่ ทำให้แต่ละคนมีการสร้างความรู้ และการให้ความหมายการเรียนรู้ใหม่ที่แตกต่างกัน

จากการศึกษาแนวคิดของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูจากนักวิชาการหลายท่านสามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา และการพัฒนาเจตคติที่พึงประสงค์ต่าง ๆ เน้นการเรียนรู้แบบเข้าใจ ทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้และประสบการณ์ได้ด้วยตนเอง ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง (hand-on Learning) การเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เน้นการทำงานกลุ่มแบบร่วมมือและการสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงการรับฟังและเสวนากับเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมและการสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกยังใช้วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาจากข้อมูลที่ได้รับมา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศและกระบวนการคิดเพื่อพัฒนา สร้าง และเปลี่ยนแปลงความหมายและความเข้าใจผ่านการบูรณาการประสบการณ์ในปัจจุบันกับประสบการณ์ในอดีต ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ส่วนตัวของตนเองเกิดเป็นความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ครูมีบทบาทเป็นผู้ชี้แนะและจัดกิจกรรมการสอนที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศในชั้นเรียนที่สนับสนุนต่อการเรียนรู้ เน้นการประยุกต์ใช้ความรู้และพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงอย่างต่อเนื่อง

2.2.4 ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูคือการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาทักษะด้วยตนเอง ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

สุจิตตรา มุลอินทร์ และปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2565 : 79-94) สรุปลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีลักษณะสำคัญคือ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน พัฒนากระบวนการคิดขั้นสูง มีปฏิสัมพันธ์และการฟังพากัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ทักษะ ประสบการณ์ และเชื่อมโยงองค์ความรู้โดยการปฏิบัติจริง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย บูรณาการองค์ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ประสบการณ์กับการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง ผู้เรียนมีวินัยและความรับผิดชอบในการวางแผนการทำงานและการประเมินผลตามสภาพจริง

กมล โพธิเย็น (2564 : 11-28) สรุปลักษณะของการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ว่าเป็นลักษณะของการเรียนรู้แบบ Active Learning นั้น ผู้เรียนจะมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้โดยจะเป็นผู้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนทั้งกับเพื่อนและครูผ่านการอ่าน การพูด การฟัง การเขียน การอภิปรายและการสะท้อนคิดเป็นสิ่งสำคัญเพื่อสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง และผู้เรียนจะเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน และได้พัฒนาทักษะขั้นสูงในการคิดรูปแบบต่าง ๆ ในขณะที่ครูครูจะเป็นผู้คอยชี้แนะประสบการณ์ คอยเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนผ่านการใช้กระบวนการคิดและกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย

ฝนพรม พุทธนา และสุวิมล สพฤกษ์ศรี (2564 : 29-47) ได้สังเคราะห์ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด Active Learning ได้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการการเรียนรู้มากที่สุด ให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน เน้นให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะการคิดขั้นสูงและยังเป็นการเพิ่มความท้าทายในการเรียนและสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียน

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกำแพงเพชร (2564 : 8) สรุปว่า ลักษณะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นการพัฒนาศักยภาพการคิดการแก้ปัญหาและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดระบบการเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้โดยมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในรูปแบบของความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง

อรไท แสงคุณ (2564 : 136-137) สรุปลักษณะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้ดังนี้

1. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้สูงสุด
2. ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเองมีอิสระในการเรียนเป็นเจ้าของความคิดกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองมีการควบคุมตัวเองในระดับสูง ค้นหาความรู้ เจตคติ คุณค่า และประสบการณ์ด้วยตนเอง
3. เป็นกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาเป็นกิจกรรมรายบุคคล หรือรายกลุ่มเล็ก ๆ
4. เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่สร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้อ่าน พูด ฟัง เขียน คิด อย่างลุ่มลึก
5. เป็นกิจกรรมเน้นทักษะการคิดขั้นสูง ได้แก่ กรวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า
6. กิจกรรมต้องทำให้การเรียนรู้น่าตื่นเต้น สนุกสนาน กระตุ้นดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เกิดทัศนคติเชิงบวกและมีความสุขในการเรียน
7. ผู้เรียนเรียนรู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน จัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เอื้อต่อการทำงาน เป็นกลุ่มมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน สร้างปฏิสัมพันธ์กันร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน

อรรณณ วรรณฤทัย (2564 : 32) ได้สรุปลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง รับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง มีวินัยในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในลักษณะของความร่วมมือ
2. ด้านครู ครูเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ในการจัดรูปแบบและกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูงสุด
3. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาทักษะการคิดทั้งการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ให้ผู้เรียนได้บูรณาการข้อมูลข่าวสาร

ทศพร ดิษฐ์ศิริ (2563 : 58) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) คือการเน้นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนมากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์จากการลงมือทำและการสังเกต ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะความคิดระดับสูง (Higher-Order Thinking) ในระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) การสังเคราะห์ (Synthesis) และการประเมิน (Evaluation)

ฉิรดา เวชญาลักษณ์ (2562 : 74-75) กล่าวถึง ลักษณะการจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยที่ครูจะเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ มีลักษณะการจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้สรุปออกเป็น คำว่า CHART PIG ได้ดังนี้

1. C = Construct เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ค้นพบสาระสำคัญหรือองค์การความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเองอันเกิดจากการได้ศึกษาค้นคว้าทดลอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนรักการอ่าน รักการศึกษาค้นคว้า เกิดทักษะในการแสวงหาความรู้ เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ซึ่งนำไปสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (Learning Man) ที่พึงประสงค์

2. H = Happiness เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข เป็นความสุขที่เกิดจากประการที่หนึ่ง ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจสาระการเรียนรู้ ชวนให้สนใจค้นคว้าศึกษา ทำทนายให้แสดงความสามารถและให้ใช้ศักยภาพของเราให้เต็มที่ ประการที่สองปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับครูและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมร่วมด้วยช่วยกัน ทำให้ผู้เรียนมีความเป็นสุขและสนุกกับการเรียน

3. A = Active Learning เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ หรือปฏิบัติด้วยตนเองด้วยความกระตือรือร้น เช่น ได้คิด ได้ค้นคว้า ทดลองรายงาน ทำโครงกร สัมภาษณ์ แก้ปัญหา ฯลฯ ได้ใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง ครูทำหน้าที่เตรียมการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อสิ่งเร้าเสริมแรง ให้คำปรึกษา และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

4. R = Resource เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลายทั้งบุคคลและเครื่องมือทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ (เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่าง ๆ) ธรรมชาติและเทคโนโลยี ตามหลักการที่ว่า "การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาและทุกสถานการณ์"

5. T = Thinking เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด ผู้เรียนได้ฝึกวิธีคิดในหลายลักษณะ เช่น คิดคล่อง คิดหลากหลาย คิดละเอียด คิดชัดเจน คิดถูก ทางคิดกว้าง คิดลึกซึ้ง คิดไกล คิดอย่างมีเหตุผล การฝึกให้ผู้เรียนได้คิดอยู่เสมอในลักษณะต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น หลักการจัดการเรียนรู้ แก้ปัญหาเป็น คิดอย่างรอบคอบ มีเหตุผล มีวิจารณญาณในการคิด มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่จะเลือกรับและปฏิเสธข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถแสดงความคิดเห็นออกได้อย่างชัดเจน มีเหตุผลอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

6. P = Participation เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดงาน วางเป้าหมายร่วมกัน และมีโอกาสเลือกทำงานหรือศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่ตรงกับความสามารถ ความสนใจของตนเอง ทำให้ผู้เรียนเรียนด้วยความกระตือรือร้น มองเห็นคุณค่าในสิ่งที่เรียนและสามารถประยุกต์ความรู้นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง

7. I = Individualization เป็นกิจกรรมที่ครูให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนในความเป็นอัตบุคคล ครูยอมรับในความสามารถ ความคิดเห็น ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพมากกว่าเปรียบเทียบแข่งขันระหว่างกันโดยมีความเชื่อมั่นผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ได้และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

8. G = Good Habit เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่ดีงาม เช่น ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความมีน้ำใจ ความขยัน ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ฯลฯ และลักษณะนิสัยในการทำงานอย่างเป็นกระบวนการ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การยอมรับผู้อื่น และการเห็นค่าของงาน

วาสนา บุญมาก (2562: 77) สรุปลักษณะและองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ได้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของตนเองมากกว่ารับความรู้ฝ่ายเดียว ประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐานด้านการพูด การฟัง การอ่าน การเขียน และการสะท้อน ซึ่ง 4 ทักษะนี้ เป็นทักษะที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้ทุกวิธี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 5) กล่าวว่า ลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) มีดังนี้

1. เป็นการพัฒนาศักยภาพการคิด การแก้ปัญหา และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้
2. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดระบบการเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้โดยมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในรูปแบบของความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน
3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้สูงสุด
4. เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนบูรณาการข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ สู่ทักษะการคิดวิเคราะห์ และประเมินค่า
5. ผู้เรียนได้เรียนรู้ความมีวินัยในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
6. ความรู้เกิดจากประสบการณ์ และการสรุปของผู้เรียน
7. ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง

จากลักษณะการเรียนรู้แบบ Active Learning ดังกล่าว จึงควรมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกัน ดังนี้

1. จัดการเรียนรู้ที่พัฒนาศักยภาพทางสมอง ได้แก่ การคิด การแก้ปัญหาและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้
2. จัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้สูงสุด
3. จัดให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. จัดให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ทั้งในด้านการสร้างองค์ความรู้ การสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน สร้างร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน
5. จัดให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงานและการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในภารกิจต่าง ๆ
6. จัดกระบวนการเรียนที่สร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนอ่าน พูด ฟัง คิดอย่างกลุ่มเล็ก ผู้เรียนจะเป็นผู้จัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
7. จัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูง
8. จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนบูรณาการข้อมูล ข่าวสาร หรือสารสนเทศและหลักการความคิดรวบยอด
9. ครูจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง
10. จัดกระบวนการสร้างความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ การสร้างองค์ความรู้และการสรุปบทวนของผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 4-5) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

1. Active Learning ส่งเสริมการมีอิสระทางด้านความคิดและการกระทำของผู้เรียน การมีวิจรรย์ญาณและการคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจะมีโอกาสมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริงและมีการใช้วิจรรย์ญาณในการคิดและตัดสินใจในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น มุ่งสร้างให้ผู้เรียนเป็นผู้กำกับทิศทางการเรียนรู้ค้นหาสไตล์การเรียนรู้ของตนเอง สูการเป็นผู้รู้คิด รู้ตัดสินใจด้วยตนเอง (Metacognition) เพราะฉะนั้น Active Learning จึงเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความคิดขั้นสูง (Higher order thinking) ในการมีวิจรรย์ญาณ การวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การประเมินตัดสินใจ และการสร้างสรรค์
2. Active Learning สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความร่วมมือในการปฏิบัติงานกลุ่มจะนำไปสู่ความสำเร็จในภาพรวม

3. Active Learning ทำให้ผู้เรียนทุ่มเทในการเรียน จูงใจในการเรียน และทำให้ผู้เรียน แสดงออกถึงความรู้ความสามารถ เมื่อผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมอย่างกระตือรือร้นใน สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ผ่านการใช้กิจกรรมที่ครูจัดเตรียมไว้ให้อย่างหลากหลาย ผู้เรียนเลือก เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจและความถนัดของตนเอง เกิดความรับผิดชอบและทุ่มเทเพื่อ มุ่งสู่ความสำเร็จ

4. Active Learning ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเชิงบวกทั้งตัวผู้เรียน และตัวครู เป็นการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอน ผู้เรียนจะมีโอกาสได้เลือกใช้ความถนัด ความสนใจ ความสามารถที่เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Different) สอดรับกับแนวคิดพหุ ปัญญา (Multiple Intelligence) เพื่อแสดงออกถึงตัวตนและศักยภาพของตัวเอง ส่วนครูครูต้องมีความตระหนักที่จะปรับเปลี่ยนบทบาท แสวงหาวิธีการ กิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อช่วยเสริมสร้าง ศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ครูเกิดทักษะในการสอนและมีความเชี่ยวชาญใน บทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบเป็นการพัฒนาตน พัฒนางาน และพัฒนาผู้เรียนไปพร้อมกัน

เนาวนิตย์ สงคราม (2557 : 39-40) กล่าวถึงลักษณะของการเรียนรู้เชิงรุก ประกอบด้วย

1. เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย
2. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันและผู้เรียนกับครู โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. เปิดโอกาสให้ใช้ทักษะการฟัง พูด อ่าน คิด และเขียนในการลงมือปฏิบัติกิจกรรม ด้วยตนเอง
4. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการสื่อสาร ทักษะการคิดไปสู่ระดับที่สูงขึ้น
5. เกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาและเกิดแรงจูงใจต่อการเรียนรู้
6. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

Bonwell and Eison (1999 : 15) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบ เชิงรุก (Active learning) ประกอบด้วย

1. ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ นอกเหนือจากการฟังเพียงอย่างเดียว
2. เน้นกิจกรรมการพัฒนาทักษะและแนวคิดของผู้เรียน มากกว่าครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้
3. ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า
4. ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การอ่าน อภิปราย และเขียน
5. เน้นให้ผู้เรียนค้นหาความรู้ เจตคติ คุณค่า และประสบการณ์ด้วยตนเอง

Fink (1999 : 1-2) ได้กล่าวถึงลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ดังนี้

1. เป็นการสนทนากับตนเองเพื่อสะท้อนความคิด ถามตัวเองว่าคิดอะไร มีความรู้สึกอย่างไร โดยการบันทึกการเรียนรู้ หรือเพิ่มสะสมงาน ว่ากำลังเรียนอะไร เรียนอย่างไร สิ่งที่เรียนมีบทบาทอย่างไรในชีวิตประจำวัน
2. เป็นการสนทนาสื่อสารกับผู้อื่น ซึ่งในการสอนแบบเดิมผู้เรียนถูกจำกัดความคิดไว้เพียงการอ่านหรือฟังบรรยาย ไม่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ขาดความกระตือรือร้นในการสื่อสาร หากครูมอบหมายให้อภิปรายกลุ่มย่อยในหัวข้อที่ผู้เรียนสนใจจะช่วยสร้างสถานการณ์ในการสนทนาสื่อสารให้มีความสุขสนุกสนาน ทำทาย
3. เป็นประสบการณ์ที่ได้จากการลงมือกระทำ ซึ่งผู้เรียนจะเกิดประสบการณ์โดยตรงจากการออกแบบและทำการทดลอง หรือได้ประสบการณ์ทางอ้อม จากกรณีศึกษา บทบาทสมมติ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง เป็นต้น
4. เป็นประสบการณ์ที่ได้จากการสังเกต ที่ผู้เรียนอาจสังเกตโดยตรงจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง หรือจากการสังเกตสถานการณ์จำลอง ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณค่า

Silberman (1996 : 11) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active learning) มีดังนี้

1. มีปฏิสัมพันธ์ ผู้เรียนมีการพูดคุยกับเพื่อนร่วมชั้น และยังเป็นการสร้างความร่วมมือกัน และการมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
2. มีการประเมินตามสภาพจริงโดยตลอด ซึ่งเป็นการประเมินทั้งด้านความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้เรียน
3. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยเพิ่มความสนใจในเนื้อหาวิชา

Shenker et al (1996) สรุปลักษณะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก คือ เน้นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในบทบาทการเรียนรู้ด้วยตนเองมากกว่ารับความรู้ฝ่ายเดียว การที่ผู้เรียนได้กระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเอง จะนำไปสู่การคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองกำลังกระทำ ทำให้การเรียนรู้ที่น่าตื่นเต้นสนุกสนาน ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พูด ฟัง อ่าน เขียนเป็นองค์ประกอบหลักสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุก

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สามารถสรุปได้ว่า เป็นลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ โดยมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้สูงสุด โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และมีอิสระในการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. การพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ทำให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดอย่างลึกซึ้งและประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ
 3. การสร้างความสุขในการเรียนรู้ การที่ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุขในสิ่งที่ตนสนใจ และท้าทายความสามารถ ทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และเพิ่มแรงจูงใจในการเรียน
 4. การเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างหลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา
 5. การบูรณาการข้อมูลและสารสนเทศสู่ทักษะการคิดวิเคราะห์และประเมินค่า เป็นการส่งเสริมกระบวนการคิดและการแก้ปัญหา
 6. การพัฒนาทักษะการสื่อสารและการคิดสร้างสรรค์ เช่น การฟัง พูด อ่าน คิด และเขียน ในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการสื่อสารและการคิดไปสู่ระดับที่สูงขึ้น
 7. การพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่ดีงามและความมีวินัยในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
 8. การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานเป็นกลุ่ม การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมความร่วมมือกันระหว่างผู้เรียน มากกว่าการแข่งขัน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี
 9. ครูมีหน้าที่เป็นผู้อำนวยการควบคุมความสะอาดในการเรียนรู้ โดยการเตรียมการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อเสริมแรง ให้คำปรึกษา และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน
 10. การประเมินตามสภาพจริงทั้งด้านความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้เรียน เป็นการประเมินที่ครอบคลุมและสมบูรณ์มากขึ้น
- ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูเหล่านี้คือ แนวทางและลักษณะของการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะต่าง ๆ เกิดเป็นการเรียนรู้อย่างแท้จริง

2.2.5 องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูประกอบด้วย การวางแผนการสอนที่เน้นผู้เรียน การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการประเมินที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีนักวิชาการหลายท่าน ได้เสนอองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 27) ได้ทำการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการและนักการศึกษาได้องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ดังนี้

1. ด้านการออกแบบกิจกรรมและจัดทำแผนการเรียนรู้แบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

2. ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก
3. ด้านการใช้และพัฒนาสื่อ และแหล่งเรียนรู้แบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก
4. ด้านการประเมินผลการเรียนการสอนแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

ศุภชัย สมนวน (2565 : 23-24) ได้สรุปองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้มีหลากหลายองค์ประกอบในแนวทางที่หลากหลายตามที่นักวิชาการได้นำเสนอ แต่มีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันสรุปได้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ปัจจัยพื้นฐาน
2. ออกแบบวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้
3. กิจกรรมเรียนรู้ มีความหลากหลาย
4. ทรัพยากร สื่อและเทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้
5. การวัดประเมินผล

สุจิตตรา มูลอินทร์ และปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2565 : 79-94) สรุปองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ว่า 7 องค์ประกอบ ประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้
2. ออกแบบการเรียนรู้
3. ทักษะการสื่อสาร
4. การเรียนรู้จากประสบการณ์
5. การมีสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล
6. มีความรับผิดชอบ
7. มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้
8. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
9. การบริหารจัดการชั้นเรียน

กนกวรรณ ฉัตรแก้ว และศรีสมร พุ่มสะอาด (2564 : 136-151) ได้ให้ข้อเสนอแนะ องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้
2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้
3. การใช้สื่อ/นวัตกรรม
4. การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้

สุภาวดี เสนงูษา และคณะ (2564 : 172–184) ได้สรุปองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูคณิตศาสตร์ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การออกแบบการเรียนรู้
2. การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติ
3. การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้
4. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกำแพงเพชร (2564 : 23-33) ได้ให้องค์ประกอบของการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ดังนี้

1. หลักการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
2. บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
3. บทบาทผู้เรียนในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
4. การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) สู่การปฏิบัติ
5. การออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
6. การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

อภิवास โปธิตาทอง และเหมมิมิณูช ฌนปัทม์มีมณี (2564 : 351–362) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. การออกแบบการเรียนรู้
2. การจัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติ
3. การใช้และพัฒนาสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
4. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง

อรไท แสงลูน (2564: 157) ได้สรุปความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของครูได้ดังนี้

1. ความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้
2. ความสามารถในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้
3. ความสามารถในการจัดการเรียนรู้
4. ความสามารถในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

อรวรรณ วรณฤทัย (2564 : 30) ได้สรุปองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ได้แก่

1. ความรู้พื้นฐาน
2. ก่อนการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก
3. กิจกรรมหรือวิธีการเรียนรู้
4. ทรัพยากรในการเรียนรู้

5. การประเมินผล

ทศพร ดิษฐ์ศิริ (2563 : 60-61) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ได้ดังนี้

1. ครู
 - 1.1 การสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน
 - 1.2 การรับข้อมูลป้อนกลับจากการสะท้อนความคิดเห็นอย่างรวดเร็ว
 - 1.3 การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน
 - 1.4 การสร้างสรรค์กิจกรรมที่หลากหลาย
2. ผู้เรียน
 - 2.1 การมีส่วนร่วมในชั้นเรียนโดยลงมือกระทำ
 - 2.2 การรับข้อมูลป้อนกลับจากการสะท้อนความคิดเห็นอย่างรวดเร็ว
 - 2.3 การแก้ปัญหาด้วยตนเอง
 - 2.4 การพัฒนาการคิดระดับสูงในการวิเคราะห์สังเคราะห์และประเมินผลการนำไปใช้
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
 - 3.1 การพูด การฟัง การอ่าน การเขียน
 - 3.2 การอภิปรายร่วมกัน
 - 3.3 การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น
 - 3.4 การสนทนาสื่อสารกับตนเองและผู้อื่น
4. แหล่งทรัพยากรในการเรียนการสอน
 - 4.1 แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย
 - 4.2 การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน
 - 4.3 การจัดเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอน
 - 4.4 แบบฝึกหัดและแบบทดสอบ
5. การออกแบบ (Design)
6. การประเมินผล (Evaluation)

อรุณา พงษ์ศักดิ์ และชนสิทธิ์ สิทธิสุนเนิน (2563 : 272-288) ได้สรุปองค์ประกอบของการโค้ชแบบเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของครูภาษาไทยตามแนวคิด Active Learning ดังนี้

1. ความสามารถในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด Active Learning
2. พัฒนาการความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด Active Learning

3. พัฒนาการของทักษะการอ่านจับใจความของผู้เรียนก่อนและหลังเรียน
4. ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ของครูภาษาไทยตามแนวคิดของ

Active Learning

5. ทรัพยากรการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 33-36) ได้ให้องค์ประกอบของการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ดังนี้

1. การกำหนดหัวข้อเรื่อง (Theme)
2. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
4. การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

Stanislaus Irudayaselvam (2023 : 132-147) กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงรุกไว้ดังนี้

1. สิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่เพียงพอ
2. ความพร้อมของสื่อการเรียนรู้และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องและหลากหลาย
3. การวางแผนและพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเป็นระบบ
4. การพัฒนาความสามารถของครูในการออกแบบ ดำเนินการ และพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้เชิงรุก

เรียนรู้เชิงรุก

5. ความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับลักษณะและความต้องการของผู้เรียน
6. การสนับสนุนสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
7. การติดตามและประเมินผล

Nguyen et al. (2021 : 1-18) กล่าวถึงกลยุทธ์ของครูเพื่อช่วยในการดำเนินการเรียนรู้

เชิงรุกไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. สร้างความคาดหวัง
2. อธิบายวัตถุประสงค์
3. เข้าหาผู้เรียน
4. ส่งเสริมผู้เรียน
5. ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสม
6. สร้างนโยบายกลุ่ม
7. จัดแนวหลักสูตร
8. ตรวจสอบความคิดเห็นของผู้เรียน

Meyers & Jones (1993 : 19-20) ได้นำเสนอองค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงรุกว่า ประกอบด้วยปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกัน 3 ประการ ได้แก่

1. องค์ประกอบพื้นฐาน (Basic Elements)
2. กลวิธีในการเรียนรู้ (Learning Strategies)
3. ทรัพยากรทางการสอน (Teaching Resources)

จากแนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเจตคติที่เปิดกว้างและกระตือรือร้นในผู้เรียน ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่สร้างสรรค์และท้าทาย ผ่านกิจกรรมปฏิบัติจริงที่พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาคุณธรรม เจตคติ และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูมีองค์ประกอบที่หลากหลาย ตามทัศนะของนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อสรุปของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในสถานศึกษานำร่อง พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 การวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู จากทัศนะของนักวิชาการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	รวม
1. การออกแบบ การจัดการเรียนรู้ เชิงรุก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	15*
2. การจัด กิจกรรมการ เรียนรู้เชิงรุก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14*
3. การวัดผล ประเมินผลการ จัดการเรียนรู้เชิงรุก	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			12*

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	รวม
4. ทรัพยากรในการเรียนรู้เชิงรุก	√	√		√	√		√		√	√	√		√		√	10*
5. ความรู้พื้นฐาน		√							√	√					√	4
6. กลยุทธ์ในการเรียนรู้										√					√	2
7. การสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน										√						1
8. การรับข้อมูลป้อนกลับ										√						1
9. การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน										√						1
10. การมีส่วนร่วมในชั้นเรียนโดยลงมือกระทำ										√						1
11. การมีส่วนร่วมในชั้นเรียนโดยลงมือกระทำ										√						1
12. การแก้ปัญหาด้วยตนเอง										√						1

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

นักวิชาการ ตัวแปร	นักวิชาการ															รวม
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
23. ความรู้ความ เข้าใจของครูที่มี ต่อการจัดการ เรียนรู้											√					1
24. พัฒนาการ ของทักษะการ อ่านจับใจความ ของผู้เรียนก่อน และหลังเรียน											√					1
25. สิ่งอำนวยความสะดวกใน การเรียนรู้ที่ เพียงพอ													√			1
26. การวางแผน และพัฒนา โปรแกรมการ เรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และเป็นระบบ													√			1
27. การกำหนด หัวข้อเรื่อง												√				1
28. สร้างความ คาดหวัง														√		1
29. อธิบาย วัตถุประสงค์														√		1
30. ส่งเสริม ผู้เรียน														√		1

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

นักวิชาการ ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	รวม
31. สร้างนโยบาย กลุ่ม														√		1
32. จัดแนว หลักสูตร														√		1

หมายเหตุ

[1] เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 27), [2] ศุภชัย สมนวนล (2565 : 23-24), [3] สุจิตตรา มูลอินทร์ และปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2565 : 79-94), [4] กนกวรรณ ฉัตรแก้ว และศรีสมร พุ่มสะอาด (2564 : 136-151), [5] สุภาวดี เสนงูงา และคณะ (2564 : 172-184), [6] สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด กำแพงเพชร (2564 : 23-33), [7] อภิवास โปธิตาทอง และเหมมิญช์ ธนปัทม์มีมณี (2564 : 351-362), [8] อรไท แสงลุน (2564: 157), [9] อรวรรณ วรณฤทัย (2564: 30), [10] ทศพร ดิษฐ์ศิริ (2563 : 60-61), [11] อรฤดา พงษ์ศักดิ์ และชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนิน (2563 : 272-288), [12] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 33-36), [13] Stanislaus Irudayaselvam (2023 : 132-147), Nguyen et al. (2021 : 1-18), [15] Meyers & Jones (1993 : 19-20)

จากตารางที่ 2.2 ผลการวิเคราะห์การจัดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู จากทัศนะของนักวิชาการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่า การมีส่วนร่วมมี 32 ตัวแปร เมื่อพิจารณาความถี่ของตัวแปร สรุปได้ว่ามี ตัวแปร 4 ด้าน ที่มีความถี่สูงจำนวน 9-13 ความถี่ คือ 1) การออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก 3) การวัดผล ประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 4) ทรัพยากรในการเรียนรู้เชิงรุก มาเป็นตัวแปรในการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมสำหรับสถานศึกษานำร่องพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี โดยมีรายละเอียดเนื้อหา ดังนี้

1. การออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

การออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นกระบวนการวางแผนที่มุ่งสร้างกิจกรรม การเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นของผู้เรียน ซึ่งมี นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 27) กล่าวว่า การออกแบบกิจกรรมและจัดทำแผนการเรียนรู้ แบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง การวางแผนโครงสร้างของการสอนของครู ที่ทำให้เห็นภาพรวมของ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นำไปวางแผนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ การเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อใช้เป็นแนวทางกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะปรากฏในแผนการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่คาดหวัง

ศุภชัย สมนวน (2565 : 53) กล่าวถึงลักษณะด้านครูผู้สอนว่า ครูมีการออกแบบ วางแผน กิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย ส่งเสริมกิจกรรมให้เกิดการสร้างความรู้ด้วยตัวนักเรียนเอง ผ่านประสบการณ์และลงมือปฏิบัติจริง ส่งเสริมการทำงานกลุ่ม และกระบวนการคิดแก้ปัญหา

สุจิตตรา มูลอินทร์ และปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2565 : 79-94) ได้อภิปรายผลเกี่ยวกับการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูไว้ว่า ครูมีบทบาทในการบริหารจัดการในชั้นเรียนโดยการ จัดกิจกรรม บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ ค้นคว้าเองโดยครูช่วยแนะนำและช่วยออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนสามารถประเมิน ความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเอง ออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการวัดประเมินผลที่เน้น ทักษะการคิดขั้นสูงผ่านกิจกรรมเชิงรุก

กนกวรรณ ฉัตรแก้ว และศรีสมร พุ่มสะอาด (2564 : 136-151) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า ก่อนที่จะจัดการเรียนรู้ครูผู้สอน ควรจัดเตรียมสื่อ การเรียนรู้หรือหาวัตกรรมการใหม่ ๆ ที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในบทเรียนมากขึ้น สนใจใน บทเรียนมากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้มากที่สุด

สุภาวดี เสนงูษา และคณะ (2564 : 172-184) สรุปได้ว่า การออกแบบการเรียนรู้ หมายถึง การออกแบบการเรียนรู้ เป็นกระบวนการวางแผนการสอนอย่างมีระบบ โดยมีการวิเคราะห์ องค์ประกอบการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนการสอน สื่อ กิจกรรมการเรียนรู้ รวมถึงการประเมินผล เพื่อให้ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน และให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การออกแบบการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยผู้สอนวางแผนการสอนอย่างมีระบบ บรรลุจุดมุ่งหมาย

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกำแพงเพชร (2564 : 23-33) กล่าวว่า การออกแบบการเรียนรู้ (Instructional Design) ภารกิจสำคัญของครูตามเกณฑ์สมรรถนะประจำสายงาน คือ การออกแบบการเรียนรู้ไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ที่ต้องการรวมทั้งออกแบบเครื่องมือวัดและ ประเมินผล เพื่อยืนยันว่าผู้เรียนบรรลุเป้าหมายตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่เทียบเคียงไว้หรือไม่ เป็นวิธีการหนึ่ง ที่มุ่งเน้นให้ผู้สอนเป็นนักออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล โดยเริ่มจากวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้เรียน เพื่อออกแบบการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้ เหมาะสมกับสภาพผู้เรียนและเมื่อผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะต้องมียุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่สามารถสะท้อนผลว่า ผู้เรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจในระดับที่พึงประสงค์ไว้จริง ผู้สอนจึงต้อง กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ และหลักฐานแสดงผลการเรียนรู้ให้ชัดเจนเสียก่อน จึงค่อยดำเนินการ

ออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่พึงประสงค์ วิธีการนี้สร้างความมั่นใจได้ว่าผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรอย่างแท้จริง มีขั้นตอนในการออกแบบดังต่อไปนี้

1. กำหนดชื่อหน่วยการเรียนรู้ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสาระสำคัญแต่ละหน่วย
 2. กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด เพื่อระบุมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่เป็นเป้าหมาย การพัฒนาผู้เรียนของหน่วยนั้น
 3. กำหนดสาระสำคัญของหน่วยการเรียนรู้ สาระหลัก ทักษะกระบวนการ ผู้เรียนต้องรู้และปฏิบัติ อะไรได้
 4. กระบวนการเรียนรู้ เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา มีความรู้และทักษะตามมาตรฐานที่กำหนดไว้แต่หน่วยการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือทำ คิดวิเคราะห์และร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
 5. ชิ้นงาน/ภาระงาน ครูและผู้เรียนร่วมกันกำหนดขึ้นแสดงให้ทราบถึง การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนบอกร่องรอยว่ามีความรู้และทักษะตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ชิ้นงานหรือภาระงานเป็นหลักฐาน/ร่องรอย ว่าผู้เรียนบรรลุมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดในหน่วยการเรียนรู้ นั้น ๆ อาจเกิดจากผู้สอนกำหนดให้หรือให้ผู้เรียนร่วมกันกำหนดขึ้นจากการวิเคราะห์ตัวชี้วัดในหน่วยการเรียนรู้
 6. การวัดและประเมินผล การประเมินผลจะประเมินจากชิ้นงานหรือภาระงาน โดยใช้เกณฑ์การประเมินที่ครูและผู้เรียนร่วมกันกำหนดการประเมินโดยใช้รูบริก (Rubric) ช่วยในการสื่อสารอีกทางหนึ่งให้ผู้เรียนมองเห็นเป้าหมายของการทำชิ้นงานหรือภาระงานของตนเองและได้รับความยุติธรรมในการให้คะแนนของผู้สอนตามคุณภาพของงานอย่างไรก็ตามการประเมินชิ้นงานหรือภาระงานอาจใช้วิธีการอื่นได้ตามความเหมาะสม เช่น การทำแบบ check list การทดสอบ เป็นต้น
 7. สื่อ/แหล่งเรียนรู้ ที่เป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย
 8. กำหนดเวลาเรียน ระบุเวลาที่ใช้ตามจริงในหน่วยนั้น ๆ
- อภิवास โพธิตาทอง และเหมมิญช์ ธนปัทม์มิมณี (2564 : 351–362) สรุปได้ว่าการออกแบบการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ที่ต้องการ และให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบด้านการออกแบบการเรียนรู้ได้ 7 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. กำหนดผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เน้นการวิเคราะห์สังเคราะห์

2. จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและจำแนกระดับการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการประเมินผล

3. การประเมินผลมีความสอดคล้องกับเนื้อหา ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง และกิจกรรมการเรียนรู้

4. สามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน

5. มีการประเมินสถานะของผู้เรียนก่อนสอนเพื่อกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้และการประเมินความต้องการของผู้เรียน

6. มีความเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคลสามารถนำประมวลรายวิชามาจัดทำแผนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ

7. นำข้อมูลย้อนกลับมาปรับปรุงการออกแบบการเรียนรู้

อรไท แสงลุน (2564: 159) สรุปความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้เชิงรุก คือ ออกแบบการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมการออกแบบการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมและการประเมินผลการเรียนรู้สูงสุด การวิเคราะห์ผู้เรียน กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ด้านความรู้ ทักษะและกระบวนการกิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลาย เรียนรู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน จัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เอื้อต่อการทำงานเป็นกลุ่ม มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน สร้างปฏิสัมพันธ์กันร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน

อรรวรรณ วรรณฤทัย (2564 : 235) ได้ให้ข้อเสนอแนะผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับนักศึกษาสอนศาสนา ก่อนการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ว่า

1. ผู้สอนควรเตรียมความพร้อมโดยการทำความเข้าใจหลักการของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยเฉพาะขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อจะเข้าใจแต่ละขั้นตอน ลักษณะและวิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้บรรลุตามวัตถุประสงค์การจัดการเรียนรู้

2. ผู้สอนควรรู้จักผู้เรียนและสามารถวิเคราะห์ผู้เรียนได้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน รวมถึงการวิเคราะห์ปัญหาที่ผู้เรียนเผชิญ เพื่อนำมาใช้ในการเลือกคำสอน การเลือกวิธีการจัดการเรียนรู้ สื่อ เทคโนโลยี หรือแหล่งเรียนรู้ การประเมินผล และอื่น ๆ ที่นำมาใช้ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนมากที่สุด

3. ผู้สอนจำเป็นต้องวิเคราะห์คำสอนในศาสนาหลังจากการวิเคราะห์ผู้เรียนที่ทำให้สามารถเลือกคำสอนที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยต้องเข้าใจหลักการและเนื้อหา

คำสอนในศาสนาอย่างชัดเจนก่อน และต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอคำสอนให้น่าสนใจ ด้วยวิธีการ และสื่อเทคโนโลยีที่ผู้สอนต้องเปิดใจในการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ ๆ

4. ผู้สอนต้องจัดทำแผนการเรียนรู้เชิงรุกตั้งแต่การตั้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม การคิด กิจกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในแต่ละขั้นตอน การใช้สื่อ เทคโนโลยี หรือแหล่งเรียนรู้ และการ ประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ รวมถึงการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เหมาะสมกับยุค New Normal

ทศพร ดิษฐ์ศิริ (2563 : 92-93) กล่าวถึง กระบวนการพัฒนานวัตกรรมเพื่อใช้ในการจัดการ เรียนรู้ ด้านการออกแบบ (Design) ว่า การออกแบบเป็นการนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์มาวางแผน กลยุทธ์สำหรับการเรียนการสอน โดยดำเนินการออกแบบการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ตามการวิเคราะห์และช่วงระยะเวลา ซึ่งองค์ประกอบของการออกแบบระบบการเรียนการสอน ADDIE Model จะรวมถึงการเขียนอธิบายกลุ่มเป้าหมาย และนำผลของการออกแบบมาเป็นปัจจัย ไปสู่การพัฒนา นอกจากนี้ การออกแบบแผนการเรียนการสอนจะต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของ แต่ละวิชาเช่น บางวิชามีรูปแบบของการบรรยายเพียงอย่างเดียว ในขณะที่บางวิชาเป็นรูปแบบของ การบรรยายและปฏิบัติ ตลอดจนมีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ดังนั้น การออกแบบควรพิจารณาให้ ครอบคลุมถึงลักษณะของวิชาและควรออกแบบจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจนเพื่อเป็นการพัฒนา ผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งการออกแบบทรัพยากร สื่อ วัสดุอุปกรณ์ หรือโปรแกรมสำเร็จรูป ตลอดจนข้อจำกัดของโปรแกรม เพื่อให้ได้ทรัพยากรที่เหมาะสม

อรฤดา พงษ์ศักดิ์ และชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนิน (2563 : 272-288) ได้สรุปผลการวิจัย ความสามารถด้านการจัดการเรียนรู้ของครูภาษาไทยตามแนวคิด Active Learning ไว้ว่า ความสามารถในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด Active Learning ในการพัฒนาทักษะ การอ่านจับใจความ ในการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนหลังได้รับการโค้ชแบบเพื่อน ช่วยเพื่อน พบว่า ครูมีความสามารถในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับดีมาก เนื่องจาก ครูผู้สอนวิชาภาษาไทยได้ร่วมกันวางแผนการโค้ช กำหนดวัตถุประสงค์ การเขียนแผนการจัดการ เรียนรู้ การเลือกเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะการอ่านจับใจความ พร้อมทั้งจัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์ เครื่องมือในการวัดและประเมินผล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 35) กล่าวว่า การออกแบบกิจกรรม การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ และได้ ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป โดยผู้เรียนจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้ (receive) ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ (Co-Creators) ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่ได้จาก ประสบการณ์ ดังนั้น กระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องมีโอกาสลงมือกระทำ

มากกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการอ่าน การเขียน การอภิปรายกับเพื่อน การวิเคราะห์ปัญหา และใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความหมาย โดยการร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ทำให้ผู้เรียนสามารถรักษาผลการเรียนรู้ให้อยู่คงทนได้นาน กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก จะสอดคล้องกับการทำงานของสมองและความจำ โดยผู้เรียนสามารถเก็บข้อมูล และจำสิ่งที่เรียนรู้โดยมีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน สิ่งแวดล้อม ผ่านการปฏิบัติจริง สามารถเก็บความจำในระบบความจำระยะยาว (Long Term Memory) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก อาจแยกการออกแบบกิจกรรมได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ในหน่วยการเรียนรู้หรือแผนการจัดการเรียนรู้
2. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหรือกิจกรรมเสริมทักษะอื่น ๆ

Stanislaus Irudayaselvam (2023 : 132-147) กล่าวถึงข้อกำหนดในการดำเนินการเรียนรู้เชิงรุกด้านการวางแผนและพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเป็นระบบ ซึ่งรวมถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน กลยุทธ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และการประเมินที่เหมาะสม ประกอบกับการพัฒนาความสามารถของครูในการออกแบบ ดำเนินการและประเมินโปรแกรมการเรียนรู้เชิงรุก รวมถึงความสามารถในการพัฒนาทักษะทางสังคม ความคิดสร้างสรรค์ และการคิดเชิงวิพากษ์ของนักเรียน

Nguyen et al. (2021 : 1-18) กล่าวถึงกลยุทธ์ของผู้สอนเพื่อช่วยในการดำเนินการเรียนรู้เชิงรุกว่า กลยุทธ์การอำนวยความสะดวก เข้าหานักเรียน ให้ข้อเสนอแนะและคำแนะนำแก่นักเรียนในระหว่างทำกิจกรรม ติดตามหรือเข้าถึงนักเรียนหรือทีมที่ต้องการความช่วยเหลือในกิจกรรม เดินไปรอบ ๆ ห้องเพื่อช่วยเหลือนักเรียนในการทำกิจกรรม อีกทั้งส่งเสริมให้นักเรียนสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมผ่านทางเชิญชวน การดูแลความสำเร็จของนักเรียน การสร้างความเคารพ และสร้างสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่สนับสนุน

Meyers & Jones (1993 : 19-20) กล่าวว่า กลยุทธ์ในการเรียนรู้ (Learning Strategies) ได้แก่ กลุ่มย่อย (small groups) การทำงานแบบร่วมมือ (Cooperative work) กรณีศึกษา (case studies) สถานการณ์จำลอง (simulations) การอภิปราย (discussion) การแก้ปัญหา (problem solving) การเขียนบันทึกประจำวัน (journal writing)

สรุปได้ว่า การออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การทำงานกลุ่ม

การคิดแก้ปัญหา การสร้างความรู้ด้วยตัวเอง มีบทบาทในการบริหารจัดการชั้นเรียน จัดทำแผน การเรียนรู้ เลือกใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่คาดหวัง มีการวิเคราะห์ผู้เรียน ทำความเข้าใจลักษณะ ความต้องการของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างของ ผู้เรียนในด้าน ความรู้ ความสามารถ ทักษะ กำหนดวัตถุประสงค์ ตั้งวัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรมที่ชัดเจน สามารถวัดผลประเมินผลได้ วางแผนการสอน กำหนดชื่อหน่วยการเรียนรู้ กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด กำหนดสาระสำคัญของหน่วยการเรียนรู้ สาระหลัก ทักษะ กระบวนการ เลือกและจัดเตรียมสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเนื้อหา จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก ออกแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีการ อภิปราย การทำโครงการ การทดลอง กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่าอย่าง สร้างสรรค์ มีการประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เนื้อหาที่สอน ใช้เครื่องมือวัดผล ประเมินผล ที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูง ปรับปรุงพัฒนาการสอน รับฟังความคิดเห็นคำแนะนำจากผู้เรียน ปรับปรุง แผนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ ปัญหา ของผู้เรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้อย่าง มีประสิทธิภาพ

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวทางการสอนที่เน้นให้ผู้เรียน มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและครู รวมถึงการใช้กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกระตุ้น การคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เพื่อนำผลการศึกษา ปรับปรุงพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น ดังที่มี นักวิชาการหลายท่านกล่าวได้ดังนี้

เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 27) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงด้วยตนเองตาม ความสนใจ ตามความถนัดและศักยภาพด้วยการศึกษาค้นคว้า ฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะจนถึงการเรียนรู้ ด้วยตนเองเพราะเชื่อว่าหากคนเราได้กระทำจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นเป็นแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ ใฝ่เรียนผู้เรียนจะสนุกสนานที่จะสืบค้นหาความรู้ต่อไปมีความสุขที่จะเรียน เน้นความต้องการของ ผู้เรียนมากกว่าการเรียนรู้ที่เน้นครูเป็นศูนย์กลางทางความรู้ ความคิด โดยเป็นการเปิดโอกาสให้กับ ผู้เรียนหาความรู้ ศึกษาสิ่งที่ยากรู้ด้วยตนเองโดยครูเป็นผู้แนะนำ

ศุภชัย สมนวน (2565 : 53-54) กล่าวถึง ลักษณะด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่

1. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ทั้งรูปแบบและวิธีการ รวมถึงการ ผสมผสานระหว่างเรียนรู้แบบเผชิญหน้าและการเรียนแบบออนไลน์

2. ส่งเสริมกิจกรรมให้นักเรียนได้สำรวจพื้นความรู้ที่มีอยู่เดิม ได้สำรวจค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย กระตุ้นการค้นพบองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ

3. ส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาทักษะในการคิดระดับสูงสามารถทำความเข้าใจวิเคราะห์ เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ต่าง ๆ และสามารถประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

4. ส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมใจ โดยให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกในกลุ่มมีความรับผิดชอบในภาระงานที่ได้รับมอบหมาย การสืบค้นข้อมูลการอภิปรายแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น และการเสนอแนวทางแก้ปัญหาร่วมกันภายในกลุ่มได้

5. ส่งเสริมกิจกรรมที่พัฒนาทั้งความรู้ ทักษะและเจตคติ สร้างความน่าตื่นเต้น ความน่าสนใจในการกระตุ้นการเรียนรู้ของนักเรียน นอกจากนี้อาจมีกิจกรรมเสริมบทเรียนนอกเวลาเรียน

สุจิตตรา มุลอินทร์ และปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2565 : 79-94) ได้อภิปรายผลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูไว้ว่า ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมแบบเชิงรุก และส่งเสริมครูให้จัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมแบบเชิงรุก ครูอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนในระหว่างการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ และมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

กนกวรรณ ฉัตรแก้ว และศรีสมร พุ่มสะอาด (2564 : 136-151) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ว่า ก่อนเริ่มจัดการเรียนการสอนครูผู้สอนควรมีข้อสอบหรือแบบทดสอบเพื่อประเมินความรู้ของผู้เรียนทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน เพื่อให้เห็นว่าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและมีความพร้อมในเรื่องที่จะเรียนมากน้อยเพียงใด เพื่อใช้ในการปรับบทเรียนที่จะสอนและกิจกรรมที่จะใช้ให้เข้ากับผู้เรียนทุกคนที่มีความแตกต่างกัน และเพื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้แล้ว ผู้เรียนมีความรู้มากขึ้นจากเดิมหรือไม่ และครูจะได้นำผลมาปรับปรุง และพัฒนาการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ในครั้งต่อ ๆ ไป

สุภาวดี เสนงูงา และคณะ (2564 : 172-184) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ทั้งในและนอกห้องเรียนรวม ทั้งสามารถใช้ได้กับผู้เรียนทุกระดับทั้งการเรียนรู้เป็นรายบุคคล การเรียนรู้แบบกลุ่มเล็ก และการเรียนรู้แบบกลุ่มใหญ่ กิจกรรมเรียนรู้เชิงรุก มีทั้งกิจกรรมที่ทำเดี่ยวทำเป็นคู่ หรือทำเป็นกลุ่ม แต่ทุกกิจกรรมจะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหาองค์ความรู้ด้วยตนเองโดยมีครูคอยเป็นผู้ชี้แนะ

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกำแพงเพชร (2564 : 23-33) กล่าวว่า การนำรูปแบบหรือเทคนิคการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด Active Learning ปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ผู้สอนและ

ผู้เรียนล้วนมีบทบาทสำคัญและมีลักษณะเฉพาะ ผู้สอนจึงต้องศึกษาทำความเข้าใจเพื่อที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สามารถจำแนกบทบาทของผู้สอน ได้ดังนี้

1. วิเคราะห์เป้าหมายของการเรียนรู้และเลือกเทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ตามแนว Active Learning 1-2 วิธี ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนปฏิบัติ
2. เลือกใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ง่ายและใช้เวลาไม่มากสำหรับการเริ่มต้น เช่น "One Minute Paper" และ "Think-Pair-Share" หรือให้ผู้เรียนแข่งขันกันตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเรียนต่อไป เป็นต้น
3. มีการมอบหมายงานให้ผู้เรียนเพื่อการเตรียมตัวหรือเตรียมความรู้ก่อนการเข้าเรียน เช่น มีการมอบหมายให้อ่านเนื้อหาสาระที่จะเรียนหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องในสิ่งที่เรียนล่วงหน้า
4. บอกถึงกิจกรรมและประโยชน์ที่จะได้รับการร่วมกิจกรรม
5. กระตุ้นให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบด้วยตนเอง มีความเข้าใจและสร้างมโนทัศน์ที่ได้จากการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ เช่น มอบหมายให้ผู้เรียนศึกษาสื่อวิดีโอโดยมีการตั้งคำถามและให้ผู้เรียนหาคำตอบ
6. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรจัดเป็นกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา
7. สร้างสรรค์กิจกรรมอย่างหลากหลายมีความยืดหยุ่น เพื่อขยายประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยการลงมือปฏิบัติ
8. ให้ความสำคัญและกระตุ้นให้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนโดยใช้ทักษะการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้
9. กิจกรรมการเรียนรู้ยืดหยุ่นเป็นสำคัญและกระตุ้นให้ผู้เรียนเลือกใช้ชีวิตแก้ปัญหาอย่างหลากหลายเป็นระบบ
10. กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดขั้นสูง
11. ให้ผู้เรียนรับผิดชอบในผลงาน โดยกำหนดเวลาและงบประมาณที่ใช้
12. มีการสรุปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันก่อนเริ่มเนื้อหาใหม่

อภิवास โปธิตาทอง และเหมมิญช์ ธนปัทม์มีมติ (2564 : 351-362) สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ในเชิงทักษะต่าง ๆ เช่น กระบวนการคิดขั้นสูง การทดลอง การสำรวจตรวจสอบ ผู้เรียนต้องหาความหมายและทำความเข้าใจด้วยตนเอง หรือร่วมกันกับเพื่อน เช่น ร่วมสืบค้นหาคำตอบ ร่วมอภิปราย ร่วมนำเสนอและสรุปกรอบความคิดร่วมกัน นำเสนอความรู้

ประยุกต์ใช้หรือลงมือปฏิบัติ โดยครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายและจัดบรรยากาศที่เหมาะสม เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน และสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบด้านการจัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติได้ 6 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้กำหนดแนวคิด วางแผน ประเมินผลและนำเสนอผลงาน
2. จัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดขั้นสูง
3. จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้คิดแก้ปัญหา
4. จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดด้วยการตั้งคำถาม
5. จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ
6. จัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์วิจารณ์และอภิปรายอย่างกว้างขวาง

อรโท แสงลุน (2564: 160) ได้สรุปความสามารถในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ว่า จัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญใช้รูปแบบ เทคนิควิธีสอนอย่างหลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาเต็มศักยภาพ ต้องเปิดโอกาสนักเรียนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ จากการแก้ปัญหา ประสบการณ์ ภาระงาน และสถานการณ์จริง ให้ผู้เรียนได้อ่าน พูด ฟัง เขียน คิดอย่างลุ่มลึก โดยใช้ทักษะการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า และเป็นกิจกรรมต้องทำให้การเรียนรู้ น่าตื่นเต้น สนุกสนาน กระตุ้นดึงดูดความสนใจของผู้เรียนเกิดทัศนคติเชิงบวกและมีความสุขในการเรียน

อรวรรณ วรรณฤทัย (2564: 235) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบด้านกิจกรรมหรือวิธีการเรียนรู้ว่า เป็นกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ส่งเสริมให้พัฒนาความรู้ ในสภาพแวดล้อมจริง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เรียนรู้แบบร่วมมือ และมีกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกทั้งยังให้ข้อเสนอแนะระหว่างการดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

1. ระหว่างการดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ผู้สอนต้องไม่ลืมหบทบาทในการเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองคอยกระตุ้นผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และได้แสดงความคิดเห็นให้มากและทั่วถึง รวมทั้งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติจริงทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน และในสถานที่จริงในการสอนศาสนาในบริบทของผู้เรียน

2. อีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ผู้สอนควรมีคือการเป็นผู้ฝึกและเป็นพี่เลี้ยง (Coach & Mentor) ให้กับผู้เรียน ทั้งในระหว่างเรียนและนอกเวลาเรียน ที่ผู้เรียนสามารถขอคำปรึกษาและแนะนำจากผู้สอนได้เสมอ รวมถึงในออนไลน์ที่ผู้เรียนสามารถพบผู้สอนได้สะดวกมากขึ้น นอกจากนี้ในการฝึกปฏิบัติการสอนศาสนาทั้งในห้องเรียนและในคริสตจักร ผู้เรียนควรจะได้รับเตรียมตัวที่ดีจากผู้สอนทั้งการแนะนำ การรับฟัง และการให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้ผู้เรียน

สามารถเข้าใจหลักการและรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นรายบุคคล และปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทศพร ดิษฐ์ศิริ (2563 : 142) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ด้านกิจกรรม (Activity) ในการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

1. การพูด การฟัง การอ่าน การเขียน ในแต่ละกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน
2. การอภิปรายร่วมกัน เป็นการนำเอาองค์ความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้
3. การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น
4. การสนทนาสื่อสารกับตนเองและผู้อื่น

อรธดา พงษ์ศักดิ์ และชนสิทธิ์ สิทธิสุนเนิน (2563 : 272-288) ได้ให้องค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในห้องเรียนเชิงรุก หรือชั่วโมงเรียนเชิงรุก ด้านยุทธวิธีการเรียนการสอน (Learning Strategies) ครอบคลุมถึงรูปแบบ วิธีสอน และเทคนิคที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่เน้นสร้างความรู้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังให้ผลสรุปการวิจัยว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ การสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีความคงทนถาวร และมีการเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ที่ได้รับ ไปปรับประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 36) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกระบวนการปฏิบัติต่าง ๆ ของผู้เรียนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ วิธีการ/กิจกรรมที่ครูหรือผู้เกี่ยวข้อง นำมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ สอดคล้องเชื่อมโยงกับมาตรฐานตัวชี้วัด ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้ คือกระบวนการ/วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยกิจกรรมการเรียนรู้ มีผลต่อผู้เรียน ในการกระตุ้นความสนใจ สนุกสนาน ตื่นตัวในการเรียน มีการเคลื่อนไหว เปิดโอกาสให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ปฏิบัติตามความเป็นประชาธิปไตย การใช้ทักษะชีวิต ฝึกความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลตามศักยภาพ และคุณลักษณะที่ดี นอกจากนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ ยังต้องส่งเสริมทักษะกระบวนการต่าง ๆ เช่น การคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม การบริหารจัดการ ฝึกการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน กับครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ สร้างความเข้าใจบทเรียนและส่งเสริมพัฒนาการผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน

Stanislaus Irudayaselvam (2023 : 132-147) กล่าวถึงกลยุทธ์การเรียนรู้เชิงรุกที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้ได้ ดังนี้

1. การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก กลยุทธ์นี้เน้นการใช้ปัญหาในโลกแห่งความเป็นจริงเป็นจุดเรียนรู้ โดยขอให้นักเรียนค้นหาวิธีแก้ปัญหาที่สร้างสรรค์และสร้างสรรค์สำหรับปัญหาเหล่านี้ ดังนั้นนักศึกษาไม่เพียงเท่านั้น ได้รับความรู้ใหม่แต่ยังสามารถพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. การเรียนรู้แบบร่วมมือ กลยุทธ์นี้เน้นความร่วมมือและความร่วมมือของนักเรียนในการพัฒนาความเข้าใจและความรู้ใหม่ นักเรียนจะถูกจัดกลุ่มเป็นทีมเล็ก ๆ โดยสมาชิกแต่ละคนมีหน้าที่ช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น นักเรียนจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้เชิงโต้ตอบและมีความหมายมากขึ้น

3. การเรียนรู้ด้วยโครงงาน กลยุทธ์นี้เน้นการใช้โครงงานเพื่อพัฒนาทักษะและความเข้าใจของนักเรียนในหัวข้อเฉพาะ นักเรียนจะต้องสร้างโครงงานตั้งแต่ต้นจนจบ โดยในระหว่างนั้นจะต้องระบุปัญหา ออกแบบวิธีแก้ปัญหา และนำเสนอผลลัพธ์ของโครงงาน ดังนั้น นักเรียนจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่สนุกสนานและใช้งานได้จริงมากขึ้น

4. การเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลอง กลยุทธ์นี้เน้นการใช้สถานการณ์จำลองหรือเกมเพื่อพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน นักเรียนจะถูกขอให้เล่นบทบาทเฉพาะในการจำลองหรือเกม การตัดสินใจและการแก้ปัญหาที่ได้รับ ดังนั้นนักศึกษาจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้เชิงโต้ตอบและสนุกสนานมากขึ้น

5. การเรียนรู้จากประสบการณ์ กลยุทธ์นี้เน้นการใช้ประสบการณ์จริงเพื่อพัฒนาความเข้าใจของผู้เรียนในหัวข้อเฉพาะ โดยขอให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ตรงผ่านการทัศนศึกษา การฝึกงาน หรือโครงการความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมหรือชุมชน ดังนั้นนักเรียนจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่นำไปปฏิบัติได้จริงและเกี่ยวข้องกับโลกแห่งการทำงานมากขึ้น

Nguyen et al. (2021 : 1-18) กล่าวถึงกลยุทธ์ของผู้สอนเพื่อช่วยในการดำเนินการเรียนรู้เชิงรุกว่า กลยุทธ์การวางแผน ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสม สร้างกิจกรรมที่เหมาะสมที่มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วม การสร้างสมดุลระหว่างกิจกรรมที่ยากและใช้เวลานานกับข้อจำกัดของชั้นเรียน

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ความสามารถของครูในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงด้วยตนเองตามความสนใจ ความถนัด ตามศักยภาพ ผ่านการศึกษาค้นคว้า ฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เน้นความต้องการของผู้เรียนมากกว่าการเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนหาความรู้ ศึกษาสิ่งที่อยากรู้ด้วยตนเอง มีการใช้กิจกรรมการทดลอง การสำรวจ การสืบค้นข้อมูล การทำโครงการ การอภิปรายกลุ่ม กระตุ้น

การคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากที่สุด จัดกิจกรรมที่หลากหลาย สร้างความน่าสนใจ สนุกสนาน กระตุ้นการเรียนรู้ มีกิจกรรมเสริมบทเรียนนอกเวลาเรียน ค้นคว้า ข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย แบ่งกลุ่มรับผิดชอบสืบค้นข้อมูล อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เสนอแนวทางแก้ปัญหา ครูอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนในระหว่างการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ ผู้เรียนสำรวจพื้นความรู้เดิม ใช้แบบทดสอบประเมินความรู้ ความเข้าใจ ความพร้อมของผู้เรียน ใช้ผลการวิเคราะห์ปรับกิจกรรมที่สอดคล้องกับผู้เรียน ใช้เทคนิคการสอนที่ง่าย ใช้เวลาไม่มาก สำหรับการเริ่มต้น กระตุ้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน สร้างบรรยากาศที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหา เป้าหมายการเรียนรู้ ใช้การเรียนรู้แบบรายบุคคล กลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ เสนอแนวทางแก้ปัญหา ใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ รับฟังความคิดเห็นจากผู้เรียน

3. การวัดผล ประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

การวัดผลและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมุ่งเน้นการตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ผ่านกระบวนการที่สะท้อนถึงการคิด การปฏิบัติ และการแก้ปัญหา ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการวัดผล ประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 27) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนการสอนแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง การประเมินความรู้ที่แท้จริงที่อยู่ในบริบทจริง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนปฏิบัติงานในชีวิตจริง จนได้งานที่เสร็จสมบูรณ์มีโอกาสประเมินผลการทำงานด้วยตนเองและมีการปรึกษาร่วมกับผู้เรียนสามารถนำผลการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อเปลี่ยนแปลงปรับปรุงแก้ไขการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ

ศุภชัย สมนวน (2565 : 54) กล่าวถึงลักษณะด้านวัดผลและประเมินผล ได้แก่

1. มีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงกับสมรรถนะผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะของนักเรียน
2. ใช้วิธีการวัดที่หลากหลาย มีการวัดผลประเมินความก้าวหน้า มีการประเมินทั้งผลงาน และกระบวนการ และตรงกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้
3. สามารถวัดผลเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มได้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน

กนกวรรณ ฉัตรแก้ว และศรีสมร พุ่มสะอาด (2564 : 136-151) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ไว้ว่า ครูผู้สอนควรใช้วิธีการวัดผล และประเมินผลการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์ในการวัด และประเมินผล การเรียนรู้ตามความคิดเห็นของผู้เรียน ชี้แจงคะแนนแต่ละส่วน มีการรายงานผลให้ผู้เรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องทราบเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งครูผู้สอน และผู้เรียน

สุภาวดี เสนงูษา และคณะ (2564 : 172-184) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 5 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ประเมินผลด้วยเครื่องมือหรือวิธีที่หลากหลาย สอดคล้องกับจุดประสงค์และมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
2. ประเมินผลด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การปฏิบัติโดยกำหนดเกณฑ์และเครื่องมือในการประเมิน (Rubrics)
3. ให้ผู้เรียนประเมินตนเอง รวมถึงผู้ปกครอง ครู และเพื่อนมีส่วนร่วมในการประเมิน
4. ประเมินผลไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และทำอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาจุดเด่นและปรับปรุงจุดด้อยของผู้เรียน
5. ประเมินความรู้ความสามารถของผู้เรียนหลาย ๆ ด้าน โดยการสังเกตพฤติกรรม การสนทนา และการใช้คำถาม

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกำแพงเพชร (2564 : 23-33) กล่าวว่า การวัดและประเมินผล การจัดการเรียนรู้ (Active Learning) เป็นกระบวนการในการตรวจสอบผลการดำเนินกิจกรรมว่า บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีส่วนใดต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาต่อไป โดยประเมินทั้งกระบวนการในการจัดกิจกรรมและประเมินคุณภาพของผู้เรียน ใช้การประเมินหลากหลายวิธี ทุกคนได้มีโอกาสในการประเมิน เช่น ครูประเมินผู้เรียน ผู้เรียนประเมินเพื่อน ผู้เรียนประเมินตนเอง วิธีการในการประเมินควรถูกต้องเหมาะสมกับความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของผู้เรียนที่กำหนดไว้ในเป้าหมายของการจัดกิจกรรมนั้น ๆ โดยการออกแบบและสร้างกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติไปพร้อม ๆ กับการใช้กระบวนการคิด ให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข ดังนั้น การวัดและประเมินผล ผู้เรียน ผู้สอนสามารถใช้วิธีการประเมินดังนี้

1. การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เป็นการประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ได้ผลการประเมินที่สะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน จึงควรใช้การประเมิน การปฏิบัติ (Performance Assessment ร่วมกับการประเมินด้วยวิธีการอื่น และกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน (Rubrics) ให้สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับชีวิตจริง
2. การประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) เป็นวิธีการประเมินงานหรือกิจกรรมที่ผู้สอนมอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติงานเพื่อให้ทราบถึงผลการพัฒนาของผู้เรียน การประเมินลักษณะนี้ผู้สอนต้องเตรียมสิ่งสำคัญ ประการคือภาระงาน (Tasks) และเกณฑ์การประเมินกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติ (Scoring Rubrics)

การประเมินการปฏิบัติ จะช่วยตอบคำถามที่ทำให้เรารู้ว่า "ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้ดีเพียงใด" ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติในระดับชั้นเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สอนต้องทำความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้

- สิ่งที่เราต้องการจะวัด (พิจารณาจากมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด หรือผลลัพธ์ที่เราต้องการ)
- การจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการประเมินการปฏิบัติ
- รูปแบบหรือวิธีการประเมินการปฏิบัติ
- การสร้างเครื่องมือประเมินการปฏิบัติ
- การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน (Rubrics)

3. การประเมินโดยการใช้คำถาม (Questioning) คำถามเป็นวิธีหนึ่งในการกระตุ้น/ชี้แนะให้ผู้เรียนแสดงออกถึงพัฒนาการการเรียนรู้ของตนเอง รวมถึงเป็นเครื่องมือวัดและประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ดังนั้น เทคนิคการตั้งคำถามเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ผู้สอนต้องเรียนรู้และนำไปใช้ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การตั้งคำถามเพื่อพัฒนาผู้เรียนจึงเป็นกลวิธีสำคัญที่ผู้สอนใช้ประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนรวมทั้งเป็นเครื่องสะท้อนให้ผู้สอนสามารถช่วยเหลือผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้

4. การประเมินโดยการสนทนา (Communication) เป็นการสื่อสาร 2 ทาง อีกประเภทหนึ่ง ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน สามารถดำเนินการเป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้ โดยทั่วไปมักใช้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อติดตามตรวจสอบว่า ผู้เรียนเกิดการการเรียนรู้เพียงใด เป็นข้อมูลสำหรับพัฒนา วิธีการนี้อาจใช้เวลาแต่มีประโยชน์ต่อการค้นหา วินิจฉัย ข้อปัญหา ตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ที่อาจเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการเรียนรู้ เช่น วิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เป็นต้น

5. การประเมินการสังเกตพฤติกรรม (Behavioral Observation) เป็นการเก็บข้อมูลจากการดูการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนโดยไม่ขัดจังหวะการทำงานหรือการคิดของผู้เรียน การสังเกตพฤติกรรมเป็นสิ่ง ที่ทำได้ตลอดเวลา แต่ควรมีกระบวนการและจุดประสงค์ที่ชัดเจนว่าต้องการประเมินอะไรโดยอาจใช้เครื่องมือ เช่น แบบมาตราประมาณค่า แบบตรวจสอบรายการ สมุดจดบันทึก เพื่อประเมินผู้เรียนตามตัวชี้วัด และควรสังเกตหลายครั้ง หลายสถานการณ์ และหลายช่วงเวลา เพื่อขจัดความลำเอียง

6. การประเมินตนเองของผู้เรียน (Student Self-Assessment) การประเมินตนเองนับเป็นทั้งเครื่องมือประเมินและเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ เพราะทำให้ผู้เรียนได้คิดใคร่ครวญว่าได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้อย่างไร และผลงานที่ทำนั้นดีแล้วหรือยัง การประเมินตนเองจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้เรียนที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง

7. การประเมินโดยเพื่อน (Peer Assessment) เป็นเทคนิคการประเมินอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าจะนำไปใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เข้าถึงคุณลักษณะของงานที่มีคุณภาพ เพราะการที่ผู้เรียนจะบอกได้ว่าชิ้นงานนั้นเป็นเช่นไร ผู้เรียนต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนก่อนว่าเขากำลังตรวจสอบอะไรในงานของเพื่อน ฉะนั้นผู้สอนต้องอธิบายผลที่คาดหวังให้ผู้เรียนทราบก่อนที่จะลงมือประเมิน การที่จะสร้างความมั่นใจว่าผู้เรียนเข้าใจการประเมินรูปแบบนี้ ควรมีการฝึกผู้เรียน

อภิवास โปธิตาทอง และเหมมิมิถุช ธนปัทม์มีมณี (2564 : 351-362) สรุปได้ว่า วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงเป็นการประเมินผลสำเร็จจากการเรียนรู้ของนักเรียน (Learning Outcomes) ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นการประเมินความก้าวหน้าและพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย และสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง 6 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. มีความรู้ความเข้าใจหลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง
2. สามารถออกแบบวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่หลากหลายเหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้
3. สามารถสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือวัดและประเมินผล และนำเครื่องมือวัดและประเมินผลไปใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม
4. สามารถวัดและประเมินผลได้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนตามที่หลักสูตรกำหนด
5. ประเมินผลจากการปฏิบัติจริงและผู้เรียนได้ประเมินตนเอง
6. สามารถนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้

อรไท แสงลุน (2564 : 160) ได้สรุปความสามารถในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้เชิงรุก ออกแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ คือผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้รอบด้านด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา กิจกรรมวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ประเด็นการประเมินสามารถสะท้อนทักษะการคิดขั้นสูง ครอบคลุมการอ่าน พูด ฟัง เขียน คิดอย่างลุ่มลึก การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า

อรวรรณ วรณฤทัย (2564 : 236) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบด้านการประเมินผลว่าเป็นการประเมินที่มีความหลากหลายตามสภาพจริง ตามวัตถุประสงค์โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน อีกทั้งยังให้ข้อเสนอแนะหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไว้ดังนี้

1. ภายหลังการจัดการเรียนรู้เชิงรุกทุกครั้ง รวมถึงการฝึกปฏิบัติการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในชั้นเรียน และในคริสตจักรตามบริบทจริงของผู้เรียน ผู้สอนควรเน้นให้มีการบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ ตั้งไว้ และข้อสังเกตอื่น ๆ เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไข

พัฒนาการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป และพัฒนาตนเองในการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในการสอนศาสนาตามวัตถุประสงค์ได้

2. ผู้สอนควรมีการติดตามผลจากความตั้งใจในวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่จะมีการนำคำสอนที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ หรือปฏิบัติจริงในระหว่างสัปดาห์ โดยให้โอกาสนำเสนอครั้งต่อไปในต้นชั่วโมงเพื่อสะท้อนผลและประเมินการปฏิบัติ ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะนำไปปฏิบัติจริง แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติ มีแบบอย่างที่ดีจากเพื่อน และสามารถพัฒนาการปฏิบัติของผู้เรียนได้มากขึ้น

ทศพร ดิษฐ์ศิริ (2563 : 97) กล่าวถึง กระบวนการพัฒนานวัตกรรมเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ ด้านการประเมินผล (Evaluation) ว่าการประเมินผล เป็นการประเมินมาตรการประสิทธิผล และประสิทธิภาพของการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นจริงตลอดกระบวนการเรียนการสอนทั้งหมด รวมถึงการประเมินกระบวนการออกแบบการสอนทั้งหมด ระหว่างการเรียนการสอน และหลังการเรียนการสอน การประเมินระหว่างดำเนินการ (Formative Evaluation) จะดำเนินตั้งแต่เริ่มต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงก่อนการนำไปใช้ขั้นสุดท้าย ส่วนการประเมินหลังการดำเนินการ (Summative Evaluation) จะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนการสอนของการปรับปรุงครั้งสุดท้ายถูกนำไปใช้ ข้อมูลจากการประเมินหลังการสอนมักจะถูกนำไปใช้ในการพิจารณาเกี่ยวกับการสอนด้วย

อรฤดา พงษ์ศักดิ์ และชนสิทธิ์ สิทธิสุนเนิน (2563 : 272-288) ได้อภิปรายผลการวิจัยด้านความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูภาษาไทยตามแนวคิด Active Learning โดยภาพรวมพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้แบบ Active Learning ในระดับดีมาก เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบการเรียนรู้แบบ Active Learning เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มีกิจกรรมหลากหลาย ส่งเสริมให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ได้แสดงออก เกิดความสนุกในการเรียน และมีความมั่นใจในการนำเสนอผลงาน ซึ่งมีความน่าสนใจมากกว่าการสอนแบบบรรยายเพียงอย่างเดียว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562 : 35-33) กล่าวว่า การประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) ในการจัดกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ เป็นกิจกรรมที่ต้องการพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน ผู้สอนสามารถใช้วิธีการประเมินผล ดังนี้

1. การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เป็นการประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ได้ผลการประเมินที่สะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน จึงควรใช้การประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) ร่วมกับการประเมินด้วยวิธีการอื่น และกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน (Rrubrics) ให้สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับชีวิตจริง

2. การประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) เป็นวิธีการประเมินงานหรือกิจกรรมที่ผู้สอนมอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติงานเพื่อให้ทราบถึงผลการพัฒนาของผู้เรียน การประเมินลักษณะนี้ ผู้สอนต้องเตรียมสิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ ภาระงาน (Tasks) หรือเกณฑ์การประเมินกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติ (Scoring Rubrics) การประเมินการปฏิบัติ จะช่วยตอบคำถามที่ทำให้เรารู้ว่า "ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้ดีเพียงใด" ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติในระดับชั้นเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สอนต้องทำความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้

- 2.1 สิ่งที่เราต้องการจะวัด (พิจารณาจากมาตรฐาน/ตัวชี้วัด หรือผลลัพธ์ที่เราต้องการ)
- 2.2 การจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการประเมินการปฏิบัติ
- 2.3 รูปแบบหรือวิธีการประเมินการปฏิบัติ
- 2.4 การสร้างเครื่องมือประเมินการปฏิบัติ
- 2.5 การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน (Rubrics)

3. การประเมินโดยการใช้คำถาม (Questioning) คำถามเป็นวิธีหนึ่งในการกระตุ้น/ชี้แนะให้ผู้เรียนแสดงออกถึงพัฒนาการการเรียนรู้ของตนเอง รวมถึงเป็นเครื่องมือวัดและประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ดังนั้น เทคนิคการตั้งคำถามเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ผู้สอนต้องเรียนรู้และนำไปใช้ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การตั้งคำถามเพื่อพัฒนาผู้เรียนจึงเป็นกลวิธีสำคัญที่ผู้สอนใช้ประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนรวมทั้งเป็นเครื่องสะท้อนให้ผู้สอนสามารถช่วยเหลือผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้

4. การประเมินโดยการสนทนา (Communication) เป็นการสื่อสาร 2 ทางอีกประเภทหนึ่งระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน สามารถดำเนินการเป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้ โดยทั่วไปมักใช้อย่างไม่เป็นทางการเพื่อติดตามตรวจสอบว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพียงใด เป็นข้อมูลสำหรับพัฒนาวิธีการนี้อาจใช้เวลา แต่มีประโยชน์ต่อการค้นหา วินิจฉัย ข้อปัญหา ตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ที่อาจเป็นปัญหา อุปสรรคต่อการเรียนรู้ เช่นวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เป็นต้น

5. การประเมินการสังเกตพฤติกรรม (Behavioral Observation) เป็นการเก็บข้อมูลจากการดูการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนโดยไม่ขัดจังหวะการทำงานหรือการคิดของผู้เรียน การสังเกตพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ทำได้ตลอดเวลา แต่ควรมีกระบวนการและจุดประสงค์ที่ชัดเจนว่าต้องการประเมินอะไร โดยอาจใช้เครื่องมือ เช่น แบบมาตราประมาณค่า แบบตรวจสอบรายการ สมุดจดบันทึก เพื่อประเมินผู้เรียนตามตัวชี้วัด และควรสังเกตหลายครั้ง หลายสถานการณ์ และหลายช่วงเวลา เพื่อขจัดความลำเอียง

6. การประเมินตนเองของผู้เรียน (Student Self-assessment) การประเมินตนเองนับเป็นทั้งเครื่องมือประเมินและเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ เพราะทำให้ผู้เรียนได้คิดใคร่ครวญว่า

ได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้อย่างไร และผลงานที่ทำนั้นดีแล้วหรือยัง การประเมินตนเองจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้เรียนที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง

7. การประเมินโดยเพื่อน (Peer Assessment) เป็นเทคนิคการประเมินอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าจะนำไปใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เข้าถึงคุณลักษณะของงานที่มีคุณภาพ เพราะการที่ผู้เรียนจะบอกได้ว่าชิ้นงานนั้นเป็นเช่นไร ผู้เรียนต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนก่อนว่าเขากำลังตรวจสอบอะไรในงานของเพื่อน ฉะนั้นผู้สอนต้องอธิบายผลที่คาดหวังให้ผู้เรียนทราบก่อนที่จะลงมือประเมิน การที่จะสร้างความมั่นใจว่าผู้เรียนเข้าใจการประเมินรูปแบบนี้ ควรมีการฝึกผู้เรียน

Stanislavus Irudayaselvam (2023 : 132-147) กล่าวถึงข้อกำหนดในการดำเนินการเรียนรู้เชิงรุกด้านการติดตามและประเมินผลโปรแกรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวัดประสิทธิผลของนักเรียนและการปรับปรุงโปรแกรมการเรียนรู้ตามความจำเป็น

สรุปได้ว่า การวัดผล ประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ครูมีความสามารถในการใช้กระบวนการวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้เชิงรุกในการประเมินความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณลักษณะ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การปฏิบัติ การประเมินค่าความถูกต้อง ความเหมาะสมกับความรู้ของผู้เรียน ด้วยวิธีการทดสอบ สังเกต สนทนา ใช้คำถาม ในการวัดผลงาน กระบวนการทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มุ่งเน้นพัฒนาของผู้เรียนในทุกด้าน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การวัดผลประเมินผลร่วมกับครู เน้นการประเมินตามสภาพจริง ใช้วิธีการให้ผู้เรียนประเมินตนเอง ประเมินโดยเพื่อน มีการชี้แจงคะแนนแต่ละส่วนอย่างชัดเจนให้ผู้เรียนทราบ นำผลการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอน พัฒนาจุดเด่น ปรับปรุงจุดด้อย เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิผล สามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ

4. ทรัพยากรในการเรียนรู้เชิงรุก

ทรัพยากรในการเรียนรู้เชิงรุกเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเน้นความหลากหลายและการเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงของผู้เรียน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงทรัพยากรในการเรียนรู้เชิงรุก ไว้ดังนี้

เพชรจันทร์ ภูทะวัง (2565 : 27) กล่าวว่า การใช้และพัฒนาสื่อ และแหล่งเรียนรู้แบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง สิ่งที่ครูสร้างขึ้นหรือเลือกใช้เป็นตัวกลางในการสอน เพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้อย่างง่ายและรวดเร็ว เป็นเครื่องมือและตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน มีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็ว เป็นผลให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ศุภชัย สมนวนล (2565 : 53) กล่าวถึงลักษณะด้านครูผู้สอนว่า ครูจัดเตรียม วัสดุ อุปกรณ์ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ให้เหมาะสมทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์และส่งเสริมประสบการณ์ใกล้เคียงกับความเป็นจริง

กนกวรรณ ฉัตรแก้ว และศรีสมร พุ่มสะอาด (2564 : 136–151) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อ/นวัตกรรม ไว้ว่า ครูผู้สอนควรให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้จากการเรียนมาสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ หรือพัฒนานวัตกรรม อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตัวของผู้เรียนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ ตามศักยภาพ อีกทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า และคิดในเชิงสร้างสรรค์ได้

สุภาวดี เสนงูภา และคณะ (2564 : 172–184) สรุปว่า สื่อการจัดการเรียนรู้ หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์และวิธีการ ที่เป็นสื่อกลางให้ผู้สอนสามารถส่งหรือถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และทักษะไปยังผู้เรียนเพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การประยุกต์เอาวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น แนวความคิดวัสดุอุปกรณ์ เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงสรุปความหมายของการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ได้ว่า การใช้วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ วิธีการ ที่ผู้สอนใช้ในการพัฒนาการศึกษา การถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และทักษะความสามารถต่างๆไปยังเด็กหรือผู้เรียน ซึ่งในวิจัยเล่มนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่าสื่อและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้ควบคู่กันไป

อภิवास โปธิตาทอง และเหมมิมิณซ์ ธนปัทม์มีมณี (2564 : 351–362) สรุปว่า การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการเลือกใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้อย่างเหมาะสม สามารถแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน สามารถออกแบบและสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา การผลิตสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศส่งเสริมให้ผู้เรียนมีวิจาร์ณญาณในการเลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างเหมาะสม และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยี ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียน และสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบด้านการใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ได้ 6 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลายเหมาะสมกับเนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้
2. สามารถเลือกใช้ ออกแบบสร้างและพัฒนาสื่ออุปกรณ์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้
3. สามารถแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน
4. สืบค้นข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้

5. ใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในการผลิตสื่อวัตกรรมการใช้ในการจัดการเรียนรู้

6. สามารถพัฒนาเทคโนโลยีและสารสนเทศเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี

อรวรรณ วรรณฤทัย (2564 : 236) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบด้านทรัพยากรในการเรียนรู้ว่ามีทรัพยากรและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่ส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและได้อภิปรายผลการวิเคราะห์สมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับผู้สอนนักศึกษาสอนศาสนาว่า สมรรถนะของครูหรือผู้สอนต้องเน้นเรื่อง การพัฒนาและใช้สื่อทางเทคโนโลยี ต้องมีความสามารถในการใช้ข้อมูลและการสื่อสารทางเทคโนโลยี ซึ่งมีผลในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของผู้สอน พร้อมทั้งส่งเสริมให้นักศึกษาสอนศาสนามีกทักษะทางด้านนี้ อีกทั้งยังให้ข้อเสนอแนะว่าระหว่างการดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุกผู้สอนควรเน้นการใช้สื่อ เทคโนโลยี หรือแหล่งเรียนรู้ที่เป็นแพลตฟอร์มต่าง ๆ โดยเปิดใจเรียนรู้ ศึกษา และแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เหมาะสมกับยุค New Normal และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบัน รวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำเสนอสื่อ หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ที่จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ทศพร ดิษฐ์ศิริ (2563 : 142-143) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ด้านแหล่งทรัพยากร (Resource) โดยใช้เทคโนโลยี (Technology) ดังนี้

1. การมีเทคโนโลยีในการอำนวยความสะดวกในการแสวงหาความรู้
2. แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่ตอบสนองความแตกต่างกันระหว่างผู้เรียน ลดความเบื่อหน่ายในการเรียน และการเข้าถึงความรู้กับแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม
3. การจัดเตรียมเทคโนโลยีในการเรียนการสอน ที่มีความพร้อมสำหรับการเรียนการสอนตลอดเวลาเพื่อความต่อเนื่องในการเรียนการสอน
4. แบบประเมินผลในทุกหน่วยการเรียนรู้เพื่อวัดและประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน เช่น แบบฝึกหัดระหว่างเรียน แบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบหลังเรียน

อรธดา พงษ์ศักดิ์ และชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนิน (2563 : 272-288) ได้ให้องค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในห้องเรียนเชิงรุก หรือชั่วโมงเรียนเชิงรุก ด้านทรัพยากรการสอน (Teaching Resources) เป็นสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ อาทิ สื่อวัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้ ทั้งสถานที่และบุคคล และรวมถึงบรรยากาศ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้วย

Stanislaus Irudayaselvam (2023 : 132-147) กล่าวถึงข้อกำหนดในการดำเนินการเรียนรู้เชิงรุกด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่เพียงพอ เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ห้องสมุด และห้องปฏิบัติการ ประกอบกับความพร้อมของสื่อการเรียนรู้และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องและหลากหลาย เช่น หนังสือ วารสาร บทความ วิดีโอ และซอฟต์แวร์การเรียนรู้

Meyers & Jones (1993 : 19-20) กล่าวว่า ทรัพยากรทางการสอน (Teaching Resources) ได้แก่ การอ่าน (reading) การมอบหมายการบ้าน (homework assignments) วิทยากรจากภายนอก (outside speakers) การใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการสอน (teaching technology) การเตรียมอุปกรณ์การศึกษา (prepared educational materials) โทรทัศน์ทางการศึกษา (commercial and educational television)

สรุปได้ว่า ทรัพยากรในการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ครูมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถจัดเตรียม เลือกใช้ ออกแบบ สร้าง พัฒนา สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้ บรรยากาศ สภาพแวดล้อม ในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา มีกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งแบบออฟไลน์ ออนไลน์ มีการสืบค้นข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ประยุกต์ใช้วิทยาการ เทคนิค วิธีการ แนวความคิดใหม่ ๆ หนังสือ วารสาร บทความ วิดีโอ ซอฟต์แวร์การเรียนรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร (ICT) ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า สร้างสรรค์ ส่งผลให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ต่อเนื่อง ทันสมัย เพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ที่ได้มาสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ พัฒนา นวัตกรรมด้วยตนเอง

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู (Active Learning) ที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเจตคติที่เปิดกว้าง กระตือรือร้นในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ครูสร้างสภาพแวดล้อมที่สร้างสรรค์และท้าทายผ่านกิจกรรมการปฏิบัติจริง ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น เกิดกระบวนการคิดขั้นสูง การเรียนรู้เชิงรุกช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ส่งเสริมอิสระทางความคิด แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก ช่วยพัฒนาคุณธรรม เจตคติ ทักษะการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นการทำงานกลุ่มแบบร่วมมือและการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การบูรณาการประสบการณ์ปัจจุบันกับอดีตเพื่อสร้างความรู้ใหม่ ๆ สร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการเรียนรู้ เน้นการประยุกต์ใช้ความรู้ พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ แก้ปัญหา พัฒนาทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม จากการทบทวนและวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีนักวิชาการ นักวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ได้นำเสนอกรอบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูเป็นสำคัญ ทั้งนี้งานวิจัยเรื่องนี้เน้นตัวแปรเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรีเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลสรุปข้างต้นมาวิเคราะห์ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน สามารถสรุป

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี ออกเป็น 4 ตัวแปรย่อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ครูมีความสามารถในการออกแบบ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การทำงานกลุ่ม การคิดแก้ปัญหา การสร้างความรู้ด้วยตัวเอง มีบทบาทในการบริหารจัดการชั้นเรียน จัดทำแผนการเรียนรู้ เลือกใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามที่คาดหวัง มีการวิเคราะห์ผู้เรียน ทำความเข้าใจลักษณะ ความต้องการของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ กำหนดวัตถุประสงค์ ตั้งวัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรมที่ชัดเจน สามารถวัดผลประเมินผลได้ วางแผนการสอน กำหนดชื่อหน่วยการเรียนรู้ กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด กำหนดสาระสำคัญของหน่วยการเรียนรู้ สาระหลัก ทักษะ กระบวนการ เลือกและจัดเตรียมสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเนื้อหา จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก ออกแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีการอภิปราย การทำโครงการ การทดลอง กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่าอย่างสร้างสรรค์ มีการประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เนื้อหาที่สอน ใช้เครื่องมือวัดผล ประเมินผล ที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูง ปรับปรุงพัฒนาการสอน รับฟังความคิดเห็นคำแนะนำจากผู้เรียน ปรับปรุง แผนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ ปัญหา ของผู้เรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ความสามารถของครูในการจัดกิจกรรมการ เรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงด้วยตนเองตามความสนใจ ความถนัด ตามศักยภาพ ผ่านการศึกษา ค้นคว้า ฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เน้นความต้องการของผู้เรียนมากกว่าการ เรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนหาความรู้ ศึกษาสิ่งที่ยากรู้ด้วยตนเอง มีการใช้ กิจกรรมการทดลอง การสำรวจ การสืบค้นข้อมูล การทำโครงการ การอภิปรายกลุ่ม กระตุ้นการ คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากที่สุด จัดกิจกรรมที่หลากหลาย สร้างความน่าสนใจ สนุกสนาน กระตุ้นการเรียนรู้ มีกิจกรรมเสริมบทเรียนนอกเวลาเรียน ค้นคว้า ข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย แบ่งกลุ่มรับผิดชอบสืบค้นข้อมูล อภิปราย แลกเปลี่ยนความ คิดเห็น เสนอแนวทางแก้ปัญหา ครูอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนในระหว่างการเรียนรู้อย่าง สม่าเสมอ ผู้เรียนสำรวจพื้นความรู้เดิม ใช้แบบทดสอบประเมินความรู้ ความเข้าใจ ความพร้อมของ ผู้เรียน ใช้ผลการวิเคราะห์ปรับกิจกรรมที่สอดคล้องกับผู้เรียน ใช้เทคนิคการสอนที่ง่าย ใช้เวลาไม่มาก สำหรับการเริ่มต้น กระตุ้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน สร้างบรรยากาศที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมี ส่วนร่วมในการทำกิจกรรม จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหา เป้าหมายการเรียนรู้ ใช้การเรียนรู้แบบ

รายบุคคล กลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ เสนอแนวทางแก้ปัญหา ใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ รับฟังความคิดเห็นจากผู้เรียน

3. การวัดผล ประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ครูมีความสามารถในการใช้กระบวนการวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้เชิงรุกในการประเมินความรู้ ทักษะ เจตคติคุณลักษณะ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การปฏิบัติ การประเมินค่าความถูกต้อง ความเหมาะสมกับความรู้ของผู้เรียน ด้วยวิธีการทดสอบ สังเกต สุนทนา ใช้คำถาม ในการวัดผลงาน กระบวนการ การทำงาน เป็นทีม การแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มุ่งเน้นพัฒนาของผู้เรียนในทุกด้าน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การวัดผลประเมินผลร่วมกับครู เน้นการประเมินตามสภาพจริง ใช้วิธีการให้ผู้เรียนประเมินตนเอง ประเมินโดยเพื่อน มีการชี้แจงคะแนนแต่ละส่วนอย่างชัดเจนให้ผู้เรียนทราบ นำผลการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอน พัฒนาจุดเด่น ปรับปรุงจุดด้อย เกิดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ

4. ทรัพยากรในการเรียนรู้เชิงรุก หมายถึง ครูมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถจัดเตรียม เลือกใช้ ออกแบบ สร้าง พัฒนา สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้ บรรยากาศ สภาพแวดล้อม ในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา มีกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งแบบออฟไลน์ ออนไลน์ มีการสืบค้นข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ประยุกต์ใช้วิทยาการ เทคนิค วิธีการ แนวความคิดใหม่ ๆ หนังสือ วารสาร บทความ วิดีโอ ซอฟต์แวร์การเรียนรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร (ICT) ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า สร้างสรรค์ ส่งผลให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ต่อเนื่อง ทันสมัย เพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ที่ได้มาสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ พัฒนานวัตกรรมด้วยตนเอง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2.3 บริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี

จังหวัดจันทบุรีได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่นำร่องในการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

2.3.1 ความหมายของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี

บริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี เป็นการนำหลักการและแนวทางนวัตกรรมทางการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาในจังหวัดจันทบุรี เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และเสริมสร้างการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 (2562 : 103) อธิบายว่า สถานศึกษานำร่องหมายความว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือของเอกชน ที่อยู่ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่คณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมศึกษาอนุมัติให้เป็นสถานศึกษานำร่อง

พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 (2562 : 103) อธิบายว่า พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox) หมายถึง พื้นที่ที่คณะรัฐมนตรีประกาศกำหนดให้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษา

2.3.2 ความสำคัญของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี

ความสำคัญของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี เป็นการใช้พื้นที่จังหวัดจันทบุรีเป็นต้นแบบในการพัฒนาการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น เป็นการสร้างโอกาสให้กับครูและนักเรียนในการเรียนรู้รูปแบบที่หลากหลายและทันสมัย ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาของจังหวัดจันทบุรีและเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ ในการพัฒนาการศึกษาในอนาคต โดยพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ประกาศไว้ ณ วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2562 เริ่มใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2562 เป็นต้นไป (ราชกิจจานุเบกษา, ออนไลน์. 2562) สามารถสรุปความสำคัญของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี ได้ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ให้นักเรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพสูงสุด โดยการนำเทคโนโลยีและวิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน

2. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่ใช่เพียงแคในห้องเรียน แต่ยังรวมถึงการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง การทำกิจกรรม และการใช้ทรัพยากรการเรียนรู้ที่หลากหลายทันสมัย

3. การพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เพื่อเน้นการพัฒนาทักษะที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา การทำงานเป็นทีม และทักษะทางด้านเทคโนโลยี เพื่อให้นักเรียนสามารถเตรียมพร้อมสำหรับการประกอบอาชีพในอนาคต

4. การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับความต้องการและความสนใจของนักเรียนแต่ละคน

5. การส่งเสริมนวัตกรรมและการวิจัย เพื่อสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนานวัตกรรม การศึกษาภายในสถานศึกษา เพื่อค้นหาวิธีการใหม่ๆ ที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน

6. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาการศึกษา

7. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรภายนอกในการพัฒนาการศึกษา เพื่อสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

8. การประเมินและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อการประเมินผลการดำเนินงานและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนานวัตกรรมการศึกษามีประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียนและสังคมได้อย่างเต็มที่

2.3.3 เป้าหมายของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี

เป้าหมายของบริบทสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษามีจุดประสงค์หลักในการสร้างและทดลองแนวทางใหม่ ๆ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคใหม่ โดยวัตถุประสงค์หลัก ๆ ของสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษามีดังนี้ (พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, ออนไลน์. 2565)

1. คิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน รวมทั้งเพื่อดำเนินการให้มีการขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น

2. ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา

3. กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษา และสถานศึกษานำร่องในพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาเพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. สร้างและพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในการประชุม ครั้งที่ 1/2564 เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2564 มีมติเห็นชอบเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ปีการศึกษา 2564 – 2568 ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. เป้าหมายการขยายผลของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

1.1 เพิ่มสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเดิม

1.1.1 เป้าหมายการขยายผลในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา กลุ่มที่ 1 (ศรีสะเกษ ระยอง สตูล) คือ ร้อยละ 80 ของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในจังหวัดที่เป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา กลุ่มที่ 1 (ศรีสะเกษ ระยอง สตูล) เข้าร่วมเป็นสถานศึกษานำร่อง

1.1.2 เป้าหมายการขยายผลในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา กลุ่มที่ 2 (เชียงใหม่ กาญจนบุรี ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) คือ ร้อยละ 50 ของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในจังหวัดที่เป็นพื้นที่ นวัตกรรมศึกษากลุ่มที่ 2 (เชียงใหม่ กาญจนบุรี ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) เข้าร่วมเป็นสถานศึกษา นำร่อง

1.2 เพิ่มจังหวัดใหม่ให้ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เป้าหมาย การเพิ่มจังหวัดใหม่ให้ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา คือ ไม่เกิน 3 จังหวัด

1.3 ถอดบทเรียนและขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานอื่น

1.3.1 นำร่องและทดลองการปฏิรูปการศึกษาในเรื่องสำคัญ ใช้พื้นที่นวัตกรรม การศึกษานำร่องทดลองหลักสูตรฐานสมรรถนะ ก่อนขยายผลและประกาศใช้ทั่วประเทศ และใช้พื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา นำร่องทดลองระบบการประเมินวิทยฐานะที่สนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะที่ จำเป็นของครูในการคิดค้นและใช้นวัตกรรม ที่สอดคล้องกับหลักสูตรฐานสมรรถนะก่อนขยายผลและ ประกาศใช้ทั่วประเทศ

1.3.2 ขยายผลโดยน่านโยบายที่ดีจากพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาไปใช้ทั่วประเทศ โดยสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ร้อยละ 50 ของสถานศึกษาทั่วประเทศ สามารถบริหารและจัดการศึกษาได้อย่างอิสระในทุกด้าน โดยการน่านโยบายและแนวปฏิบัติที่ดีในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาไปใช้ขยายผล โดยพิจารณาจาก ดัชนีการรับรู้ความอิสระในการบริหารจัดการตนเองของสถานศึกษา

2. เป้าหมายการพัฒนาเชิงคุณภาพของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

2.1 ระดับนักเรียน พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาช่วยยกระดับคุณภาพผู้เรียนและลดความเหลื่อมล้ำโดยพิจารณาจากเป้าหมายการพัฒนา ดังนี้

2.1.1 นักเรียนทุกคนในระดับชั้นสูงสุดของทุกช่วงชั้นในสถานศึกษานำร่อง มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาผ่านมาตรฐานขั้นต่ำ ตามหลักเกณฑ์การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนของสถานศึกษานำร่องที่ใช้หลักสูตรฐานสมรรถนะในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยผู้เรียนมีผลการประเมินในกลุ่มสมรรถนะพื้นฐาน (สมรรถนะในความฉลาดรู้พื้นฐาน 4 ด้าน คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์) อย่างน้อย 2 ด้าน ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 และอีก 2 ด้านที่เหลือไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 40 ยกเว้นกรณีผู้เรียนเป็นเด็กพิเศษ รวมถึงมีผลการประเมินในกลุ่มสมรรถนะหลักทั่วไป (สมรรถนะทั่วไปด้านต่าง ๆ ที่เกิดจากการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ เจตคติและคุณลักษณะอย่างบูรณาการ ในการคิด การทำงาน และการแก้ปัญหาในสถานการณ์หลากหลาย เช่น สมรรถนะด้านการจัดการตนเอง การสื่อสาร การคิดขั้นสูง การรวมพลังทำงานเป็นทีม การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง) อย่างน้อย 2 ด้าน ในระดับ “สามารถ” จากระดับสมรรถนะทั้งหมด 4 ระดับ ได้แก่ เริ่มต้น กำลังพัฒนา สามารถ และเหนือความคาดหวัง ยกเว้นกรณีผู้เรียนที่เป็นเด็กพิเศษ

2.1.2 นักเรียนในระดับชั้นสูงสุดของทุกช่วงชั้นในสถานศึกษานำร่อง มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาไม่น้อยกว่าเดิม โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนการประเมินในกลุ่มสมรรถนะพื้นฐานต้องไม่น้อยไปกว่าเดิม เมื่อเปรียบเทียบกับกรอบครั้งแรก และช่องว่างระหว่างนักเรียนที่มีภูมิหลังต่างกันลดลง โดยพิจารณาจากค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนสอบการประเมินในกลุ่มสมรรถนะพื้นฐานต้องลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับกรอบครั้งแรก

2.2 ระดับสถานศึกษา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาช่วยยกระดับคุณภาพสถานศึกษา โดยพิจารณาจากเป้าหมายการพัฒนา ดังนี้

2.2.1 สถานศึกษานำร่องทุกแห่งสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ได้โดยพิจารณาจากดัชนีการมีส่วนร่วมของนักเรียนในห้องเรียน และนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาตามเป้าหมายการพัฒนาเชิงคุณภาพของพื้นที่นวัตกรรมศึกษาระดับนักเรียน

2.2.2 สถานศึกษานำร่อง ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 เป็นสถานศึกษาแกนนำขยายผลแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการศึกษาไปสู่สถานศึกษาอื่น

2.2.3 สถานศึกษานำร่องทุกสถานศึกษาสามารถบริหารและจัดการศึกษาได้อย่างอิสระในทุกด้าน วัดด้วยดัชนีการรับรู้ความอิสระในการบริหารจัดการตนเองของสถานศึกษา (School Autonomy Perception Index) ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป

2.3 ระดับพื้นที่ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่เพื่อร่วมพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยพิจารณาจาก เป้าหมายการพัฒนา ดังนี้

2.3.1 หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม ในพื้นที่ที่สถานศึกษาตั้งอยู่ มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษานำร่อง วัดโดยดัชนีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา

2.3.2 ทุกจังหวัดมีกลไกการระดมทรัพยากรเพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการ การศึกษา เช่น การพัฒนานวัตกรรมการศึกษาในสถานศึกษานำร่อง การขยายผลนวัตกรรมการศึกษา ที่ดี และการดำเนินงานตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เป็นต้น

2.3.3 สถานศึกษานำร่องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน และ ประชาสังคมในพื้นที่เพิ่มขึ้นในด้านการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา และการระดมทรัพยากร วัดโดย ดัชนีการสนับสนุนสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ธีรภัทร วรบำรุงกุล และคณะ (2566 : 109) ได้ศึกษาและวิเคราะห์ทุนศักยภาพในการ ขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี ทำให้พบเป้าหมายหลักของการพัฒนาผู้เรียนใน สถานศึกษาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรี ดังนี้

1. ความรู้ดี (Head) ผู้เรียนต้องมีความรู้ สามารถพัฒนานวัตกรรม (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการเกษตร) มีทักษะด้านภาษา มีความรู้ด้านเทคโนโลยี มีทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และ แก้ปัญหา มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเป็นผู้นำ

2. ความสามารถดี (Hands) ผู้เรียนต้องมีทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ ภาวะผู้นำ รู้สิทธิหน้าที่ เคารพผู้อื่น มีทักษะด้านการทำงานสามารถเป็นผู้ประกอบการได้ เป็นนวัตกร สร้างนวัตกรรม มีทักษะอาชีพประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ มีทักษะชีวิตใช้ชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง มีทักษะ การป้องกันตัว มีภูมิคุ้มกันที่ดี

3. จิตใจดี (Heart) ผู้เรียนมีจิตอาสา มีความเข้าใจที่ถูกต้อง มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม มีความฉลาดทางอารมณ์ มีคุณธรรมและจริยธรรม รู้จักตนเอง มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีน้ำใจ นกกีฬา

4. สุขภาพดีทั้งกายและใจ (Health) ผู้เรียนต้องรักการออกกำลังกาย มีสุขภาพกายดี ยิ้มแย้ม แจ่มใส สุขภาพใจดี เป็นคนดี คนเก่ง ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ห่างไกลยาเสพติด

2.3.4 สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรี

จากข้อมูลการประชุมครั้งที่ 1/2566 เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2566 คณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษามีมติให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรี จำนวน 46 แห่ง ทั้งสถานศึกษาของภาครัฐ เอกชน และองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น

ธีรภัทร วรบำรุงกุล และคณะ (2566 : 109) กล่าวว่า สถานศึกษานำร่องจังหวัดจันทบุรี มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการให้เกิดการปรับเปลี่ยนสถานศึกษาและห้องเรียน ดังนี้

1. โครงสร้าง ประกอบด้วยเรื่อง กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองให้ความร่วมมือ คณาครูสู่ห้องเรียน วัฒนธรรมสถานศึกษา โครงสร้างเวลาเรียนที่ให้นักเรียนจัดการตนเองได้ ใส่ใจ เข้าใจ ผู้เรียน/เด็ก ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา การเรียนได้ทุกที่ ทุกเวลา เรียนที่ไหนก็ได้
2. การสอน ประกอบด้วยเรื่อง ครูเป็นผู้นำแห่งการเรียนรู้ ไม่จำกัด ไม่ปิดกั้นความคิดของผู้เรียน/เด็ก และทำหน้าที่แนะนำ การสอนด้วยการลงมือทำ นำหลักการของ Active Learning มาปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมเปลี่ยนทัศนคติของครูระหว่างเด็กเก่ง กลาง อ่อน ครูเพิ่มทักษะนันทนาการ จัดการเรียนการสอนตามความสนใจของผู้เรียน
3. หลักสูตร ประกอบด้วยเรื่อง หลักสูตรฐานสมรรถนะ การทำหลักสูตร (วิชาเพิ่มเติม) เสริมทักษะตามความสนใจ พัฒนาหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นเพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพ หลักสูตรจังหวัดที่ตรงกับความต้องการของบริบทที่เน้นสมรรถนะที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง
4. รูปแบบการประเมิน ประกอบด้วยเรื่อง มีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ประเมินสมรรถนะใหม่ ๆ
5. พื้นที่การเรียนรู้ ประกอบด้วยเรื่อง มีวัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมและเพียงพอใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน

โดยมีแนวทางการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรีผ่านระบบ กลไก และภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย

1. การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อออกแบบและขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา
2. พัฒนารอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดจันทบุรีได้แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำหลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรี และการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดจันทบุรีทำให้ได้กรอบหลักสูตร “จันทบุรีศึกษา” ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

3. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้ได้โครงสร้าง/หน่วยการเรียนรู้/แผนการจัดการเรียนรู้ หลักสูตร “จันทบุรีศึกษา” ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

4. ขับเคลื่อนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการศึกษาในสถานศึกษานำร่อง เป็นการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาในเบื้องต้นผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการการขับเคลื่อนการพัฒนา หลักสูตร ท้องถิ่น รายวิชาจันทบุรีศึกษา โดยการมีส่วนร่วมของภาคชุมชน ภาคประชาสังคม ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนคณะครูแกนนำ เพื่อออกแบบเนื้อหาหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนในปีการศึกษา 2567 รวมถึงขับเคลื่อนการจัดการศึกษาในเบื้องต้นผ่านอบรมเชิงปฏิบัติการการส่งเสริม ทักษะอาชีพ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อสร้างทักษะนวัตกรรมครูสู่โรงเรียนนำร่องนวัตกรรม เพื่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาสถานศึกษานำร่องตามบริบทเฉพาะของสถานศึกษา

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการทำวิจัยในครั้งนี้ จึงได้ทำการศึกษาวิจัยทั้งในและต่างประเทศ รวบรวมความรู้และแนวทางที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างฐานความรู้ในการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการและการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนางาน ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

2.4.1 งานวิจัยต่างประเทศ

สเตฟานี เรห์บ็อค (Stephanie K. Rehbock, 2020 : 1-17) ได้ศึกษาความเป็นผู้นำทางวิชาการ: ความท้าทายและโอกาสสำหรับผู้นำและการพัฒนาความเป็นผู้นำในการศึกษาระดับอุดมศึกษา กล่าวว่า บทความนี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่แตกต่างและเฉพาะเจาะจงของการเป็นผู้นำในแวดวงวิชาการ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและมีการพัฒนาต่าง ๆ เช่น การจัดการภาครัฐรูปแบบใหม่ (New Public Management) และการแข่งขันระหว่างประเทศที่เข้มข้นขึ้น นักวิชาการต้องปฏิบัติตามข้อเรียกร้องหลายประการและถูกคาดหวังให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หลักฐานเชิงประจักษ์ส่วนใหญ่ได้มุ่งเน้นไปที่การเป็นผู้นำด้านการบริหาร เช่น การศึกษาบทบาทของอธิการบดี (Vice-Chancellor) คณบดี (Dean) หรือหัวหน้าภาควิชา (Head of Department) ในทางตรงกันข้าม หลักฐานเกี่ยวกับการเป็นผู้นำด้านการวิจัยยังมีอยู่น้อย การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในแวดวงวิชาการ บทความนี้จะเน้นย้ำความจำเป็นในการพัฒนาระบบการเป็นผู้นำด้านการวิจัยในระดับอุดมศึกษาอย่างเป็นระบบ และนำเสนอข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำในระบบอุดมศึกษา

ให้ตรงจุดมากขึ้น พบว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่ความสำเร็จของการเป็นผู้นำในระดับอุดมศึกษาคือ "วิสัยทัศน์"

บัคเตียร์ อากุล ปัมบูดี และ อิหม่าม กูนาวัน (Pambudi, B. A., and Gunawan, I., 2020 : 1-4) ได้ศึกษาปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้และประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานของครู ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้การวิเคราะห์การถดถอย ผลการศึกษาพบว่า (1) ตัวแปรด้านการเรียนรู้ภาวะผู้นำ การควบคุมทางวิชาการ ทักษะการสอนของครู และประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับสูง และ (2) ภาวะผู้นำทางวิชาการส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้และประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

มาเรีย เอเลโอฟอตู เมนอน (Maria Eliophotou Menon, 2014 : 509-528) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมของผู้นำที่ครูรับรู้ว่ามีประสิทธิภาพ และความพึงพอใจในการปฏิบัติการสอนของครู งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง การแลกเปลี่ยน และการหลีกเลี่ยงเชิงรับ พฤติกรรมผู้นำที่ครูรับรู้ว่ามีประสิทธิภาพ และความพึงพอใจในการทำงานของครู นอกจากนี้ งานวิจัยยังตรวจสอบแบบจำลองเชิงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังมาตรการที่ใช้กันอย่างแพร่หลายที่สุดในการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง คือแบบสอบถามภาวะผู้นำหลายปัจจัย (MLQ) กรอบทฤษฎีสำหรับการตรวจสอบนี้เป็นแบบจำลองช่วงเติมของภาวะผู้นำ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยพฤติกรรมผู้นำพฤติกรรมผู้นำที่ครูรับรู้มีประสิทธิภาพและความพึงพอใจโดยรวมในการปฏิบัติการสอนของครู มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญกับพฤติกรรมผู้นำ

คาวิต (Cavide Demirci, 2017 : 129-144) ได้ศึกษาผลของวิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุกต่อเจตคติของนักเรียนเกรด 7 ในการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ระหว่างคะแนนเจตคติเฉลี่ยของกลุ่มผู้เรียนที่จัดการเรียนรู้เชิงรุกกับกลุ่มผู้เรียนแบบดั้งเดิม โดยมีจุดประสงค์หลักของการศึกษานี้เพื่อตรวจสอบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างทัศนคติเฉลี่ยของกลุ่มการเรียนรู้เชิงรุกและกลุ่มการเรียนรู้แบบดั้งเดิมในชั้นเรียน โดยจัดทำโปรแกรมการฝึกอบรมและสื่อการเรียนการสอน “การออกแบบกลุ่มควบคุมก่อนการทดสอบ-หลังการทดสอบ” และใช้กับวิธีการเรียนรู้เชิงรุก ผลการศึกษาจากกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มทดลองหลังใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีเจตคติต่อวิชาวิทยาศาสตร์สูงกว่ากลุ่มควบคุม

แอนเจลกา เปโก และราเฮลา วาร์กา (Andelka Peko and Rahaela Varga, 2014 : 59-75) ได้ศึกษาการเรียนรู้เชิงรุกในห้องเรียน เป็นแนวทางการสอนตามความสามารถเน้นย้ำถึงความสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุกซึ่งสร้างความเป็นอิสระในระดับสูงการตรวจสอบตนเองและการประยุกต์ใช้กลยุทธ์ทางปัญญาต่าง ๆ เพื่อแยกความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่สำคัญและไม่สำคัญ

วิเคราะห์และเปรียบเทียบ สร้างความรู้ใหม่เกี่ยวกับประสบการณ์ก่อนหน้านี้อและการคิดอย่างมี
 วิจารณ์ญาณ จุดมุ่งหมายของการวิจัยนี้คือเพื่อค้นหา ห้องเรียนร่วมสมัยทำหน้าที่เป็นบริบทสำหรับ
 การเรียนรู้เชิงรุกที่มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาความสามารถของนักเรียน ศึกษาแก่นักเรียนชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 4 และ 8 จุดมุ่งหมายคือ สำนวการมีอยู่ของกลยุทธ์การเรียนรู้เชิงรุกและความถี่ใน
 วิชาภาษาโครเอเชีย นอกจากนี้ยังมีการพิจารณาความแตกต่างของกลยุทธ์การเรียนรู้เชิงรุกตาม
 ประเภทโรงเรียนและอายุของนักเรียน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าบทเรียนภาษาโครเอเชียมีลักษณะเป็น
 อารมณ์ที่นำเรียนร่วมมือความคิดริเริ่มของนักเรียนพร้อมกับอำนาจของครูที่มั่นคง
 แต่ยังรวมถึงการคิดเชิงวิพากษ์และกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย พบว่า มีความแตกต่าง
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในการสอนภาษาโครเอเชียระหว่างนักเรียนที่อายุน้อยกว่าและนักเรียนที่มี
 อายุมากกว่า โดยการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นเกิดขึ้นบ่อยขึ้นในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มากกว่าในชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนที่มีนักศึกษาของคณะครุศาสตร์นั่งอยู่และใน
 โรงเรียนที่ไม่มีการสังเกตการณ์ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาวิชาชีพที่กว้างขวางของครูที่ทำหน้าที่เป็นที่
 ปรีกษา ผลลัพธ์ที่ได้รับทำให้มีกรอบการศึกษาของ PISA ซึ่งมีขอบเขตอย่างมากในการพัฒนาทักษะ
 การเขียนของนักเรียนชาวโครเอเชีย

2.4.2 งานวิจัยในประเทศ

ธารินี กิตติกาญจนโสภณ และคณะ (2565 : 126) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผล
 ต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดลพบุรี
 ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
 การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด
 คือ ด้านการจัดการด้านการเรียนการสอน 2) การจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน
 เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน
 โดยด้านที่ค่าเฉลี่ยจากสูงสุด คือ ด้านหลักการจัดการเรียนรู้และ 3) ภาวะผู้นำทางวิชาการของ
 ผู้บริหารสถานศึกษาส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
 ประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การทำนายหรือ
 อำนาจพยากรณ์ ร้อยละ 78.00

นูรีนา แวดือเร และคณะ (2566 : 368-380) ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทาง
 วิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนกับบทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนเอกชนใน
 ระบบสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการ
 โดยรวมของผู้อำนวยการโรงเรียน โรงเรียนเอกชนในระบบ สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัด
 ปัตตานี โดยรวมอยู่ในเกณฑ์ดีมาก 2) บทบาทของครูโดยรวมในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกอยู่ในเกณฑ์

ดีมาก และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนกับบทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ($r=0.753$)

หยาดทิพย์ ซีซอง และคณะ (2564 : 165-175) ได้ศึกษาปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ ของครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน อยู่ในระดับมาก 2) ปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน และประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง โดยรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารโรงเรียนมีความเห็นมากกว่าครูผู้สอน 3) ปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนและประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร ตามความคิดเห็นผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน จำแนกตามขนาดโรงเรียน โดยรวม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) ปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนและประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูผู้สอน จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน โดยรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 5) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนและประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร สัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 6) ปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร ได้แก่ การพัฒนาวิชาชีพครูและบุคลากร การพัฒนาผู้เรียน และการจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน โดยรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน ร้อยละ 79.20 และมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์ ± 22792 7) ปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ควรได้รับการพัฒนา มีจำนวน 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาวิชาชีพครูและบุคลากร การพัฒนาผู้เรียนเรียน การจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

จารุรัตน์ บุญฤกษ์ และคณะ (2566 : 91-106) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูพบว่า ปัจจัยตัวแปรมีอำนาจพยากรณ์ มีจำนวน 3 ตัวแปร คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการนิเทศ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครู อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูพบว่า ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ในการบริหารจัดการ ศึกษานโยบายของ สพฐ. และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจ ส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นผู้นำในด้านการนิเทศและให้คำปรึกษา อันเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

ศุภลักษณ์ รัตนบุรี และสุนทรี วรรณไพเราะ (2567 : 36-50) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพัทลุง ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และด้านการนิเทศและประเมินผลการสอนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2) การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านการออกแบบและจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และด้านการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง ($r = .718$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุจิตตรา มูลอินทร์และปรียาภรณ์ ตั้งคุณนันต์ (2565 : 79-94) ได้ศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขตเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับคุณลักษณะของผู้บริหาร โดยรวมอยู่ในระดับมาก 3) คุณลักษณะของผู้บริหารส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ได้แก่ ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ (X_2) และด้านการสนับสนุนของผู้บริหาร (X_5) สามารถร่วมกันพยากรณ์ได้ร้อยละ 42.00

ชุตินัชชา ไชโย และคณะ (2567 : 873-882) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มโรงเรียนเชียงคำ 1 สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพะเยา เขต 2 ผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มโรงเรียนเชียงคำ 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพะเยา เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านการวางแผนกำหนด

พันธกิจ ด้านการส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ ด้านการจัดการหลักสูตรและการสอน ด้านการประเมินผลและตรวจสอบความก้าวหน้า และด้านการนิเทศการสอน ตามลำดับ แนวทางพัฒนา คือ 1) ควรส่งเสริมให้ครูใช้ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับห้องเรียน ระดับชาติ ร่วมกันวิเคราะห์วางแผน ตั้งเป้าหมาย กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี และร่วมพัฒนา 2) ควรมีการกำกับติดตามการนำหลักสูตรไปใช้ และพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) 3) ควรส่งเสริม สนับสนุนใช้สื่อเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ อย่างเพียงพอโดยระดมทรัพยากร สร้างเครือข่ายสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก 4) ควรนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง มีแผนนิเทศ ใช้หลักการมีส่วนร่วม ปรับทัศนคติของครูเป็นการนิเทศ เพื่อให้ความช่วยเหลือ สร้างบรรยากาศแบบเป็นกันเอง สรุปลผลและสะท้อนผลการนิเทศ นำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาครูและพัฒนากิจการการเรียนการสอน 5) ควรส่งเสริมให้ครูนำผลสอบระดับชั้นเรียน ระดับชาติ ร่วมกันวิเคราะห์จัดกลุ่มเรียนดี เรียนอ่อน จัดทำแผนพัฒนาเฉพาะกลุ่มสอนซ่อมเสริม ส่งเสริมให้ผู้ปกครองชุมชนมีส่วนร่วมผ่านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

อังธนา อัมสมบัติ และพรเทพ ฐัฒน (2567 : 223-234) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียนของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำทางวิชาการอยู่ในระดับมาก 2) ครูมีการจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการส่งเสริมและการพัฒนาครู และด้านการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียนของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยร่วมกันพยากรณ์การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียนของครู ได้ร้อยละ 38

เกตุอัมพร มียิง และสินธะวา ความดิษฐ์ (2560 : 234-245) ได้ศึกษาปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนเอกชนสังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และภารกิจของสถานศึกษามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงสุด ส่วนด้านการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานของ ครู มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2) คุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูเอกชนในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านการวางแผนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนด้านผลงานการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาศักยภาพผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 3) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูมีความสัมพันธ์กันในทางบวกและอยู่ในระดับสูง ($r = .722$) อย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .05 4) ชุด ปัจจัยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สามารถพยากรณ์คุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูเอกชน ได้ร้อยละ 61.30

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขปัญหาด้วยปัญญา มีวิธีคิดและค้นหาทริคใหม่ ๆ รวมถึงสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สามารถสรุปได้ 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาหลักสูตร 2) การส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ 3) การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจและเป้าหมาย 4) การพัฒนาครู และ 5) การนิเทศการศึกษา เป็นหลักการบริหารที่จะช่วยทำให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานให้เป็นไปตามความมุ่งหวังของการจัดการศึกษา ส่งเสริมกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีที่สุดแก่ผู้เรียน จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สามารถสรุปได้ 4 ด้าน คือ 1) การออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 2) การจัดการเรียนรู้อย่างรุก 3) การวัดผล ประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และ 4) ทักษะในการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อส่งเสริมกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ผู้เรียนให้เกิดความสามารถทางความคิด สร้างเจตคติที่เปิดกว้าง กระตือรือร้นในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติจริง ต่อยอดไปใช้ในการดำรงชีวิตและพัฒนาประเทศชาติ สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาในสถานศึกษานำร่อง พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่ต้องการให้เกิดการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา รวมทั้งขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา กระจายอำนาจและให้อิสระแก่สถานศึกษานำร่องและหน่วยงานทางการศึกษา เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษา สร้างและพัฒนาไกลความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี